

GÖTEBORGS UNIVERSITETSBIBLIOTEK

1041059199

**TILLHÖR REFERENSBIBLIOTEKET
UTLÄNAS EJ**

plan
2

**kursplaner och betygskriterier
2000/2002**

Specialskolan

Pedagogiska biblioteket

Speciell skola
REF
Eab Taroplaneer

Specialskolan

Kursplaner och betygskriterier

Beställningar till:
Fritzes Kundservice
106 47 Stockholm
Telefon: 08-690 91 90
Orderfax: 08-690 91 91
E-post: order.fritzes@liber.se
Internet: www.fritzes.se

Kursplaner och betygskriterier för specialskolan
Upplaga 1
ISBN 91-38-31907-1
Grafisk formgivning: Pangea design AB
© Skolverket och Fritzes
Tryck: Edita Västra Aros, Västerås 2002

Innehåll

Inledning

- Kursplaner 5
- Bedömning 6

Kursplaner och betygskriterier

Bild 8

Engelska 13

Hem- och konsumentkunskap 17

Idrott och hälsa 21

Matematik 25

Moderna språk (utom engelska) 30

Modersmål 36

Naturorienterande ämnen 40

– Biologi 45

– Fysik 49

– Kemi 53

Rörelse och drama 59

Samhällsorienterande ämnen 63

– Geografi 69

– Historia 74

– Religionskunskap 79

– Samhällskunskap 84

Slöjd 89

Teckenspråk och svenska 94

– Teckenspråk 97

– Svenska 103

Teknik 109

Inledning

Kursplaner

Grundläggande bestämmelser om specialskolan återfinns i skollagen (1985:1100) och specialskoleförordningen (1995:401). Genom läroplanen anger regering och riksdag de grundläggande värden som skall prägla skolans verksamhet och de mål och riktlinjer som skall gälla för den. Vid sidan av dessa föreskrifter för skolans verksamhet finns kursplaner. Dessa är bindande föreskrifter som uttrycker de krav staten ställer på utbildningen i olika ämnen.

För specialskolan gäller i flertalet ämnen samma kursplaner som för grundskolan. De mål som eleverna i grundskolan skall ha uppnått i slutet av det femte skolåret skall i specialskolan uppnås i slutet av det sjätte skolåret. De mål som eleverna i grundskolan skall ha uppnått i slutet av det nionde skolåret skall i specialskolan uppnås i slutet av det tionde skolåret. För ämnena teckenspråk, svenska, engelska, moderna språk samt rörelse och drama har särskilda kursplaner utarbetats. Dessa har utformats så att de kan användas av alla elever i specialskolan. För döva och hörselskadade elever med utvecklingsstörning gäller dock särskolans kursplaner.

I kursplanens inledande text, *ämnets syfte och roll i utbildningen*, tydliggörs hur ämnet bidrar till att målen i läroplanen uppfylls samt hur ämnet motiveras utifrån olika samhälls- och medborgarbehov.

Mål att sträva mot uttrycker den inriktning undervisningen skall ha när det gäller att utveckla elevernas kunskaper. De tydliggör därmed de kunskapskvaliteter som är väsentliga i ämnet. Dessa mål utgör det främsta underlaget för planeringen av undervisningen och sätter inte någon gräns för elevens kunskapsutveckling.

Avsnittet *ämnets karaktär och uppbyggnad* behandlar ämnets kärna och specifika egenskaper samt väsentliga perspektiv som kan läggas på undervisningen i ämnet. Genom att olika ämnen har olika karaktär beskrivs de på skilda sätt.

Mål att uppnå anger den miniminivå av kunskaper som alla elever skall uppnå det sjätte respektive det tionde skolåret. Målen uttrycker därmed en grundläggande kunskapsnivå i ämnet vid dessa bägge tidpunkter. Mål att uppnå för det tionde skolåret ligger till grund för bedömningen om en elev skall få betyget Godkänd. De allra flesta elever kommer naturligtvis längre och skall också komma längre i sitt lärande.

Kursplanerna är utformade för att klargöra vad alla elever skall lära sig men lämnar samtidigt stort utrymme för lärare och elever att välja stoff och arbetsmetoder. Kursplanerna anger inte arbetssätt, organisation eller metoder. Däremot lägger de fast de kunskapskvaliteter som undervisningen skall utveckla och anger därmed en ram inom vilken val av stoff och metoder skall göras lokalt. På varje skola och i varje klass måste lärare tolka de nationella kursplanerna och tillsammans med eleverna planera och utvärdera undervisningen med utgångspunkt i elevernas förutsättningar, erfarenheter, intressen och behov.

Gemensamt för alla ämnen i specialskolan är att de skall förmedla glädje att skapa och lust att fortsätta lära. I undervisningen skall eleverna få utveckla förmågan att dra slutsatser och generalisera samt förklara och argumentera för sitt tänkande och sina slutsatser. Med utgångspunkt i egna erfarenheter och frågor kan eleven utveckla ett gott omdöme och få känsla för vad som är väsentligt.

Både läroplan och kursplaner skall ligga till grund för planeringen av undervisningen. Grundläggande värden som människolivets okränkbarhet, individens frihet och integritet, alla människors lika värde, jämställdhet mellan kvinnor och män samt solidaritet med svaga och utsatta skall inte bara genomsyra undervisningen i varje ämne, utan också påverka såväl organisation och samordning av undervisningen i olika ämnen som val av arbetssätt. Målen i läroplanen anger undervisningens inriktning och riktlinjerna anger principerna för hur arbetet skall bedrivas.

I det följande presenteras kursplanerna i alfabetisk ordning. Ämnen biologiska, fysik och kemi är samlade under rubriken *naturorienterande ämnen* och ämnen geografi, historia, religionskunskap och samhällskunskap under rubriken *samhällsorienterande ämnen*. Ämnen svenska och teckenspråk finns under rubriken *teckenspråk och svenska*. De gemensamma texterna för respektive block och kursplanerna för de enskilda ämnena inom blocken utgör tillsammans det nationella uppdraget för utbildningen i dessa ämnen.

Uppdelningen i ämnen är ett sätt att organisera utbildningens innehåll, men avsikten är inte att skapa gränser mellan dem. Samverkan mellan ämnen är nödvändig för att möjliggöra en allsidig och meningsfull kunskapsutveckling i enlighet med läroplanens värdegrund, mål och riktlinjer.

Bedömning

Grundläggande bestämmelser för betygssättningen finns i specialskoleförordningen samt i läroplanen (Lpo 94). För att få betyget Godkänd i ett ämne eller ett ämnesblock skall eleven ha kunskaper som motsva-

rar de mål i kursplanen som eleverna skall ha uppnått i slutet av det tionde skolarbetet. När betyg sätts innan ett ämne eller ett ämnesblock avslutats, skall de kunskaper bedömas som eleven inhämtat i ämnet eller ämnesblocket fram till och med den aktuella terminen. Denna bedömning sker utifrån mål som bestäms lokalt med hänsyn tagen till de mål eleven skall ha nått då ämnet avslutas. Nationella kriterier för betygen Väl godkänd och Mycket väl godkänd har på regeringens uppdrag fastställts av Skolverket och är bindande föreskrifter för betygsättningen i slutet av år tio (SKOLFS 2000:141 samt SKOLFS 2002:16). Även för de högre betygen gäller att bedömningen skall ske utifrån kriterier som bestäms lokalt när den görs vid tidpunkter då ämnet eller ämnesblocket inte avslutats.

Skolverkets föreskrifter om betygs-kriterier för specialskolans ämnen innehåller generella bestämmelser för tillämpningen av betygs-kriterierna samt bedömningens inriktning och betygs-kriterier för varje ämne eller ämnesblock. I avsnittet *bedömningens inriktning* beskrivs de kunskaper och kunskapskvaliteter som skall bedömas oavsett betygssteg. Avsnittet utgör en brygga mellan kursplaner och betygs-kriterier och ett stöd i det lokala arbetet med att konkretisera och fastställa de kunskapskvaliteter som skall ligga till grund för bedömningen av eleven.

Betygs-kriterierna preciserar vilka kunskaper som krävs för att få betyget Väl godkänd respektive Mycket väl godkänd. Det högre betygssteg innefattar kraven för det lägre. För att erhålla betyget Väl godkänd skall eleven ha kunskaper enligt samtliga kriterier som gäller för betyget. För att erhålla betyget Mycket väl godkänd skall eleven förutom de kunskaper som gäller för Väl godkänd ha kunskaper enligt kriterierna för Mycket väl godkänd. Huvudregeln är att eleven skall uppfylla samtliga kriterier för att erhålla något av de bägge betygen. För dessa betygssteg gäller dock att särskilt väl utvecklad förmåga avseende något eller några kriterier kan väga upp brister avseende ett eller ett par andra kriterier.

Om det finns särskilda skäl får läraren vid betygs-sättningen bortse från enstaka mål som eleven skall ha uppnått eller enstaka kriterier som eleven skall ha uppfyllt. Med särskilda skäl avses funktionshinder, utöver dövhet eller hörselskada, eller andra liknande personliga förhållanden som inte är av tillfällig natur och som utgör ett direkt hinder för att eleven skall kunna nå ett visst mål eller uppfylla ett visst kriterium. Detta gäller samtliga betygssteg.

Bedömningens inriktning samt betygs-kriterier för olika ämnen presenteras i anslutning till respektive kursplan. De naturorienterade ämnena har gemensamma betygs-kriterier. För de samhällsorienterade ämnena finns kriterier dels för det samhällsorienterade ämnesblocket i sin helhet, dels för varje enskilt ämne. Vid bedömningen av elevens kunskaper gäller både de gemensamma och ämnesspecifika betygs-kriterierna.

Bild

Kursplan

Ämnets syfte och roll i utbildningen

Bilder har framställts och införlivats med människans språk- och begreppsvärld genom hela hennes kända historia. Bild och bildkonst ger därför unika möjligheter till studier och reflektion kring människors sätt att tänka, skapa och uppleva sig själva och omvärlden i olika tider och kulturer och utgör en viktig del av det kulturarv skolan skall förmedla. Bilder och bildarbete är också i sig ett redskap för utveckling och lärande.

Utbildningen i ämnet syftar till att utveckla såväl kunskaper om bilden som kunskaper i att framställa, analysera och kommunicera med bilder. Den skall utveckla lust, kreativitet och skapande förmåga, ge allmänbildning inom bildområdet och leda till att eleven skaffar sig en egen ståndpunkt i en verklighet med stort visuellt informationsflöde.

Bilder och olika former av konstnärlig gestaltning öppnar möjligheter till att formulera frågor, uppleva och reflektera över egna och andras erfarenheter samt stimulerar förmågan att kritiskt granska och pröva sina ställningstaganden. Kunskaper om bilder och bildkommunikation är en viktig förutsättning för att aktivt delta i samhällslivet. Utveckling av bildförmågan ökar barns och ungas möjlighet att använda sin kulturella yttrandefrihet vilken rymmer såväl rätten att bilda egna åsikter som att utöva inflytande. Utbildningen hävdar barns och ungdomars rätt att till fullo delta i det konstnärliga och kulturella livet samt garanterar dem, tillsammans med samhällets kulturinstitutioner och fria kulturliv, rätten till kulturell mångfald.

Utbildningen uppövar förmågan att se, känna på och reflektera över den yttre och inre miljöns form, färg och funktion samt miljöns betydelse för trivsel, arbetslust och utbildningsresultat. Utbildningen tillgodoser behovet av skönhet och viljan att aktivt förbättra den egna miljön.

Kunskaper om bild och bildframställning har stor betydelse för arbetet i skolan och för elevernas övriga liv och verksamhet. Bildspråket är en av flera vägar till kunskap och personlig utveckling. I arbetet med bilder gestaltas erfarenheter och produceras kunskap som blir synlig, gripbar och möjlig att förmedla. Genom sin estetiska och kommunikativa karaktär kan bildämnet bidra till att främja skolan som kulturmiljö, kulturarbetet i undervisningen samt delaktighet och eget skapande.

Mål att sträva mot

Skolan skall i sin undervisning i bild sträva efter att eleven

- utvecklar sitt kunnande för att främja lust och vilja att på ett personligt sätt framställa bilder med hjälp av hantverksbaserade metoder och tekniker samt metoder inom dator- och videoteknik,
- blir medveten om bilden som språk och dess roll och användning i skilda sammanhang och kulturer samt utvecklar förmåga att kommunicera med hjälp av egna och andras bilder,
- utvecklar förmågan att analysera och samtala om bilder och förståelse av att bilden bär betydelser, skapar mening och har ett innehåll utöver det föreställande,
- tillägnar sig såväl en bild- och kulturhistorisk allmänbildning som kunskaper om arkitekturens och formgivningens betydelse för den egna miljön,
- blir förtrogen med kulturverksamhet inom bildens område samt dess professionella yrkesutövare.

Ämnets karaktär och uppbyggnad

Bilder fascinerar, berör, informerar och påverkar människor, medvetet eller omedvetet. Bildspråkets olika funktioner och sammanhang speglar också människors villkor och relationer, motiv och ambitioner.

Bilden är nära kopplad till seendet, till sättet att betrakta och bli betraktad. Den bild vi skapar oss är inte en spegling av det oskyldiga ögats objektiva registrering. Mediernas integrering av bilder, ord och ljud spinner en väv av betydelser och skapar mening som bidrar till att påverka seendet. I ämnet ingår att granska medievärldens sätt att framställa klass, etnicitet och kön.

Bildområdet har sin egenart som uttrycksform och omfattar allt från barnbild, konstbild och massbild till arkitektur, formgivning och design. Bildspråket kännetecknas av att det är rikt på tekniker och visuella berättarformer som spänner över ett vitt fält av bildkoder. Det är ett språk som uppvisar olika grader av realism och mer symboliska framställningsformer samt rumsliga egenskaper och relationer.

Bilden har en växande betydelse i informationssamhället. Dagens bild- och mediesamhälle präglas i hög grad av den globala bildkulturen. Bilden har en framträdande plats i kommersiella sammanhang och spelar en viktig roll i opinionsbildningen. Populärkulturen rymmer den styrande och dominerande bildkategorin i barns och ungas liv och har en medskapande roll i deras konstruktion av identitet, kunskap och kultur. Bildens ökande mångfald, informationsteknikens tillväxt och förändringarna i villkoren för bildproduktion förändrar snabbt bildningsstrukturen inom kulturområdet.

Bilder uppträder i samverkan med andra uttrycksformer som till exempel tal, text och musik inom ramen för ett vidgat textbegrepp. Kommunikationen i dag sker i stor utsträckning genom kombinationer av olika medier som ställer krav på ett gränsöverskridande arbete. Motsvarande gäller för områden som arkitektur, formgivning och design.

Bildämnet har sin inriktning mot kunskaper i att skapa bilder och former, bildkommunikation samt i att avläsa, tolka och analysera bilder och former i olika samhällens och kulturers traditioner inom konst- och populärkultur.

I bildämnet ingår även att framställa såväl två- och tredimensionella bilder som rörliga bilder för att utveckla olika sätt att se och skapa. Gestaltningen oavsett medium förutsätter kunnighet om teknik och metoder men också kunskap om hur bilden fungerar som språk och kommunikation. Arbetet med olika medier ställer krav på koordination, kompromisser och kollektiva läroprocesser.

Bildämnet utvecklar iakttagelseförmåga och kreativt seende. Det kan handla om att bryta bildens verklighetsprägel och göra bildytan, filmytan och tv-skärmen synlig. Det kan betyda att skärpa blicken i förhållande till en bild men också att kunna vända bort blicken från bilden som sådan och se de sociala och kulturella mönster som skapar konventioner. Det kan dessutom handla om att vända blicken mot skolan som fysisk miljö och att granska den som arkitektur, rum och formspråk, upptäcka nya färg- och formmässiga lösningar och andra oupptäckta möjligheter samt väcka nyfikenhet, intresse och lust att förbättra.

Inom bildämnet ryms huvudansvaret för elevernas bildspråkliga utveckling samtidigt som alla ämnen har ett ansvar för att skapa en ökad medvetenhet om den visuella världen, bilders olika funktioner i skola och samhälle samt bildarbetets betydelse i elevers lärande.

Mål som eleverna skall ha uppnått i slutet av det sjätte skolåret

Eleven skall

- kunna framställa bilder och former med hjälp av olika redskap och tekniker,
- kunna använda egna och andras bilder för att berätta, beskriva eller förklara,
- ha grundläggande förmåga att granska och tolka bilder och former,
- känna till några bildkonstnärer och deras verk.

Mål som eleverna skall ha uppnått i slutet av det tionde skolåret

Eleven skall

- ha förmåga att se och framställa bilder och former med hjälp av traditionella och moderna metoder och tekniker,
- kunna använda egna och andras bilder i bestämda syften,
- kunna analysera och kritiskt granska konstbilder, bilder för reklam och propaganda, nyheter och information i form av tredimensionell gestaltning, stillbilder och rörliga bilder,
- ha kännedom om och kunna beskriva bilder från skilda tider och kulturer, känna till några framträdande bildkonstnärer samt vara orienterad om aktuella verksamheter inom bildområdet.

Bedömning

Bedömningens inriktning

Bedömningen i ämnet bild gäller elevens förmåga att tolka, förstå, framställa och använda bilder. Det är ett kunnande som kommer till uttryck i graden av självständighet och variation i sättet att skapa bilder och former, undersöka bildmässiga problem och finna kreativa lösningar. Vidare skall bedömningen uppmärksamma elevens säkerhet i och förmåga att kommunicera med bilder för att nå ut med sitt budskap.

Andra faktorer som kan vägas in i detta sammanhang är elevens drivande roll i skapande processer som förutsätter samarbete och kollektiva läroprocesser. Ytterligare en bedömningsfaktor är elevens förmåga att kritiskt granska bilder och kunna reflektera över bildens uttryck och innehåll liksom dess roll i olika sammanhang.

Bedömningen skall även gälla elevens kännedom om utmärkande drag i västerländsk konst, populärkultur, arkitektur och design under olika historiska epoker samt konst- och kulturtraditioner i andra kulturer. En bedömningsfaktor i detta sammanhang är elevens förmåga att upptäcka och kunna reflektera över hur konst och populärkultur åtskils och flätas samman i bildutbudet samt kunna se sin egen roll som medskapare och konstruktör av identitet, kultur och kunskap.

Kriterier för betyget Väl godkänd

Eleven skapar uttrycksfulla bilder och former med hjälp av såväl traditionella metoder och tekniker som moderna visuella medier och tillämpar ett kritiskt förhållningssätt i arbetet.

Eleven använder bilder i kombination med andra gestaltungsformer

för att kommunicera idéer och tankar i bestämda syften.

Eleven tolkar bilder självständigt och förstår termer och grundläggande begrepp inom bildområdet samt har tillägnat sig ett språk om bild och använder det i bildsamtal.

Eleven jämför och finner särdrag i olika kulturella och konstnärliga uttryck samt placerar några framträdande bildkonstnärer och deras verk i tiden.

Eleven känner till aktuella verksamheter inom bildområdet.

Kriterier för betyget Mycket väl godkänd

Eleven arbetar utifrån egna idéer, finner förebilder, söker metoder och tekniska lösningar i olika konst- och bildtraditioner och bearbetar på ett konstruktivt sätt idémässiga, formmässiga och praktiska problem som uppstår i det egna bildarbetet.

Eleven använder bilden i kombination med andra uttrycksformer för att kommunicera egna tankar och idéer och sätta frågor under debatt.

Eleven använder bildområdets termer och begrepp, analyserar och värderar bilders funktioner i skilda sammanhang samt har ett personligt förhållningssätt till bilder av olika slag.

Eleven beskriver och reflekterar över några väsentliga delar av bild- och kulturhistorien, gör estetiska jämförelser samt har blick för kulturella och konstnärliga särdrag.

Eleven har god kännedom om aktuella verksamheter inom bild- och kulturområdet.

Engelska

Kursplan

Ämnets syfte och roll i utbildningen

Engelska är modersmål eller officiellt språk i ett stort antal länder, förmedlar många vitt skilda kulturer och är dominerande kommunikationsspråk i världen. Förmåga att använda engelska är nödvändig vid studier, vid resor i andra länder och för sociala eller yrkesmässiga internationella kontakter av olika slag.

Utbildningen i engelska syftar till att utveckla kommunikativ förmåga och sådana språkkunskaper som är nödvändiga för internationella kontakter, för en alltmer internationaliserad arbetsmarknad och för att kunna ta del av den snabba utveckling som sker genom informations- och kommunikationsteknik samt för framtida studier. Utbildningen i engelska har dessutom som syfte att vidga perspektiven på en växande engelskspråkig omvärld med dess mångskiftande kulturer.

Alla elever behöver beredskap att på egen hand bygga vidare på sina kunskaper efter avslutad skolgång. Ämnet syftar därför också till att eleven skall vidmakthålla och utveckla sin lust och förmåga att lära sig engelska.

Mål att sträva mot

Skolan skall i sin undervisning i engelska sträva efter att eleven

- utvecklar sin förmåga att använda engelska för att kommunicera,
- utvecklar sin förmåga att delta aktivt i kommunikation, uttrycka sina egna tankar på engelska samt uppfatta andras åsikter och erfarenheter,
- utvecklar sin förmåga att tillgodogöra sig olika slags texter för upplevelser, information och kunskaper,
- utvecklar sin förmåga att uttrycka sig varierat och säkert för att berätta, beskriva och förklara samt motivera sina åsikter,
- utvecklar sin förmåga att analysera, bearbeta och förbättra språket mot allt större variation och säkerhet,
- utvecklar sin förmåga att använda hjälpmedel och att kritiskt granska informationskällor,
- utvecklar sin förmåga att reflektera över levnadssätt och kulturer i engelskspråkiga länder, att göra jämförelser med egna kulturella erfarenheter,

- utvecklar sin förmåga att reflektera över och ta ansvar för sin egen språkinläring och att medvetet använda arbetssätt som främjar den egna inläringen,
- utvecklar sin förmåga att planera, genomföra och utvärdera uppgifter, på egen hand och i samarbete med andra.

Ämnets karaktär och uppbyggnad

Det engelska språket och olika kulturyttringar från engelskspråkiga länder finns lätt tillgängliga i det svenska samhället. Eleverna stöter i dag på många varianter av engelska utanför skolan. De möter engelska i skiftande sammanhang: via internet och datorspel, i texter och vid kontakter med engelskspråkiga. Ämnet engelska ger en bakgrund till och ett vidare perspektiv på de samhälls- och kulturyttringar som eleverna omges av i dagens internationella samhälle. I ämnet ingår både att granska det innehåll som språket förmedlar och att språkligt dra nytta av det varierade utbud av engelska som barn och ungdomar möter utanför skolan.

När eleven utvecklar sin förmåga att kommunicera på engelska sker det genom ett för eleven angeläget innehåll. Skriftspråket är centralt för ämnet och språkkunskaperna byggs upp när eleven använder engelska och tillägnar sig ny kunskap om språket. Ett kontrastivt perspektiv ökar elevernas insikter om språkets struktur och användning. I ämnet utvecklas kompetensen att bilda språkligt sammanhängande helheter vilka efter hand i fråga om innehåll och form allt bättre anpassas till situation och mottagare. När de egna språkkunskaperna inte räcker till behöver eleven kompensera detta genom att använda strategier som omformuleringar, synonymer och frågor. Förmågan att reflektera över likheter och skillnader mellan egna kulturella erfarenheter och kulturer i länder där engelska är officiellt språk utvecklas hela tiden och leder på sikt till förståelse för olika kulturer och interkulturell kompetens. En ytterligare kompetens är medvetenhet om hur språkinläring går till.

I ämnet engelska i specialskolan påverkas elevernas språkinläring av att inläringen av engelska, för de flesta elever, sker visuellt och av att engelska i regel är det tredje språket. Eleverna möter engelska huvudsakligen via läsning och inläringen bygger på det språkliga inflöde som läsningen ger. Vid språkinläringen måste eleverna använda sina kunskaper i sitt förstaspråk, teckenspråk, och sitt andraspråk, svenska. Teckenspråk kan användas för diskussioner och förklaringar. Skriven svenska är ett hjälpmedel bl.a. för elevernas förståelse av ord och uttryck. Skriven engelska används vid läsning, textstudier, skriftlig interaktion och egen skriftlig produktion. Utifrån sina individuella förutsättningar kan elever även utveckla förmåga att använda talad engelska.

Mål som eleverna skall ha uppnått i slutet av det sjätte skolåret

Eleven skall

- kunna tillgodogöra sig det viktigaste innehållet i enkla instruktioner och beskrivningar,
- kunna medverka i enkel kommunikation om vardagliga och välbekanta ämnen,
- kunna uttrycka sig i mycket enkel form för att meddela något,
- känna till något om vardagslivet i något land där engelska används,
- kunna reflektera över hur den egna inläringen av t.ex. ord och fraser går till,
- kunna genomföra korta, enkla skriftliga uppgifter i samarbete med andra eller på egen hand.

Mål som eleverna skall ha uppnått i slutet av det tionde skolåret

Eleven skall

- kunna tillgodogöra sig innehållet i enklare skönlitterära och andra berättande, beskrivande och argumenterande texter som behandlar kända ämnesområden,
- kunna delta aktivt i kommunikation kring kända ämnen och med hjälp av olika strategier bidra till att kommunikationen fungerar,
- kunna begära och ge information samt berätta och beskriva något,
- ha kunskaper om vardagsliv, samhälle och kulturtraditioner i några länder där engelska har en central ställning samt kunna göra några jämförelser med egna kulturella erfarenheter,
- kunna reflektera över och dra slutsatser om sitt sätt att lära sig engelska,
- kunna välja och använda hjälpmedel vid textläsning, skrivning och andra språkliga aktiviteter,
- kunna, på egen hand och i samarbete med andra, planera och genomföra arbetsuppgifter samt därvid dra slutsatser av sitt arbete.

Bedömning

Bedömningens inriktning

I en allsidig kommunikativ förmåga ingår att behärska receptiva, interaktiva och produktiva färdigheter, på vilka olika bedömningsaspekter kan läggas. Vad beträffar elevens *receptiva färdigheter* skall bedömningen inriktas på elevens förmåga att förstå engelska. Hän-syn skall tas till elevens förmåga att förstå helhet och sammanhang

samt att dra slutsatser om en framställnings syfte. När det gäller läsning läggs vikt vid elevens förmåga att förstå och tillgodogöra sig texter av varierande slag och svårighetsgrad. I bedömningen av läsförmågan ingår också i vilken utsträckning eleven med hjälp av olika strategier kan anpassa läsningen efter textens art och syfte.

Ett centralt inslag vid språklig kommunikation är att växelvis kunna fungera som läsare och skrivare. Bedömningen av sådan *interaktiv färdighet* skall inriktas på förmågan att inleda, bidra till att utveckla och avsluta en skriftväxling. Härvid bedöms elevens förmåga att tolka olika situationer och att anpassa sitt språk till situation och mottagare, liksom förmågan att använda strategier för att lösa språkliga problem.

Bedömningen av den *produktiva färdigheten*, skriva, skall inriktas på hur klart och sammanhängande samt med vilken ledighet, variation och språklig säkerhet eleven kan uttrycka och förmedla ett budskap. När det gäller elevens förmåga att skriva engelska inriktas bedömningen också på framställningens klarhet och tydlighet samt på elevens förmåga att binda samman satser och meningar.

Bedömningen skall även inriktas på hur väl eleven utvecklat sin *interkulturella förståelse*. Elevens kunskaper om levnadssätt och samhällsförhållanden i engelskspråkiga länder och medvetenhet om likheter och skillnader i förhållande till egna kulturella erfarenheter vägs här in, liksom elevens medvetenhet om oskrivna regler som i olika kulturer påverkar kommunikationen.

Bedömningen inriktas även på elevens *förståelse* av hur den egna *språkinläringen* går till liksom på förmågan att använda olika tillvägagångssätt och lämpliga hjälpmedel för att lösa uppgifter som har skiftande karaktär och syfte.

Kriterier för betyget Väl godkänd

Eleven använder strategier som t.ex. omformuleringar och förklaringar för att överbrygga språkliga problem.

Eleven läser, tillägnar sig och kommenterar lättlästa texter, både sådana på sakprosa och skönlitteratur.

Eleven skriver varierat och med sammanhang samt kommunicerar skriftligt vid informationsutbyte och sociala kontakter, ställer och besvarar frågor och anpassar sitt språk till några olika mottagare.

Kriterier för betyget Mycket väl godkänd

Eleven tillgodogör sig innehållet i texter av varierande längd, kommenterar dem och drar slutsatser.

Eleven uttrycker sig varierat och anpassar framställningen till några olika syften och mottagare.

Hem- och konsumentkunskap

Kursplan

Ämnets syfte och roll i utbildningen

Utbildningen i hem- och konsumentkunskap ger kunskaper för livet i hem och familj samt förståelse för det värde dessa kunskaper har för människa, samhälle och natur. Utbildningen ger erfarenheter av social gemenskap, mat och måltider, boende och konsumentekonomi samt ger möjligheter att uppleva sammanhang och arbetsglädje. Syftet är att ge erfarenheter och förståelse av de dagliga handlingarnas och vanornas betydelse för ekonomi, miljö, hälsa och välbefinnande.

I det dagliga livet kommer värderingar till uttryck på olika sätt och konflikter kan uppstå mellan tanke, ord och handling. Genom att praktisera verksamheterna i hushållet, utvecklas medvetenhet om de egna värderingarna och förmåga att göra etiska ställningstaganden. Utbildningen i hem- och konsumentkunskap ger kunskaper för och erfarenheter av att fatta beslut i de valsituationer som uppstår i ett hushåll. Ämnet utvecklar förmågan att ur ett hushållsperspektiv värdera och hantera det ökade flödet av information och reklam. Syftet är att utifrån kunskaper om samspelet mellan hushåll, samhälle och natur kunna möta förändringar, ta ansvar och agera.

Ett demokratiskt och jämställt samhälle förutsätter att kvinnor och män har samma rättigheter, skyldigheter och möjligheter. Ämnet hem- och konsumentkunskap utvecklar flickors och pojkars identiteter genom att ge erfarenheter av och kunskaper om sambanden mellan jämställdhet och verksamheterna i hushållet. Ämnet ger också upplevelser och förståelse av hushållsarbets variation över tid och mellan kulturer. Syftet är att ge beredskap för att leva och agera tillsammans i ett samhälle med mångfald.

Mål att sträva mot

Skolan skall i sin undervisning i hem- och konsumentkunskap sträva efter att eleven

- utvecklar tilltro till den egna förmågan att självständigt och tillsammans med andra utföra uppgifter i hushållet samt utvecklar ett reflekterande förhållningssätt till dessa,
- praktiserar ett demokratiskt och jämställt förhållningssätt samt erfar och förstår dess betydelse för hushållets verksamheter och för relationer mellan människor,

- utvecklar förståelse och ett bestående intresse för hur handlingar i hushållet samspelar med hälsa, ekonomi och miljö såväl lokalt som globalt,
- utvecklar skicklighet i att organisera, tillaga och arrangera måltider samt förståelse av måltidens betydelse för gemenskap, hälsa, kommunikation och kultur,
- förvärvar kunskaper i att skapa och vårda ett hem och utvecklar insikter i hemmiljöns betydelse ur såväl kulturella, ekonomiska som hälsoperspektiv,
- lär sig planera sin ekonomi utifrån egna och hushållets resurser, granska och värdera information och reklam samt agera i enlighet med övervägda beslut,
- utvecklar kunskaper om olika sätt att leva tillsammans och historiska och kulturella traditioners inverkan på verksamheterna i hushållet,
- utvecklar sin förmåga till kreativitet i hushållets verksamheter och sin förmåga att anpassa sina handlingar till olika situationer och föränderliga resurser.

Ämnets karaktär och uppbyggnad

I ämnet hem- och konsumentkunskap fokuseras verksamheterna i hushållet, vilka omfattar social gemenskap, mat och måltider, boende och konsumentekonomi. Dessa kunskapsområden integreras till en meningsfull helhet som människan har att hantera i hushållet. Genom att utföra olika uppgifter får eleven erfarenheter av verksamheter i hushållet och förtroendet med olika förutsättningar för dessa, såsom information, ekonomiska resurser och arbetsdelning. I ämnet utvecklas de olika förmågor som behövs för att hantera skilda uppgifter i hushållet. Elevernas hantverkskunnande utvecklas tillsammans med förmågan att kommunicera och agera, självständigt och tillsammans med andra. I ämnet hem- och konsumentkunskap handlar hushållsarbete både om fysisk aktivitet och om sinnlighet, glädje att skapa och lust att fortsätta lära.

Verksamheterna i hushållet är centrala för individens hälsa och välbefinnande och de sker i växelverkan med samhälle och natur. Hälsa och välbefinnande har flera dimensioner: ekonomiska, materiella, fysiologiska och psykosociala. I ämnet hem- och konsumentkunskap är dessa på olika sätt sammanflätade och handlar bland annat om en medveten användning av resurser, om att stärka elevens tillit till sin egen förmåga att handla och att interagera med andra. Hushållsarbete sker både för eget och för andras välbefinnande. Det utförs ofta tillsammans med andra, alla har något att tillföra och alla kan utveckla sina förmågor.

Med resurshushållning avses hushållning med såväl mänskliga

som ekonomiska och andra materiella resurser och naturresurser, både lokalt och globalt. Förståelsen av samspelet mellan hushåll, samhälle och natur utgör grunden för elevens aktiva deltagande i formandet av en medveten livsstil och ett hållbart samhälle.

Ämnet hem- och konsumentkunskap tar upp samhällets förändring mot pluralism och mångfald. Historiska, internationella och kulturella jämförelser ger insikter om traditioner, förändringar och variationer vad gäller hushållets verksamheter och relationer mellan människor. Ämnet utvecklar varje elevs förmåga att identifiera, analysera och formulera frågor om jämställdhet som kan uppkomma inom olika gemenskaper samt att reflektera över vilka konsekvenser olika lösningar får.

Genom att utföra skilda hushållsverksamheter får eleven upplevelser genom olika sinnen – syn, känsel, smak och lukt. I arbetsprocessen utvecklas såväl etiska, estetiska som skapande värden. Språkliga och matematiska färdigheter används i konkreta och meningsfulla sammanhang där återkopplingen är förankrad i elevens egna handlingar och sinnesupplevelser. I ämnet hem- och konsumentkunskap diskuteras behovet av vanor och rutiner och skapas möjligheter att uppleva glädje, gemenskap och mening i det dagliga arbetet.

Mål som eleverna skall ha uppnått i slutet av det sjätte skolåret

Eleven skall

- kunna laga mat och arrangera för gemenskap kring måltiden och förstå dess kulturella och sociala värde,
- kunna använda olika varor, metoder och redskap i hushållet och därvid ta hänsyn till hälsa, hushållsekonomi och miljö,
- kunna samarbeta med andra vid arbete med olika uppgifter,
- vid genomförandet av olika uppgifter i hushållet kunna jämföra priser och uppfatta skillnader mellan information och reklam.

Mål som eleverna skall ha uppnått i slutet av det tionde skolåret

Eleven skall

- kunna planera, tillaga, arrangera och värdera måltider med hänsyn till ekonomi, hälsa, miljö och estetiska värden,
- ha kunskaper om resurshushållning för att kunna välja och använda metoder, redskap och teknisk utrustning för matlagning, rengöring och tvätt i hushållet samt kunna hantera dem på ett för situationen funktionellt och säkert sätt,
- kunna samarbeta med andra oavsett skillnader i fråga om exempelvis kön och etnicitet samt ha insikter i frågor som rör kulturell

- variation och hushållsarbets koppling till jämställdhet,
- känna till sina rättigheter som konsument och kunna värdera olika slags information vid utförandet av verksamheter i hushållet.

Bedömning

Bedömningens inriktning

Bedömningen i ämnet hem- och konsumentkunskap gäller elevens skicklighet, kreativitet och samarbetsförmåga vid genomförandet av olika verksamheter i hushållet. Det innebär att elevens kunskaper om mat och måltider, boende och konsumentekonomi samt social gemenskap utgör bedömningsgrund. Elevens medvetenhet om och förmåga att värdera och hantera konkreta problem i relation till hälsa, resurshushållning, jämställdhet och kultur ingår i bedömningen. Elevens förmåga till reflekterat handlande genom hela arbetsprocessen utgör en viktig grund för bedömningen.

Kriterier för betyget Väl godkänd

Eleven tar egna initiativ och visar skicklighet i utförandet av olika uppgifter i hushållet.

Eleven hanterar konkreta problem och bedömer olika lösningar i relation till sin egen och andras hälsa.

Eleven tar ansvar för val och handlingar under hela arbetsprocessen och har insikter om relationen mellan hushåll, samhälle och miljö.

Eleven utför handlingar i hushållet utifrån medvetna val och argumenterar för dessa i relation till resurshushållning.

Kriterier för betyget Mycket väl godkänd

Eleven hanterar oförutsedda situationer i hushållet och omprövar tidigare val när förutsättningarna ändras.

Eleven genomför och beskriver olika arbetsuppgifter i hushållet samt bedömer arbetsprocess och resultat ur flera perspektiv, t.ex. estetiska, etiska, historiska och internationella.

Idrott och hälsa

Kursplan

Ämnets syfte och roll i utbildningen

Idrott, friluftsliv och olika former av motion och rekreation har stor betydelse för hälsan. Barn och ungdomar behöver därför utveckla kunskaper om hur kroppen fungerar och hur vanor, regelbunden fysisk aktivitet och friluftsliv förhåller sig till fysiskt och psykiskt välbefinnande. Ämnet idrott och hälsa syftar till att utveckla elevernas fysiska, psykiska och sociala förmåga samt ge kunskaper om den egna livsstilens betydelse för hälsan.

Under generationer har rörelseaktiviteter och friluftsvksamheter utvecklats. Ämnet ger kunskaper om deras framväxt, erfarenheter av att delta i dem och färdigheter i att bedriva dem. Ämnet skall även väcka nyfikenhet och intresse för nya aktiviteter. Ett grundläggande syfte med ämnet är också att skapa förutsättningar för alla att delta i olika aktiviteter på sina egna villkor, utveckla gemenskap och samarbetsförmåga samt förståelse och respekt för andra.

Fysiska aktiviteter utgör en gemensam nämnare för olika kulturer. Utbildningen i idrott och hälsa ger möjligheter till att stärka gemenskapen mellan barn och ungdomar i ett mångkulturellt och internationellt samhälle.

Mål att sträva mot

Skolan skall i sin undervisning i idrott och hälsa sträva efter att eleven

- utvecklar sin fysiska, psykiska och sociala förmåga samt utvecklar en positiv självbild,
- utvecklar kunskap om vad som främjar hälsa,
- utvecklar en god kroppsuppfattning och kunskaper som gör det möjligt att se, välja och värdera olika former av rörelse ur ett hälsoperspektiv,
- stimuleras till ett bestående intresse för regelbunden fysisk aktivitet och tar ett ansvar för sin hälsa,
- utvecklar och fördjupar sin rörelseförmåga och lust att röra sig samt stimuleras att ge uttryck för fantasi, känslor och gemenskap,
- utvecklar förmågan att leka, motionera och idrotta på egen hand och tillsammans med andra,
- utvecklar kunskaper att kritiskt bemöta missförhållanden som kan

- förekomma i samband med olika typer av fysiska aktiviteter samt ges förutsättningar till ett personligt ställningstagande i idrotts- och hälsofrågor,
- utvecklar förmågan att organisera och leda aktiviteter,
 - får inblickar i idrottens och friluftslivets historia samt lär känna olika former av lekar, danser och idrottsformer i olika kulturer,
 - utvecklar kunskaper om handlande i nöd- och katastrofsituationer.

Ämnets karaktär och uppbyggnad

Ämnet idrott och hälsa har ett brett innehåll. Ämnets kärna är idrott, lek och allsidiga rörelser utformade så att alla oavsett fysiska eller andra förutsättningar skall kunna delta, erhålla upplevelser och erfarenheter samt utvecklas på sina egna villkor. Grundläggande är ett hälsoperspektiv som innefattar såväl fysiskt och psykiskt som socialt välbefinnande. Ämnet förmedlar därmed en syn på idrott och hälsa som har betydelse för både uppväxttiden och senare skeden i livet. Ämnet stimulerar och engagerar alla att själva ta ett ansvar för uppläggning och genomförande av motion och fysisk träning.

Det föreligger ett starkt samband mellan livsstil, livsmiljö, hälsa och livskvalitet. Ämnet förmedlar därför kunskaper om hur god hälsa och god livs- och arbetsmiljö kan främjas. I ämnet innefattas också utbildning för nödsituationer såsom livräddning och första hjälpen vid olycksfall.

Ämnet står för en helhetssyn på människan, dvs. att kropp, känslor, intellekt och tankar är beroende av varandra, och kan på så sätt medverka till att elevens kroppsuppfattning utvecklas. Ämnet erbjuder möjlighet att i ett naturligt sammanhang diskutera såväl hälsofrågor som etiska frågor som hör ihop med idrott och friluftsliv. Till sammans med kunskap om de avarter och trender som är knutna till vår tids kroppsovningskultur ger ämnet möjligheter att ifrågasätta de idealbilder som sprids via olika medier. I ett etiskt perspektiv rymms också frågor om förståelse för människors olika förutsättningar när det gäller fysiska aktiviteter. Ett kulturellt perspektiv i ämnet speglar såväl egna traditioner och sätt att tänka som synsätt och rörelseuttryck i andra kulturer.

Att utveckla allsidiga rörelseaktiviteter är centralt i ämnet och en allsidig rörelserepertoar kan lägga grund för en aktiv och hälsofrämjande livsstil. En positiv upplevelse av rörelse och rytm är i sin tur en grund för individuella och kollektiva övningar och främjar på så sätt såväl den improvisatoriska och estetiska som den motoriska förmågan. Detta ger möjligheter att utveckla tanke och känsla, rörelse- och idrottsfärdigheter samt träna kondition, styrka och rörlighet.

Ämnet anknyter också till de starka kulturella traditioner som

finns i Sverige när det gäller att vistas i naturen. Genom friluftsvksamhet och vistelse i skog och mark får eleverna upplevelser, kunskaper och erfarenheter som kan stimulera ett fortsatt intresse för friluftsliv, natur och miljöfrågor. Ämnet bidrar på så sätt till att väcka engagemang för betydelsen av att skydda och vårda natur och miljö.

Mål som eleverna skall ha uppnått i slutet av det sjätte skolåret

Eleven skall

- behärska olika motoriska grundformer och utföra rörelser med balans och kroppskontroll samt kunna utföra enkla danser och rörelseuppgifter till musik,
- kunna simma och hantera nödsituationer vid vatten,
- kunna orientera sig och hitta i närmiljön genom att använda enkla hjälpmedel,
- ha grundläggande kunskaper om friluftsliv samt känna till principerna för allemansrätten,
- känna till något om och kunna ge synpunkter på arbetsmiljön i skolan,
- ha erfarenheter av några vanliga idrottsaktiviteter samt veta något om skaderisker och om hur skador kan undvikas.

Mål som eleverna skall ha uppnått i slutet av det tionde skolåret

Eleven skall

- förstå sambandet mellan mat, motion och hälsa och kunna tillämpa kunskaper i ergonomi i vardagliga sammanhang,
- kunna delta i lek, dans, idrott och andra aktiviteter och kunna utföra lämpliga rörelseuppgifter,
- kunna forma och genomföra aktiviteter för egen motion,
- kunna orientera sig i okända marker genom att använda olika hjälpmedel samt kunna planera och genomföra vistelse i naturen under olika årstider,
- ha kunskaper i livräddande första hjälp,
- ha kunskaper i vanliga rörelseaktiviteter och hur de kan bedrivas på ett säkert sätt.

Bedömning

Bedömningens inriktning

Bedömningen i ämnet idrott och hälsa avser elevens kunskaper om hur den egna kroppen fungerar och hur eleven bland annat genom

regelbunden fysisk aktivitet och friluftsliv kan bibehålla och förbättra sin fysiska och psykiska hälsa. Det innebär att elevens kunskaper om vilka faktorer som påverkar den egna hälsan är en viktig bedömningsgrund. Elevens förmåga att använda kroppen för sammansatta och komplexa rörelsemönster på ett ändamålsenligt sätt liksom bredden av fysiska aktiviteter ingår också i bedömningen.

Ytterligare en bedömningsgrund är elevens förmåga att utföra rörelser med kontroll och precision liksom att med hänsyn till rytm och estetik ge uttryck för känslor och stämningar. Även elevens förmåga att reflektera över och värdera fysiska aktiviteters betydelse för livsstil och hälsa utifrån både ett individ- och ett samhällsperspektiv är av vikt vid bedömningen.

Kriterier för betyget Väl godkänd

Eleven reflekterar med hjälp av kunskaper om kropp och rörelse över hur hälsa och välbefinnande kan bibehållas och förbättras.

Eleven föreslår och genomför fysiska aktiviteter som befrämjar egen motion och hälsa.

Eleven använder ett ändamålsenligt rörelsemönster vid deltagandet i olika fysiska aktiviteter.

Eleven deltar i och tillämpar sina kunskaper om friluftsliv under olika årstider.

Eleven använder sina kunskaper för att förutse och avvärja risker i samband med olika fysiska aktiviteter.

Kriterier för betyget Mycket väl godkänd

Eleven använder sina kunskaper om livsstil, livsmiljö och hälsa för att bedöma värdet av olika idrotts- och friluftaktiviteter.

Eleven komponerar, motiverar och genomför ett allsidigt och funktionellt motionsprogram.

Eleven organiserar motions-, idrotts- eller friluftaktiviteter tillsammans med andra med hänsyn till olika deltagares behov.

Eleven anpassar sina rörelser till de krav som olika aktiviteter och situationer ställer på exempelvis balans, precision och tempo.

Matematik

Kursplan

Ämnets syfte och roll i utbildningen

Grundskolan har till uppgift att hos eleven utveckla sådana kunskaper i matematik som behövs för att fatta välgrundade beslut i vardagslivets många valsituationer, för att kunna tolka och använda det ökande flödet av information och för att kunna följa och delta i beslutsprocesser i samhället. Utbildningen skall ge en god grund för studier i andra ämnen, fortsatt utbildning och ett livslångt lärande.

Matematiken är en viktig del av vår kultur och utbildningen skall ge eleven insikt i ämnets historiska utveckling, betydelse och roll i vårt samhälle. Utbildningen syftar till att utveckla elevens intresse för matematik och möjligheter att kommunicera med matematikens språk och uttrycksformer. Den skall också ge eleven möjlighet att upptäcka estetiska värden i matematiska mönster, former och samband samt att uppleva den tillfredsställelse och glädje som ligger i att kunna förstå och lösa problem.

Utbildningen i matematik skall ge eleven möjlighet att utöva och kommunicera matematik i meningsfulla och relevanta situationer i ett aktivt och öppet sökande efter förståelse, nya insikter och lösningar på olika problem.

Mål att sträva mot

Skolan skall i sin undervisning i matematik sträva efter att eleven

- utvecklar intresse för matematik samt tilltro till det egna tänkandet och den egna förmågan att lära sig matematik och att använda matematik i olika situationer,
- inser att matematiken har spelat och spelar en viktig roll i olika kulturer och verksamheter och får kännedom om historiska sammanhang där viktiga begrepp och metoder inom matematiken utvecklats och använts,
- inser värdet av och använder matematikens uttrycksformer,
- utvecklar sin förmåga att förstå, föra och använda logiska resonemang, dra slutsatser och generalisera samt muntligt och skriftligt förklara och argumentera för sitt tänkande,
- utvecklar sin förmåga att formulera, gestalta och lösa problem med hjälp av matematik, samt tolka, jämföra och värdera lösningarna i förhållande till den ursprungliga problemsituationen,

- utvecklar sin förmåga att använda enkla matematiska modeller samt kritiskt granska modellernas förutsättningar, begränsningar och användning,
- utvecklar sin förmåga att utnyttja miniräknarens och datorns möjligheter.

Strävan skall också vara att eleven utvecklar sin tal- och rumsuppfattning samt sin förmåga att förstå och använda

- grundläggande talbegrepp och räkning med reella tal, närmevärdet, proportionalitet och procent,
- olika metoder, måttssystem och mätinstrument för att jämföra, uppskatta och bestämma storleken av viktiga storheter,
- grundläggande geometriska begrepp, egenskaper, relationer och satser,
- grundläggande statistiska begrepp och metoder för att samla in och hantera data och för att beskriva och jämföra viktiga egenskaper hos statistisk information,
- grundläggande algebraiska begrepp, uttryck, formler, ekvationer och olikheter,
- egenskaper hos några olika funktioner och motsvarande grafer,
- sannolikhetstänkande i konkreta slumpsituationer.

Ämnets karaktär och uppbyggnad

Matematik är en levande mänsklig konstruktion som omfattar skapande, utforskande verksamhet och intuition. Matematik är också en av våra allra äldsta vetenskaper och har i stor utsträckning inspirerats av naturvetenskaperna. Matematikämnet utgår från begreppen tal och rum och studerar begrepp med väldefinierade egenskaper. All matematik innehåller någon form av abstraktion. Likheter mellan olika företeelser observeras och dessa beskrivs med matematiska objekt. Redan ett naturligt tal är en sådan abstraktion.

Tillämpningar av matematik i vardagsliv, samhällsliv och vetenskaplig verksamhet ger formuleringar av problem i matematiska modeller. Dessa studeras med matematiska metoder. Resultatens värde beror på hur väl modellen beskriver problemet. Kraftfulla datorer har gjort det möjligt att tillämpa allt mer precisa modeller och metoder inom områden där de tidigare inte varit praktiskt användbara. Detta har också lett till utveckling av nya kunskapsområden i matematik som i sin tur lett till nya tillämpningar.

Problemlösning har alltid haft en central plats i matematikämnet. Många problem kan lösas i direkt anslutning till konkreta situationer utan att man behöver använda matematikens uttrycksformer. Andra problem behöver lyftas ut från sitt sammanhang, ges en matematisk tolkning och lösas med hjälp av matematiska begrepp och metoder.

Resultaten skall sedan tolkas och värderas i förhållande till det ursprungliga sammanhanget. Problem kan också vara relaterade till matematik som saknar direkt samband med den konkreta verkligheten. För att framgångsrikt kunna utöva matematik krävs en balans mellan kreativa, problemlösande aktiviteter och kunskaper om matematikens begrepp, metoder och uttrycksformer. Detta gäller alla elever, såväl de som är i behov av särskilt stöd som elever i behov av särskilda utmaningar.

Matematik har nära samband med andra skolämnen. Eleverna hämtar erfarenheter från omvärlden och får därmed underlag för att vidga sitt matematiska kunnande.

Mål som eleverna skall ha uppnått i slutet av det sjätte skolåret

Eleven skall ha förvärvat sådana grundläggande kunskaper i matematik som behövs för att kunna beskriva och hantera situationer och lösa konkreta problem i elevens närmiljö.

Inom denna ram skall eleven

- ha en grundläggande taluppfattning som omfattar naturliga tal och enkla tal i bråk- och decimalform,
- förstå och kunna använda addition, subtraktion, multiplikation och division samt kunna upptäcka talmönster och bestämma obekanta tal i enkla formler,
- kunna räkna med naturliga tal – i huvudet, med hjälp av skriftliga räknemetoder och med miniräknare,
- ha en grundläggande rumsuppfattning och kunna känna igen och beskriva några viktiga egenskaper hos geometriska figurer och mönster,
- kunna jämföra, uppskatta och mäta längder, areor, volymer, vinklar, massor och tider samt kunna använda ritningar och kartor,
- kunna avläsa och tolka data givna i tabeller och diagram samt kunna använda elementära lägesmått.

Mål som eleverna skall ha uppnått i slutet av det tionde skolåret

Eleven skall ha förvärvat sådana kunskaper i matematik som behövs för att kunna beskriva och hantera situationer samt lösa problem som vanligen förekommer i hem och samhälle och som behövs som grund för fortsatt utbildning.

Inom denna ram skall eleven

- ha utvecklat sin taluppfattning till att omfatta hela tal och rationella tal i bråk- och decimalform,

- ha goda färdigheter i och kunna använda överslagsräkning och räkning med naturliga tal och tal i decimalform samt procent och proportionalitet i huvudet, med hjälp av skriftliga räknemetoder och med tekniska hjälpmedel,
- kunna använda metoder, måttssystem och mätinstrument för att jämföra, uppskatta och bestämma längder, areor, volymer, vinklar, massor, tidpunkter och tidsskillnader,
- kunna avbilda och beskriva viktiga egenskaper hos vanliga geometriska objekt samt kunna tolka och använda ritningar och kartor,
- kunna tolka, sammanställa, analysera och värdera data i tabeller och diagram,
- kunna använda begreppet sannolikhet i enkla slumpsituationer,
- kunna tolka och använda enkla formler, lösa enkla ekvationer, samt kunna tolka och använda grafer till funktioner som beskriver verkliga förhållanden och händelser.

Bedömning

Bedömningens inriktning

Bedömningen av elevens kunskaper i ämnet matematik gäller följande kvaliteter:

Förmågan att använda, utveckla och uttrycka kunskaper i matematik

Bedömningen avser elevens förmåga att använda och utveckla sitt matematiska kunnande för att tolka och hantera olika slag av uppgifter och situationer som förekommer i skola och samhälle, till exempel förmågan att upptäcka mönster och samband, föreslå lösningar, göra överslag, reflektera över och tolka sina resultat samt bedöma deras rimlighet. Självtändighet och kreativitet är viktiga bedömningsgrunder liksom klarhet, noggrannhet och färdighet.

En viktig aspekt av kunnandet är elevens förmåga att uttrycka sina tankar muntligt och skriftligt med hjälp av det matematiska symbolspråket och med stöd av konkret material och bilder.

Förmågan att följa, förstå och pröva matematiska resonemang

Bedömningen avser elevens förmåga att ta del av och använda information i såväl muntlig som skriftlig form, till exempel förmågan att lyssna till, följa och pröva andras förklaringar och argument. Vidare uppmärksammas elevens förmåga att självständigt och kritiskt ta ställning till matematiskt grundade beskrivningar och lösningar på problem som förekommer i olika sammanhang i skola och samhälle.

Förmågan att reflektera över matematikens betydelse för kultur- och samhällsliv

Bedömningen avser elevens insikter i och känsla för matematikens värde och begränsningar som verktyg och hjälpmedel i andra skolämnen, i vardagsliv och samhällsliv och vid kommunikation mellan människor. Den avser också elevens kunskaper om matematikens betydelse i ett historiskt perspektiv.

Kriterier för betyget Väl godkänd

Eleven använder matematiska begrepp och metoder för att formulera och lösa problem.

Eleven följer och förstår matematiska resonemang.

Eleven gör matematiska tolkningar av vardagliga händelser eller situationer samt genomför och redovisar med logiska resonemang sitt arbete såväl muntligt som skriftligt.

Eleven använder ord, bilder och matematiska konventioner på ett sådant sätt att det är möjligt att följa, förstå och pröva de tankar som kommer till uttryck.

Eleven visar säkerhet i sitt problemlösningsarbete och använder olika metoder och tillvägagångssätt.

Eleven kan skilja gissningar och antaganden från det vi vet eller har möjlighet att kontrollera.

Eleven ger exempel på hur matematiken utvecklats och använts genom historien och vilken betydelse den har i vår tid inom några olika områden.

Kriterier för betyget Mycket väl godkänd

Eleven formulerar och löser olika typer av problem samt jämför och värderar olika metoders för- och nackdelar.

Eleven visar säkerhet i sina beräkningar och sitt problemlösningsarbete samt väljer och anpassar räknemetoder och hjälpmedel till den aktuella problemsituationen.

Eleven utvecklar problemställningar och använder generella strategier vid uppgifternas planering och genomförande samt analyserar och redovisar strukturerat med korrekt matematiskt språk.

Eleven tar del av andras argument och framför utifrån dessa egna matematiskt grundade idéer.

Eleven reflekterar över matematikens betydelse för kultur- och samhällsliv.

Moderna språk (utom engelska)

Kursplan

Ämnets syfte och roll i utbildningen

Utbildningen i moderna språk syftar till att utveckla kommunikativ förmåga. Att kunna använda flera språk är betydelsefullt för internationella kontakter, för en alltmer internationaliserad arbetsmarknad och för att kunna ta del av den snabba utvecklingen som sker genom informations- och kommunikationsteknik samt för framtida studier. Språkkunskaper behövs vid studier, vid resor i andra länder och för sociala eller yrkesmässiga kontakter av olika slag.

Moderna språk är modersmål i olika vitt skilda kulturer och många av dem officiellt språk i flera länder. Utbildningen i moderna språk har som syfte att vidga perspektivet på omvärlden och på olika kulturer.

Alla elever behöver beredskap att på egen hand bygga vidare på sina kunskaper efter avslutad skolgång. Ämnet moderna språk syftar därför också till att eleven skall vidmakthålla och utveckla sin lust och förmåga att lära sig språk.

Mål att sträva mot

Skolan skall i sin undervisning i moderna språk sträva efter att eleven

- utvecklar sin förmåga att använda språket för att kommunicera,
- utvecklar sin förmåga att delta aktivt i kommunikation, uttrycka sina egna tankar på språket samt uppfatta andras åsikter och erfarenheter,
- utvecklar sin förmåga att tillgodogöra sig olika slags texter för upplevelser, information och kunskaper,
- utvecklar sin förmåga att uttrycka sig varierat och säkert för att berätta, beskriva och förklara samt motivera sina åsikter,
- utvecklar sin förmåga att analysera, bearbeta och förbättra språket mot allt större variation och säkerhet,
- utvecklar sin förmåga att använda hjälpmedel och att kritiskt granska informationskällor,
- utvecklar sin förmåga att reflektera över levnadssätt och kulturer i de länder där språket används, att göra jämförelser med egna kulturella erfarenheter,
- utvecklar sin förmåga att reflektera över och ta ansvar för sin egen språkinläring och att medvetet använda arbetssätt som främjar

- den egna inläringen,
- utvecklar sin förmåga att planera, genomföra och utvärdera uppgifter, på egen hand och i samarbete med andra.

Ämnets karaktär och uppbyggnad

Ämnet moderna språk ger en bakgrund till och ett vidare perspektiv på olika samhälls- och kulturyttringar som eleverna omges av och är en del av. I ämnet ingår både att språkligt dra nytta av och att granska det innehåll som språk förmedlar och det utbud av språket som barn och ungdomar möter utanför skolan. I kontakter med andra kulturer krävs såväl kunskaper i det aktuella språket som insikter i kulturella, sociala och politiska förhållanden.

När eleven utvecklar sin förmåga att kommunicera på målspråket sker det genom ett för eleven angeläget innehåll. Skriftspråket är centralt för ämnet och språkkunskaperna byggs upp när eleven använder språket och tillägnar sig ny kunskap om språket. Ett kontrastivt perspektiv ökar elevernas insikter om språkets struktur och användning. I ämnet utvecklas kompetensen att bilda språkligt sammanhängande helheter vilka efter hand i fråga om innehåll och form allt bättre anpassas till situation och mottagare. När de egna språkkunskaperna inte räcker till behöver eleven kompensera detta genom att använda strategier som omformuleringar, synonymer och frågor. Förmågan att reflektera över likheter och skillnader mellan egna kulturella erfarenheter och kulturer i länder där språket används utvecklas hela tiden och leder på sikt till förståelse för olika kulturer och interkulturell kompetens. En ytterligare kompetens är medvetenhet om hur språkinläring går till.

I ämnet moderna språk i specialskolan påverkas elevernas språkinläring av att inläring av språket, för de flesta elever, sker visuellt. Elevernas modersmål är i regel teckenspråk, svenska är det andra språket och engelska det tredje. De språk eleverna studerar inom ämnet moderna språk blir det fjärde respektive femte språket. Eleverna möter språket huvudsakligen via läsning och inläringen bygger på det språkliga inflöde som läsningen ger. Vid språkinläringen måste eleverna använda sina kunskaper i sitt förstaspråk, teckenspråk, och sitt andraspråk, svenska. Teckenspråk kan användas för diskussioner och förklaringar. Skrivna svenska är ett hjälpmedel bl.a. för elevernas förståelse av ord och uttryck. Målspråket används vid läsning, textstudier, skriftlig interaktion och egen skriftlig produktion. Utifrån sina individuella förutsättningar kan elever även utveckla förmåga att tala språket.

Ämnet moderna språk innefattar många sinsemellan olika språk som kan studeras i den svenska specialskolan.

I vissa delar av världen är franska det enda gemensamma språket.

Kontakterna mellan Frankrike och Sverige har genom århundradena varit intensiva på det vetenskapliga och kulturella området. Franska har också varit ett viktigt språk i kommunikation av olika slag, internationella organisationer och diplomati. Detta avspeglar sig i hög grad i det svenska ordförrådet där mängden ord av franskt ursprung är betydande. Även i dag har Sverige livliga förbindelser med olika franskspråkiga länder. Det franska språket vidgar perspektiven på den romanska kulturen och på andra franskspråkiga kulturer.

Spanska används i många länder på flera kontinenter. Omkring 350 miljoner människor har spanska som modersmål och i Latinamerika är spanska det vanligaste språket. Till Sverige har sedan 1960-talet kommit ett stort antal invandrare med spanska som modersmål. Kunskaper i spanska ger möjligheter att ta del av en rik litteratur. I kontakter med den spanskspråkiga världen krävs såväl kunskaper i spanska som insikter i kulturella, sociala och politiska förhållanden.

Tyska är det största språket i Europa. Sedan medeltiden har de ekonomiska och kulturella kontakterna mellan Sverige och de tyskspråkiga länderna haft stor betydelse. Bl.a. har nya kulturyttringar ofta nått Sverige via dessa länder och det tyska språket. De båda språken har en till stora delar gemensam historia och det svenska ordförrådet är till stor del av tyskt ursprung. Kunskaper i det tyska språket ger tillgång till centraleuropeisk litteratur och kultur. Eftersom förmågan att använda engelska inte är lika utbredd i tyskspråkiga länder som i Sverige kommer även i framtiden förmågan att kommunicera på tyska att vara nödvändig för såväl sociala som yrkesmässiga kontakter.

Andra moderna språk som ingår i ämnet kan vara mycket olika. Varje språk har sin särart vilket påverkar den arbetsinsats som krävs för att eleven skall uppnå skriftlig kommunikativ förmåga. Inom vissa språk, t.ex. arabiska, är skillnaden stor mellan vardagligt språk och formellt, officiellt och högtidligt språk. Elever som studerar ett sådant språk måste lära sig båda varianterna av språket.

Olika skriftsystem skiljer sig åt. Flera olika språk har alfabetiska skriftsystem men använder andra tecken än det latinska alfabetet. Andra språk som exempelvis kinesiska har skriftsystem där varje tecken motsvaras av en stavelse eller ett ord.

Mål som eleverna skall ha uppnått i slutet av det tionde skolåret, inom ramen för elevens val

Eleven skall

- kunna tillgodogöra sig det viktigaste innehållet i enkla instruktioner och beskrivningar,
- kunna medverka i enkel kommunikation om vardagliga och välbekanta ämnen,
- kunna uttrycka sig i mycket enkel form för att meddela något,

- känna till något om vardagslivet i något land där språket används,
- kunna reflektera över hur den egna inläringen av t.ex. ord och fraser går till,
- kunna genomföra korta, enkla skriftliga uppgifter i samarbete med andra eller på egen hand.

Mål som eleverna skall ha uppnått i slutet av det tionde skolåret, inom ramen för språkval

Eleven skall

- kunna läsa och tillgodogöra sig enkla instruktioner, berättelser och beskrivningar,
- kunna göra sig förstådd i mycket enkel form för att meddela, berätta eller beskriva något,
- känna till något om vardagsliv, levnadssätt och traditioner i några länder där språket används,
- kunna reflektera över hur den egna inläringen går till vad gäller t.ex. förmågan att skriva och läsa,
- kunna genomföra korta skriftliga uppgifter i samarbete med andra eller på egen hand.

Bedömning

Bedömningens inriktning

I en skriftlig kommunikativ förmåga ingår att behärska receptiva, interaktiva och produktiva färdigheter, på vilka olika bedömningsaspekter kan läggas.

Vad beträffar elevens *receptiva färdigheter* skall bedömningen inriktas på elevens förmåga att förstå språket. Hänsyn skall tas till elevens förmåga att förstå helhet och sammanhang samt att dra slutsatser om en framställnings syfte. När det gäller läsning läggs vikt vid elevens förmåga att förstå och tillgodogöra sig texter av varierande slag och svårighetsgrad. I bedömningen av läsförmågan ingår också i vilken utsträckning eleven med hjälp av olika strategier kan anpassa läsningen efter textens art och syfte.

Ett centralt inslag vid språklig kommunikation är att växelvis kunna fungera som läsare och skrivare. Bedömningen av sådan *interaktiv färdighet* skall inriktas på förmågan att inleda, bidra till att utveckla och avsluta en skriftväxling. Härvid bedöms elevens förmåga att tolka olika situationer och att anpassa sitt språk till situation och mottagare, liksom förmågan att använda strategier för att lösa språkliga problem.

Bedömningen av den *produktiva färdigheten*, skriva, skall inriktas på hur klart och sammanhängande samt med vilken ledighet, varia-

tion och språklig säkerhet eleven kan uttrycka och förmedla ett budskap. När det gäller elevens förmåga att skriva språket inriktas bedömningen också på framställningens klarhet och tydlighet samt på elevens förmåga att binda samman satser och meningar.

Bedömningen skall även inriktas på hur väl eleven utvecklat sin *interkulturella förståelse*. Elevens kunskaper om levnadssätt och samhällsförhållanden i länder där språket används och medvetenhet om likheter och skillnader i förhållande till egna kulturella erfarenheter vägs här in, liksom elevens medvetenhet om oskrivna regler som i olika kulturer påverkar kommunikationen.

Bedömningen inriktas även på elevens *förståelse* av hur den egna *språkinläringen* går till liksom på förmågan att använda olika tillvägagångssätt och lämpliga hjälpmedel för att lösa uppgifter som har skiftande karaktär och syfte.

Kriterier för betyget Väl godkänd, inom ramen för elevens val

Eleven tillgodogör sig huvudinnehållet i enkla skriftliga meddelanden av olika slag.

Eleven skriver enkelt och begripligt om sig själv eller någon annan och utbyter skriftligt information om egna intressen.

Kriterier för betyget Mycket väl godkänd, inom ramen för elevens val

Eleven använder några strategier för att uttrycka sig i olika vardags-situationer.

Eleven tillgodogör sig huvudinnehållet i enkla brev.

Eleven utbyter information om egna och andras intressen och uttrycker sig därvid klart och tydligt.

Kriterier för betyget Väl godkänd, inom ramen för språkval

Eleven tillgodogör sig enkla texter och visar på olika sätt förståelse av innehållet.

Eleven kommunicerar, bl.a. genom att ställa och besvara enkla frågor och skriver begripligt och tydligt.

Kriterier för betyget Mycket väl godkänd, inom ramen för språkval

Eleven använder olika strategier för att lösa språkliga problem.

Eleven tillgodogör sig innehållet i enkla texter, såväl helhet som detaljer.

Eleven kommunicerar t.ex. vid informationsutbyte och personliga kontakter och uttrycker sig därvid klart och tydligt.

Modersmål

Kursplan

Ämnets syfte och roll i utbildningen

Utbildningen i ämnet modersmål syftar till att ge elever med annan språklig och kulturell bakgrund än den svenska möjligheter att utveckla en flerkulturell identitet. På så sätt har ämnet det viktiga uppdraget att integrera eleverna i det svenska samhället.

Ämnet modersmål bidrar till att öka förståelsen av kulturen, samhället och livsvillkoren i ursprungslandet samt för familjens minoritetssituation i Sverige. Dessa villkor jämförs med levnadsförhållandena i det övriga svenska samhället. Därigenom kan uppfattningen om den egna levnadssituationen och andras livsvillkor ökas och tydliggöras. Genom att ämnet innehåller jämförelser med svenska förhållanden kompletterar det andra ämnen.

Ämnet modersmål syftar även till att utveckla grundläggande färdigheter i ursprungslandets skriftspråk. Sådana kunskaper ger eleverna förutsättningar att på egen hand komma i kontakt med delar av sin egen kultur samt att främja deras sociala kontakter. För de elever som använder ursprungslandets språk eller teckenspråk som ett dagligt umgängesspråk i hemmet ger ämnet modersmål dessutom möjligheter att vidareutveckla detta språk.

Mål att sträva mot

Skolan skall i sin undervisning i modersmål sträva efter att eleven

- tillägnar sig kunskaper om historia, traditioner och samhällsliv samt livsvillkor, normer och värderingar i familjens ursprungskultur,
- utvecklar en förmåga att jämföra ursprungskulturen och minoritetskulturen med både svensk dövkultur och de hörandes kultur,
- utvecklar förmågan att sätta tillhörigheten i en eller flera kulturer i relation till sig själv och andras levnadssituation och kultur,
- stärker sin självkänsla och identitet och erövrar en flerkulturell identitet,
- utvecklar grundläggande läs- och skrivfärdigheter i det skriftspråk som används i familjens ursprungskultur,
- utvecklar tidigare tillägnade teckenspråksfärdigheter.

Ämnets karaktär och uppbyggnad

Till specialskolan kommer många elever med en annan språklig och kulturell bakgrund än den svenska. Ämnet modersmål bidrar med kunskaper om historia, traditioner och nutida samhällsförhållanden i familjens ursprungskultur. Dessutom ingår kunskaper om livsvillkor, normer och värderingar. Dessa företeelser jämförs med den minoritetskultur som eleven växer upp i samt med svenska förhållanden både i dövkulturen och bland hörande. En väsentlig aspekt i ämnet är att öka förståelsen för hur de olika kulturerna påverkar hur man själv och andra människor tänker, handlar och formar sina liv.

Basen för ämnet är delaktighet i flera kulturer och samtal kring elevens egna erfarenheter av dessa. Samtal ger möjligheter att bearbeta, reflektera över och analysera egna och andras upplevelser. För de elever som inte behärskar ursprungslandets teckenspråk och skriftspråk ges huvuddelen av undervisningen på svenskt teckenspråk och svenska.

Språkstudierna i modersmål i specialskolan avser det skriftspråk som används i föräldrarnas ursprungskultur, förutsatt att det finns skriftspråk i kulturen. Undervisningen ger eleverna på nybörjarnivå möjligheter att tillägna sig grundläggande färdigheter i skriftspråket. De allmänna principer som tillämpas i undervisningen i främmande språk kan till stora delar tillämpas på nybörjarundervisningen i ämnet modersmål. De elever som har förkunskaper i skriftspråket vidareutvecklar dessa utifrån den nivå som de befinner sig på. De elever som behärskar ursprungslandets teckenspråk kan inom ämnet vidareutveckla detta språk.

Utvecklingen av elevens kunskap om tal och förmåga att använda talat modersmål bygger på varje enskild elevs förutsättningar och utgår från det språk som eleven behärskar.

Mål som eleverna skall ha uppnått i slutet av det sjätte skolåret

Eleven skall

- kunna ta del av texter av olika slag,
- kunna skriva enkel text om vardagsnära förhållanden,
- kunna berätta om familjens ursprungsland och livet där samt om sin minoritetssituation,
- kunna ge exempel på hur flerkulturell tillhörighet påverkar såväl den egna levnadssituationen som andras.

Mål som eleverna skall ha uppnått i slutet av det tionde skolåret

Eleven skall

- kunna läsa och tillgodogöra sig olika texter,
- kunna skriva texter såsom meddelanden, vykort och brev,
- kunna jämföra föräldrarnas ursprungskultur – historia, traditioner och livsvillkor samt normer och värderingar – med sin minoritetskultur och svenska förhållanden,
- kunna sätta delar av sitt kulturarv och delaktigheten i en eller flera kulturer i relation till sin egen och andras levnadssituation.

Bedömning

Bedömningens inriktning

Vid bedömning måste hänsyn tas till att olika elever har olika förutsättningar att lära sig ursprungslandets skriftspråk, vilket är en del av den språkliga och kulturellt sett komplexa situation eleven befinner sig i.

Bedömningen i ämnet modersmål gäller elevens förmåga att kommunicera samt reflektera över sammanhang och förstå sin omvärld.

Bedömningen skall även inriktas på kunskaper om levnadssätt och samhällsförhållanden i ursprungskulturen och i minoritetskulturen samt på medvetenhet om likheter och skillnader i förhållande till den svenska kulturen.

Vid bedömning skall också vikt läggas vid förmågan att diskutera hur den flerkulturella tillhörigheten påverkar såväl den egna som andras levnadssituation.

Kriterier för betyget Väl godkänd

Eleven utvecklar sitt språk för att kunna kommunicera.

Eleven tillägnar sig enklare texter av olika slag.

Eleven ger exempel på sin ursprungskultur och minoritetskultur och gör jämförelser med övriga svenska förhållanden.

Eleven ger exempel på hur den flerkulturella tillhörigheten påverkar den egna samt andras levnadssituation.

Kriterier för betyget Mycket väl godkänd

Eleven tillägnar sig texter av skilda slag och diskuterar dess budskap.

Eleven diskuterar likheter och skillnader i levnadssätt och villkor mellan sin ursprungskultur och sin minoritetskultur och svenska förhållanden.

Eleven diskuterar hur den flerkulturella tillhörigheten påverkar den egna samt andras levnadssituation.

Naturorienterande ämnen

Biologi, fysik, kemi

Gemensam kursplanetext

Den gemensamma kursplanetexten, utformad i ett naturorienterande perspektiv, utgör tillsammans med kursplaner för de olika ämnena en helhet vars delar skall stödja och komplettera varandra. De olika delarna bildar tillsammans det nationella uppdraget för utbildningen i de naturorienterande ämnena.

Studier inom det naturorienterande ämnesområdet kopplas samman med kunskaper och uttrycksformer inom skolans andra ämnen.

Ämnenas syfte och roll i utbildningen

Naturvetenskapen har vuxit fram ur människans behov av att finna svar på de frågor, som rör den egna existensen, livet och livsformerna, platsen i naturen och universum. Naturvetenskap utgör därvid en central del av den västerländska kulturen. Naturvetenskapen kan både stimulera människors fascination för och nyfikenhet på naturen och göra denna begriplig. Naturvetenskapliga studier tillfredsställer lusten att utforska naturen och ger utrymme för upptäckandets glädje. Syftet med utbildning i de naturorienterande ämnena är att göra naturvetenskapens resultat och arbetssätt tillgängliga. Utbildningen skall bidra till samhällets strävan att skapa hållbar utveckling och utveckla omsorg om natur och människor. Samtidigt syftar utbildningen till ett förhållningssätt till kunskaps- och åsiktsbildning som står i samklang med naturvetenskapens och demokratins gemensamma ideal om öppenhet, respekt för systematiska undersökningar och välgrundade argument.

Mål att sträva mot för de naturorienterande ämnena

Skolan skall i sin undervisning i de naturorienterande ämnena sträva efter att eleven

beträffande natur och människa

- tilltror och utvecklar sin förmåga att se mönster och strukturer som gör världen begriplig samt stärker denna förmåga genom muntlig, skriftlig och undersökande verksamhet,

beträffande den naturvetenskapliga verksamheten

- utvecklar insikten att naturvetenskap är en specifik mänsklig verksamhet tillhörande vårt kulturarv,
- utvecklar sin förmåga att se hur den mänskliga kulturen påverkar och omformar naturen,
- utvecklar förmåga att se samband mellan iakttagelser och teoretiska modeller,
- utvecklar kunskap om hur experiment utformas utifrån teorier och hur detta i sin tur leder till att teorierna förändras,

beträffande kunskapens användning

- utvecklar omsorg om naturen och ansvar vid dess nyttjande,
- utvecklar förmåga att använda naturvetenskapliga kunskaper och erfarenheter för att stödja sina ställningstaganden,
- utvecklar ett kritiskt och konstruktivt förhållningssätt till egna och andras resonemang med respekt och lyhördhet för andras ställningstaganden.

De naturorienterade ämnenas karaktär och uppbyggnad

I de naturorienterade ämnena återfinns tre aspekter, nämligen kunskap om natur och människa, kunskap om naturvetenskaplig verksamhet samt förmåga att använda sig av dessa kunskaper för att ta ställning i värdefrågor, exempelvis miljö- och hälsofrågor.

Kunskap om natur och människa

Naturvetenskapen utgår från specifika antaganden för att göra naturen begriplig. Den världsbild som då skapas skiljer sig från de världsbilder som uppstår genom andra sätt att beskriva naturen. Naturvetenskapen har ofta tagit sin utgångspunkt i vardagliga iakttagelser och upplevelser men har under historiens lopp utvecklat allt mer generaliserade förklaringsmodeller. De naturorienterade ämnena behandlar således vetenskapliga tolkningar av vardagslivet liksom bearbetningar av vetenskapliga frågeställningar och teorier.

Naturvetenskapen beskriver processer i termer av växelverkan inom system på olika nivåer. Exempelvis kan man urskilja en atomär och en molekylär nivå, enstaka cellers och hela organismens nivå, en global nivå och hela universums nivå. Materiens egenskaper och dynamik, strålningens växelverkan med materia och energins flöden kan iaktas på de olika nivåerna. Även levande organismer, däribland människan, beskrivs i naturvetenskapliga termer. De naturorienterade ämnena gör dessa beskrivningar begripliga och berikar synen på olika företeelser i vardagen och i tekniska anordningar.

Naturvetenskaplig verksamhet

Under historiens lopp har vardagliga iakttagelser och funderingar i växelspel med hypotetiskt tänkande och experimentell verksamhet utvecklats till teoretiska modeller. Inom de naturorienterande ämnena utgör dessa modeller verktyg för att synliggöra och bearbeta frågor och känslor som uppstår i kontakten med naturen, med den egna kroppen och med tekniken. Modellerna ger också möjlighet att skapa nya frågeställningar och hypoteser.

Naturvetenskapliga modeller är stadda i ständig omprövning och förändring. Detta synsätt på naturvetenskap tydliggörs i de naturorienterande ämnena dels genom användning av ett historiskt perspektiv, dels genom jämförelser med andra kulturers världsbilder. Andra kulturers förklaringsätt, förklaringar i myter, i sagor och i äldre tiders naturvetenskap, jämförs med vår egen tids uppfattningar. De grundläggande antaganden om världen som dessa olika förklaringsmodeller bygger på lyfts fram i ämnena. På detta sätt tydliggörs också den för alla tider och kulturer gemensamma strävan att förstå och förklara naturens fenomen.

En viktig del av den naturvetenskapliga verksamheten karaktäriseras av den experimentella metod som kännetecknas av att hypoteser prövas med hjälp av observationer och experiment. Detta sätt att arbeta genomsyrar även de naturorienterande ämnena.

Kunskapens användning

Många uppgifter ställer i dag krav på naturvetenskapligt kunnande hos var och en, inte minst gäller detta miljö- och hälsofrågor. Med sådana frågor kontinuerligt belysta i undervisningen skapas en möjlighet för eleven att utveckla en förmåga att använda naturvetenskapligt kunnande som argument vid ställningstaganden. Därmed berör utbildningen eleverna både som individer och som samhällsmedborgare.

Ett kritiskt och konstruktivt förhållningssätt till såväl egen som andras argumentation, samt en lyhördhet och respekt för andras resonemang och ställningstaganden, är viktiga riktmärken för en demokrati och utgör centrala principer också för samtal och diskussioner inom naturvetenskapen. Centralt är synsättet att naturvetenskaplig kunskap är en mänsklig konstruktion och att den kan utgöra argument för värderande ställningstaganden, beslut och åtgärder. Centralt är också att utbildningen lyfter fram ett brett spektrum av argument, t.ex. etiska, estetiska, kulturella och ekonomiska, som har relevans i diskussioner exempelvis om människans sätt att leva tillsammans och använda naturen.

Mål som eleverna skall ha uppnått i slutet av det sjätte skolåret

Eleven skall

beträffande natur och människa

- ha kunskaper inom några naturvetenskapliga områden,
- ha kännedom om berättelser om naturen som återfinns i vår och andra kulturer,

beträffande den naturvetenskapliga verksamheten

- kunna utföra enkla systematiska observationer och experiment samt jämföra sina förutsägelser med resultatet,
- känna till några episoder ur naturvetenskapens historia och därigenom ha inblick i olika sätt att förklara naturen,
- ha inblick i olika sätt att göra naturen begriplig, som å ena sidan det naturvetenskapliga med dess systematiska observationer, experiment och teorier liksom å andra sidan det sätt som används i konst, skönlitteratur, myter och sagor,

beträffande kunskapens användning

- ha kunskap om hur människans nyfikenhet inför naturvetenskapliga fenomen lett till samhällliga framsteg,
- ha kunskap om resurshushållning i vardagslivet och om praktiska åtgärder som syftar till resursbevarande,
- ha inblick i hur en argumentation i vardagsanknutna miljö- och hälsofrågor kan byggas upp med hjälp av personliga erfarenheter och naturvetenskapliga kunskaper.

Mål som eleverna skall ha uppnått i slutet av det tionde skolåret

Eleven skall

beträffande natur och människa

- ha kunskap om universums, jordens, livets och människans utveckling,
- ha insikt i hur materien och livet studeras på olika organisationsnivåer,
- ha kunskap om naturliga kretslopp och om energins flöde genom olika naturliga och tekniska system på jorden,

beträffande den naturvetenskapliga verksamheten

- ha kunskap om det naturvetenskapliga arbetssättet samt kunna redovisa sina iakttagelser, slutsatser och kunskaper i skriftlig och

muntlig form,

- ha insikt om växelspelet mellan utveckling av begrepp, modeller och teorier å ena sidan och erfarenheter från undersökningar och experiment å den andra,
- ha inblick i hur kunskapen om naturen utvecklats och hur den både formats av och format människors världsbilder,
- ha insikt i olika sätt att göra naturen begriplig, som å ena sidan det naturvetenskapliga med dess systematiska observationer, experiment och teorier liksom å andra sidan det sätt som används i konst, skönlitteratur, myter och sagor,

beträffande kunskapens användning

- ha insikt om skillnaden mellan naturvetenskapliga påståenden och värderande ståndpunkter,
- kunna använda sina kunskaper om naturen, människan och hennes verksamhet som argument för ståndpunkter i frågor om miljö, hälsa och samlevnad,
- kunna exemplifiera hur naturvetenskapen kan användas för att skapa bättre livsvillkor men också hur den kan missbrukas,
- ha inblick i konsekvenserna av olika etiska ställningstaganden i miljöfrågor.

Biologi

Kursplan

Ämnets syfte och roll i utbildningen

Biologiämnet syftar till att beskriva och förklara naturen och levande organismer ur ett naturvetenskapligt perspektiv. Samtidigt skall utbildningen befästa upptäckandets fascination och glädje och människans förundran och nyfikenhet inför det levande. Utbildningen i biologi syftar också till att göra kunskaper och erfarenheter användbara för att främja omsorgen om och respekten för naturen och medmänniskorna.

Mål att sträva mot

Skolan skall i sin undervisning i biologi sträva efter att eleven

beträffande natur och människa

- utvecklar kunskap om olika livsformer och deras betingelser,
- utvecklar kunskap om organismernas samspel med varandra och med sin omgivning,
- utvecklar kunskap om människokroppens byggnad och funktion,
- utvecklar kunskap om pubertetens inverkan på individen,
- utvecklar kunskap om livets villkor och utveckling och kan se sig själv och andra livsformer i ett evolutionsperspektiv,

beträffande den naturvetenskapliga verksamheten

- utvecklar kunskap om biologins betydelse för människans sätt att gestalta, bruka och uppleva naturen,
- utvecklar kunnande i de olika arbetssätten inom biologin, som fältobservationer och laborationer, samt kunskap om hur de växelspelar med de teoretiska modellerna,

beträffande kunskapens användning

- utvecklar omsorg om naturen och ansvar vid dess nyttjande,
- utvecklar förmågan att diskutera frågor om hälsa och samlevnad utifrån relevant biologisk kunskap och personliga erfarenheter.

Ämnets karaktär och uppbyggnad

Fyra centrala dimensioner karaktäriserar biologiämnets innehåll: ekosystem, biologisk mångfald, cellen och människan. I alla dessa

fyra dimensioner kommer kunskaper i biologi till användning i samband med människans existentiella frågor, som angår både individen och samhället i stort.

Ekosystem

Biologiämnet introducerar ekologins begrepp och ger en bild av organismernas samspel med varandra och med sin omgivning. Ämnet omfattar bl.a. kunskap om delsystem som producenter, konsumenter, nedbrytare och råmaterial samt om dynamiska processer i ekosystemet som energins flöde genom systemet och materians kretslopp. Studier av enskilda organismer, populationer och samhällen utgör grunden för detta. Ämnet bearbetar även estetiska och etiska aspekter av de upplevelser som kontakten med naturen ger upphov till. Frågor om bevarandet av naturtyper behandlas med både naturvetenskapens verktyg och de verktyg som härrör från andra mänskliga verksamheter som friluftsliv, konst och skönlitteratur.

Biologisk mångfald

Biologiämnet presenterar den biologiska vetenskapens sätt att ordna och systematisera naturens mångfald. Grundläggande utgångspunkter är teorier om ekosystem och evolution, liksom artkunskap och kunskap om växters och djurs livsbetingelser och inbördes relationer.

De vardagliga upplevelserna av mångfalden i naturen är ofta av etisk och estetisk karaktär och kommer exempelvis till uttryck i olika former av miljöengagemang. Ett av biologiämnets viktigaste bidrag till bearbetningen av människans relation till naturen är därför att belysa mångfalden av livsformer ur såväl de naturvetenskapliga som de estetiska och etiska perspektiven.

Cellen och livsprocesserna

Den naturvetenskapliga förklaringen till flera av de fenomen och funktioner som eleven upplever och iakttar hos sig själv och i omvärlden står att finna i kunskapen om cellen. Denna kunskap, och speciellt kunskapen om cellernas inre processer, har öppnat nya möjligheter inom t.ex. gentekniken. Dessa möjligheter innebär en förändring av människans livsvillkor, vilket har viktiga etiska aspekter. Förståelsen av denna förändring kräver kunskap om bl.a. fotosyntes, förbränning och den genetiska koden.

Människan

Biologiämnet behandlar människan som biologisk varelse. Häri ingår kunskaper om cellen, om inre organ och deras funktion samt hur dessa samverkar. Frågor som hälsa, droger och funktionshinder belyses. Utifrån perspektivet att ta ansvar både för sig själv och andra behandlas frågor om kärlek, sexualitet och samlevnad.

Mål som eleverna skall ha uppnått i slutet av det sjätte skolåret

Eleven skall

beträffande natur och människa

- känna igen och namnge några vanligt förekommande växter, djur och andra organismer i närmiljön samt känna till deras krav på livsmiljö,
- kunna ge exempel på livscyklar hos några växter och djur och deras olika stadier,
- känna till viktiga organ i den egna kroppen och deras funktion,
- ha insikt om människans fortplantning, födelse, pubertet, åldrande och död,
- ha inblick i beroendeframkallande medels inverkan på hälsan,
- ha kännedom om berättelser om naturen som återfinns i olika kulturer,

beträffande den naturvetenskapliga verksamheten

- ha inblick i genomförandet av laborationer samt av återkommande observationer i fält i sin närmiljö,
- känna till några exempel där biologins upptäckter har påverkat vår kultur och världsbild,

beträffande kunskapens användning

- kunna delta i samtal om bevarandet av naturtyper och mångfalden av arter,
- känna till några exempel där biologisk kunskap används för att förbättra våra livsvillkor, t.ex. växtförädling och genteknik,
- ha inblick i och kunna diskutera betydelsen av goda hälsovanor.

Mål som eleverna skall ha uppnått i slutet av det tionde skolåret

Eleven skall

beträffande natur och människa

- ha kännedom om några av jordens ekosystem och hur organismers samverkan kan beskrivas i ekologiska termer,
- ha insikt i fotosyntes och förbränning samt vattnets betydelse för livet på jorden,
- kunna ge exempel på kretslopp och anrikning i ett ekosystem,
- ha kännedom om hur celler är byggda och hur de fungerar,
- ha kännedom om det genetiska arvet,
- känna till grunddragen i livets utveckling samt villkoren för och

- betydelsen av biologisk mångfald,
- ha kunskap om vad befruktning innebär,
 - ha kunskap om sexuallivets biologi, preventivmetoder och sexuellt överförbar smitta,
 - ha kännedom om den egna kroppens organ och organsystem samt hur de fungerar tillsammans,
 - ha kunskap om beroendeframkallande medels inverkan på hälsan,

beträffande den naturvetenskapliga verksamheten

- kunna genomföra observationer i fält och laborativa undersökningar samt ha insikt i deras utformning,
- kunna utföra och tolka enkla mätningar av miljöfaktorer,
- kunna med hjälp av exempel belysa hur biologins upptäckter har påverkat vår kultur och världsbild,

beträffande kunskapens användning

- kunna använda såväl naturvetenskapliga som estetiska och etiska argument i frågor om bevarande av naturtyper och mångfalden av arter samt användning av genteknik,
- kunna med historiska exempel beskriva hur kunskaper i biologi har bidragit till förbättringen av våra levnadsvillkor samt hur de har missbrukats,
- kunna föra diskussioner om sexualitet och samlevnad och därvid visa respekt för andras ståndpunkter och för olika samlevnadsformer,
- kunna föra diskussioner om betydelsen av regelbunden motion och goda hälsovanor.

Fysik

Kursplan

Ämnets syfte och roll i utbildningen

Fysikämnet syftar till att beskriva och förklara naturen ur ett naturvetenskapligt perspektiv. Samtidigt skall utbildningen befästa upptäckandets fascination och glädje och människans förundran och nyfikenhet såväl inför vardagslivets fenomen som inför mikro- och makrokosmos. Fysikämnet syftar vidare till förståelse av människans relation till naturen, särskilt sådant som handlar om energiförsörjning och strålning.

Mål att sträva mot

Skolan skall i sin undervisning i fysik sträva efter att eleven

beträffande natur och människa

- utvecklar kunskap om grundläggande fysikaliska begrepp inom områdena mekanik, elektricitetslära och magnetism, optik, akustik, värme samt atom- och kärnfysik,
- utvecklar kunskap om energi och energiformer, energiomvandlingar och energikvalitet samt samhällets energiförsörjning,
- utvecklar kunskap om olika slag av strålning och dess växelverkan med materia och levande organismer,
- utvecklar kunskap om fysikens världsbild utgående från astronomi och kosmologi,

beträffande den naturvetenskapliga verksamheten

- utvecklar kunskap om den fysikaliska vetenskapens kunskapsbildande metoder, särskilt vad gäller formulering av hypoteser samt mätningar, observationer och experiment,
- utvecklar kunskap om växelspelet mellan undersökningar och experiment å ena sidan och utveckling av begrepp, modeller och teorier å den andra,

beträffande kunskapens användning

- utvecklar sin förmåga att göra kvantitativa, kvalitativa och etiska bedömningar av konsekvenser av mänskliga verksamheter och olika tekniska konstruktioner från miljö-, energi- och resurssyn-

- punkt,
- utvecklar sin förmåga att använda fysikkunskaper samt etiska och estetiska argument i diskussioner om konsekvenser av fysikens tillämpningar i samhället.

Ämnets karaktär och uppbyggnad

Fysiken förklarar naturens mångfald av fenomen med ett begränsat antal begrepp och teorier. Till dessa begrepp hör t.ex. energi, rörelse och kraft. Fysiken innefattar studiet av objekt vars storlek omspannar en skala från de största avstånden i universum till de minsta beståndsdelarna i atomen. Fysiken omspannar även en tidsskala som sträcker sig från universums tillblivelse till de korta tider som rör händelser i atomernas värld.

Fysiken bidrar till förståelsen av betingelserna för jordens bildande och för livets uppkomst och fortbestånd och den ger en bakgrund till existentiella frågor. Ämnet har utvecklats parallellt med dess tekniska tillämpningar och därigenom får det anknytning till etiska frågeställningar. Fysikämnet ger argument för ställningstaganden i värdefrågor. Till dessa kan också kopplas skönhetsupplevelser som kan uppstå såväl genom insikten av hur enskilda fenomen kan förklaras av generella principer som vid upplevelser av specifika naturfenomen såsom åsynen av en solnedgång, en regnbåge eller ett norrsken.

Studierna i fysik kan ta sin utgångspunkt i vardagen. Där ingår såväl naturfenomen som tekniska anordningar. Kunskap inom fysiken har sin grund i växelspelet mellan observationer av naturfenomen och systematiska experiment å ena sidan och begrepp, modeller och teorier å den andra.

Fysikämnet omfattar mekanik med akustik och vågrörelse, värmelära, optik samt elektricitetslära och magnetism med elektromagnetisk strålning. Därtill kommer astronomi, kosmologi, atom- och kärnfysik. Energi utgör ett för alla kunskapsområden gemensamt begrepp. Särskild uppmärksamhet riktas mot begrepp som kommer till användning i vardagsliv och teknik samt vid diskussion av miljö- och resursfrågor.

Fysikens karaktär belyses genom dess historiska utveckling. Historien visar hur utvecklingen utgått från begrepp och förklaringar som står vardagserfarenheten nära. Under historiens gång har dessa begrepp efterhand ersatts av teoretiska begrepp och modeller. Fysikens historiska utveckling illustrerar kunskapens framväxt och utgör ett värdefullt stöd vid studierna.

Mål som eleverna skall ha uppnått i slutet av det sjätte skolåret

Eleven skall

beträffande natur och människa

- ha insikt i hur planeterna rör sig runt solen samt hur jorden och månen rör sig i förhållande till varandra och kunna förknippa tideräkning och årstider med dessa rörelser,
- ha insikt i grundläggande meteorologiska fenomen och sammanhang,
- ha insikt i tekniska tillämpningar av den elektriska kretsen och permanentmagneter,
- ha insikt i grunderna för ljudets utbredning, hörseln samt ljusets egenskaper och ögats funktion,
- ha kännedom om berättelser om naturen som återfinns i vår och andra kulturer,

beträffande den naturvetenskapliga verksamheten

- ha egna erfarenheter av systematiska observationer, mätningar och experiment,
- känna till några exempel där fysikaliska upptäckter har påverkat vår kultur och världsbild,

beträffande kunskapens användning

- ha inblick i hur fysiken kan belysa existentiella frågor, t.ex. världens uppkomst, livets betingelser på jorden och på andra planeter samt energi- och resursfrågor.

Mål som eleverna skall ha uppnått i slutet av det tionde skolåret

Eleven skall

beträffande natur och människa

- ha kunskap om olika energiformer och energiomvandlingar samt vid tekniska tillämpningar miljö-, resurs- och säkerhetsaspekter,
- ha kunskap om tryck, värme och temperatur i sammanhang med materiens olika former,
- ha insikt i hur ljud skapas, utbreder sig och kan registreras,
- ha kunskap om principerna för den elektriska kretsen och känna till begrepp som ström, spänning, elektrisk energi och effekt samt om olika sätt att generera elektrisk ström,
- ha insikt i hur ljus utbreder sig, reflekteras och bryts samt hur ögat kan uppfatta ljus,

- ha inblick i några tillämpningar av fysik inom exempelvis medicin, kommunikation och informationsteknik,
- ha insikt i materiens uppbyggnad av elementarpartiklar och atomer,
- ha insikt i universums uppbyggnad och om hur denna kunskap utvecklats genom tiderna,
- ha kunskap om vårt solsystem samt om stjärnor och deras utveckling,

beträffande den naturvetenskapliga verksamheten

- kunna genomföra mätningar, observationer och experiment samt ha insikt i hur de kan utformas,
- kunna med hjälp av exempel belysa hur fysikens upptäckter har påverkat vår kultur och världsbild,

beträffande kunskapens användning

- kunna använda såväl naturvetenskapliga som estetiska och etiska argument i frågor om fysikens tillämpningar i samhället och i tekniska anordningar som förekommer i elevens vardag,
- kunna med historiska exempel beskriva hur kunskaper i fysik har bidragit till förbättring av våra levnadsvillkor, samt ge exempel på hur den har missbrukats,
- ha inblick i hur experiment utformas och analyseras utifrån teorier och modeller,
- kunna föra diskussioner om resursanvändning i privatlivet och i samhället.

Kemi

Kursplan

Ämnets syfte och roll i utbildningen

Kemiämnet syftar till att beskriva och förklara omvärlden ur ett kemiskt perspektiv. Samtidigt skall utbildningen befästa upptäckandets fascination och glädje och människans förundran och nyfikenhet såväl inför vardagslivets fenomen som naturens uppbyggnad. Kemiämnet syftar vidare till att belysa och bearbeta frågor om hälsa, miljö och jordens resurser.

Mål att sträva mot

Skolan skall i sin undervisning i kemi sträva efter att eleven

beträffande natur och människa

- utvecklar kunskap om grundämnen, kemiska föreningar och kemiskt-tekniska produkter av betydelse för vardagslivet,
- utvecklar kunskap om omvandlingar vid kemiska reaktioner,
- utvecklar kunskap om atomens byggnad och kemisk bindning som förklaringsmodell för kemiska processer,
- får inblick i äldre tiders kemiska tänkande och kunnande,
- utvecklar förståelse av materiens oförstörbarhet, omvandlingar, kretslopp och spridning,

beträffande den naturvetenskapliga verksamheten

- utvecklar kunskap om hur kemiska experiment bygger på begrepp och modeller och hur dessa kan utvecklas genom experimenterande,
- utvecklar kunskap om hur kemin har påverkat våra materiella livsvillkor och vår kulturs världsbild,

beträffande kunskapens användning

- utvecklar kunskap om hur kemiska teorier och modeller samt personliga erfarenheter kan användas för att behandla miljö-, säkerhets- och hälsofrågor,
- utvecklar förmåga att använda kunskaper i kemi samt etiska och estetiska argument i diskussioner om konsekvenser av kemins samhällseliga tillämpningar.

Ämnets karaktär och uppbyggnad

Kemiämnet tar sin utgångspunkt i vardagen och lyfter i detta perspektiv fram frågor rörande naturresurser och hälsa. Grundläggande är begrepp som materiens uppbyggnad och egenskaper, kemiska reaktioner, kretslopp och transport. Förståelse av materiens struktur och egenskaper utgår från elementär kunskap om atomens byggnad och kemisk bindning. Centralt för tolkningen av kemiska reaktioner är att massan bevaras, men att atomära beståndsdelar vid reaktionen arrangeras till nya kemiska föreningar samtidigt som energi omsätts. Ämnenas kretslopp, transport och spridning kan förstås utifrån kännedom om materiens egenskaper, kunskaper om kemiska reaktioner samt om vattnets och luftens roll som lösnings- och transportmedel. Uppbyggnad och nedbrytning av ämnen i naturen är olika delar av naturliga kretslopp. Människans verksamhet ingriper i dessa kretslopp.

Kunskaper i kemi är en viktig förutsättning för det moderna samhällets produktion, miljöarbete och hälsovård. Hit hör kunskaper om naturliga och industriella processer, om framställningen av olika material och deras användning samt hur återanvändning och återvinning används för att organisera resurshushållningen. I grundskolan utvecklas kunskaper i kemi för att kunna förstå, argumentera och ta ställning i frågor som rör t.ex. industriprocesser, produkter, produktanvändning, energiutnyttjande eller för att föreslå åtgärder i frågor som rör miljö och hälsa.

Industriella processer ger många produkter som väsentligt förbättrat människans livsvillkor. Samma processer ger också ofta biprodukter som behöver tas hand om på ett miljömedvetet sätt. Exempelvis ger storskalig förbränning av sopor för energiproduktion miljöfördelar jämfört med lokal eldning, men kräver att rökgaser renas och askrester tas om hand eller används på ett betryggande sätt. Gödsling av mark ger produktionsfördelar men ger samtidigt upphov till miljöproblem. Vatten är ett effektivt transportmedel både i tekniken, i naturen och i organismer. Föroreningar kan spridas med vatten, men vatten kan också renas med kemiska och biologiska metoder. Luft kan både förorenas och renas.

Mål som eleverna skall ha uppnått i slutet av det sjätte skolåret

Eleven skall

beträffande natur och människa

- ha kunskap om begreppen fast och flytande form, gasform samt kokning, avdunstning, kondensering och stelning,

- känna till några olika slags blandningar och lösningar,
- känna till några faktorer som leder till att material bryts ned och kunna ge exempel på hur detta kan förhindras,

beträffande den naturvetenskapliga verksamheten

- ha egen erfarenhet av att på ett säkert sätt experimentera med vardagliga kemiska produkter,
- kunna göra iakttagelser om olika material och ha inblick i hur de kan indelas,

beträffande kunskapens användning

- ha inblick i hur kemisk kunskap kan användas vid diskussioner om resurs- och miljöfrågor och om hur kemikunskaper kan användas för att förbättra våra levnadsvillkor,
- ha insikt om risker med hemmets kemikalier, hur de är märkta och bör hanteras.

Mål som eleverna skall ha uppnått i slutet av det tionde skolåret

Eleven skall

beträffande natur och människa

- ha kunskap om några grundämnen, kemiska föreningar och kemiskt-tekniska produkter,
- ha kunskap om de viktigaste kretsloppen i naturen samt kunna beskriva några spridningsprocesser för materia i luft, vatten och mark,
- ha kunskap om vattnets egenskaper och kunna beskriva dess roll som lösningsmedel och som transportmedel i mark och växter,
- ha kunskap om egenskaper hos luft och dess betydelse för kemiska processer som korrosion och förbränning,

beträffande den naturvetenskapliga verksamheten

- kunna genomföra mätningar, observationer och experiment samt ha insikt i hur de kan utformas,
- kunna genomföra experiment utifrån en hypotes och formulera resultatet,
- kunna med hjälp av exempel belysa hur kemins upptäckter har påverkat vår kultur och världsbild,
- ha inblick i hur experiment utformas och analyseras utifrån teorier och modeller,

beträffande kunskapens användning

- kunna använda resultat av mätningar och experiment i diskussioner

- ner om miljöfrågor,
- kunna använda såväl kemiska kunskaper som estetiska och etiska argument i frågor om resursanvändning, föroreningar och kretslopp,
 - ha kunskaper om industriella tillämpningar inom kemiområdet,
 - kunna med hjälp av exempel belysa hur kemisk kunskap har använts för att förbättra våra levnadsvillkor samt hur denna kunskap har missbrukats,
 - känna till hur man på ett säkert sätt hanterar vanliga kemikalier och brandfarliga ämnen,
 - kunna föra diskussioner om resursanvändning i privatlivet och i samhället.

Bedömning (biologi, fysik, kemi)

Bedömningens inriktning

Bedömningen av elevens kunnande i biologi, fysik och kemi skall ske med utgångspunkt dels i de för ämnena gemensamt utformade texterna, dels i respektive ämnestexter.

Naturvetenskaplig förståelse av omvärlden

Bedömningen gäller elevens förmåga att beskriva och förklara omvärlden ur naturvetenskapligt perspektiv. Vidare gäller bedömningen hur eleven kan följa, förstå och delta i naturvetenskapliga samtal och diskussioner och därvid uttrycka sina tankar och frågor med hjälp av begrepp, modeller och teorier från biologi, fysik och kemi.

Naturvetenskapens karaktär

Grunden för bedömningen gäller elevens förtrogenhet med de olika sätt att arbeta och utveckla kunskaper som kännetecknar naturvetenskapen. Detta innebär att elevens förmåga att identifiera och lösa problem genom iakttagelser, experiment och reflektion skall beaktas. Vidare är en bedömningsgrund medvetenheten om växelspelet mellan utvecklingen av begrepp, modeller och teorier å den ena sidan och erfarenheter från undersökningar och experiment å den andra. I bedömningen ingår elevens medvetenhet om hur den naturvetenskapliga kunskapen förändras genom historien och hur den bidragit och bidrar till att forma människans uppfattning om sig själv och sin omvärld.

Naturvetenskapen som mänsklig och social aktiviteter

Bedömningsgrunden är här elevens insikter i växelspelet naturvetenskap-teknik-samhälle och hur detta växelspel leder till ny kunskap, nya uppfinningar och produkter som på olika sätt används av män-

niskan och därvid påverkar naturen, lokalt och globalt. Bedömningen gäller också medvetenheten om etiska och estetiska frågor med anknytning till både växelspelet och den naturvetenskapliga verksamheten. Elevens förmåga att argumentera utifrån såväl naturvetenskapliga som etiska och estetiska perspektiv ingår i bedömningen.

Kriterier för betyget Väl godkänd

Eleven använder begrepp, modeller och teorier från biologi, fysik och kemi i situationer som är nya för henne eller honom för att beskriva och förklara förlopp och företeelser i omvärlden.

Eleven bidrar vid bearbetning av vardagliga problem till frågeställningar som går att vetenskapligt undersöka.

Eleven deltar vid planering av en undersökning samt bidrar till dess utvärdering.

Eleven bidrar vid diskussioner i frågor om hur kunskapen om naturen har utvecklats och hur den formats av och format människors världsbilder.

Eleven skiljer på naturvetenskapliga och andra sätt att skildra verkligheten, till exempel i den information som media tillhandahåller.

Eleven använder sina naturvetenskapliga kunskaper för att granska och värdera ställningstaganden i frågor som rör miljö, resurshushållning, hälsa och teknik i vardagslivet.

Eleven ger historiska exempel på hur ett vetenskapligt arbetssätt har hjälpt till att lösa vardagliga och samhällsliga problem.

Kriterier för betyget Mycket väl godkänd

Eleven använder begrepp, modeller och teorier från biologi, fysik och kemi för att skapa nya frågeställningar och hypoteser om företeelser i omvärlden.

Eleven redovisar med exempel kunskaper om hur vardagliga problem bearbetas till frågeställningar som kan undersökas vetenskapligt samt utvärderar slutsatser av en undersökning i relation till hypotesen och undersökningens uppläggning.

Eleven planerar, genomför, utvärderar och dokumenterar en undersökning.

Eleven beskriver med exempel hur kunskapen om naturen utvecklats och hur den både formats av och format människors världsbilder.

Eleven identifierar skillnader mellan naturvetenskapliga och andra sätt att skildra verkligheten, till exempel i den information som media tillhandahåller.

Eleven använder sin naturvetenskapliga kunskap för att granska en argumentation rörande frågor om miljö, resurshushållning, hälsa och teknik samt de intressen och värderingar som ligger bakom olika ställningstaganden.

Eleven illustrerar med exempel vetenskapliga undersökningars fördelar och begränsningar när det gäller att lösa vardagliga och samhällsliga problem.

Rörelse och drama

Kursplan

Ämnets syfte och roll i utbildningen

Uttrycksformer såsom dans, rörelse och drama är djupt förankrade i människan och finns i många olika kulturer och miljöer. Inte minst i dagens internationella ungdomskultur kan man se en rik mångfald av kreativt skapande i olika gestaltungsformer. Medietekniken med sin snabba utveckling bidrar här.

Utbildningen i rörelse och drama ersätter för döva och hörselskadade utbildningen i musik för hörande. Utbildningen syftar till att främja känsla för gemenskap samt lust och glädje i att uttrycka sig i dans, rörelse, mim och drama. Kunskaper i ämnet förstärker den egna identiteten både socialt, kognitivt och emotionellt. De ökar förmågan att analysera och värdera upplevelser inom de olika gestaltungsformerna samt att se ämnesövergripande samband. I rörelse och drama utvecklas egenskaper som ledarskap, ansvarstagande, samarbetsförmåga och kreativt tänkande – kunskaper som är viktiga för framtidens samhälls- och yrkesliv.

Rörelse och drama är en del av kulturarvet. Utbildningen syftar därmed även till att främja en allmänbildning som lägger en grund för delaktighet i skolans och samhällets kulturliv. Att utveckla kroppsliga uttryck för egna idéer och tankar är en fråga om kulturell yttrandefrihet och ger verktyg för såväl etiska som estetiska ställningstaganden. De gränsöverskridande formspråk som finns i ämnet underlättar integrering och samverkan i skola och samhälle.

Mål att sträva mot

Skolan skall i sin undervisning i rörelse och drama sträva efter att eleven

- utvecklar intresse för och lust att använda rörelse, mim, drama och dans för att kunna skapa, uttrycka och förmedla egna tankar och känslor,
- utvecklar sin kreativitet och sina kunskaper i att gestalta i drama, mim, dans och rörelse, individuellt och i grupp,
- utvecklar sin förmåga att analysera och tolka olika gestaltande uttryck och innehåll,
- blir förtrogen med ämnets beröringspunkter med andra kunskapsområden såsom bild, musik och media,

- utvecklar sin förmåga att använda IT som redskap för skapande i olika former,
- får tillfälle att uppleva dövteater.

Ämnets karaktär och uppbyggnad

Ämnet rörelse och drama utgår från relationen uttryck, människa och samhälle. Centralt för elevernas kunskapsutveckling och lärande är att kommunicera med sin omgivning genom att skapa och gestalta i rörelse, mim, drama och dans. Källor till kunskaper i ämnet finns dels i traditionen och dels i det nya som växer fram i takt med medieteknikens, informationssamhällets och kulturlivets utveckling. Genom medietekniken kan ämnets historiska, mångkulturella och internationella aspekter belysas.

Grundläggande begrepp inom ämnet rörelse och drama är rytmik, dans och rörelsekomposition. I ämnet finns ytterligare begrepp såsom sinnesövningar, övningar för kropps- och rumsuppfattning, poesi, mim, rollspel och dramatiska improvisationer. Att uttrycka sig mimiskt är ett behov och en tillgång för döva och hörselskadade elever för vilka den visuella delen av språket är viktigast. I ämnet rörelse och drama utvecklas elevernas förståelse av sig själva och omvärlden, vilket bidrar till att forma den egna identiteten. Rörelse och drama förmedlar erfarenheter och upplevelser av spänning, humor, tragik och glädje.

En viktig del i lärandeprocessen är samarbete och kommunikation med andra i eller utanför skolan. Gestaltande och skapande i grupp är ämnets centrala samarbetsform där organisation, ledning och bedömning övas. Där utvecklas även kreativitet och förmåga att se och förstå samband mellan detalj och helhet. Ämnets olika gestaltningsformer är sociala och allmänskulturella redskap som kan användas på olika nivåer, alltifrån vardagliga gestaltningar till konstnärlig utövning. I den skapande processen ges också successivt utrymme för utveckling av en mer personlig och estetisk medvetenhet hos eleverna.

Ämnets kommunikativa uttrycksformer innebär många beröringspunkter med andra ämnen i skolan. Ämnet kan vara en konkret utgångspunkt och ett stöd för lärande i andra ämnen och för att uppnå skolans övergripande mål. Musik på dövas och hörselskadades villkor har också sin plats i ämnet.

Mål som eleverna skall ha uppnått i slutet av det sjätte skolåret

Eleven skall

- kunna delta i olika förekommande övningar och känna till enkla rytmer,

- kunna improvisera och gestalta en saga eller en bild,
- kunna leda en övning,
- kunna delta i rörelsekompositioner, individuellt och i grupp,
- känna till skillnaden mellan teater, improvisation och mim,
- känna till dövteater som konstform.

Mål som eleverna skall ha uppnått i slutet av det tionde skolåret

Eleven skall

- kunna använda sin kropp för att gestalta känslor, tankar och idéer i dans, mimisk och dramatisk form, både i färdiga kompositioner och genom improvisation,
- känna till viktiga begrepp och uttryck inom drama, rörelse, rytmik, dans och musik,
- kunna tillämpa centrala begrepp för ämnet i eget skapande och utövande,
- känna till ämnets uttrycksformer, funktioner och traditioner i olika kulturer samt kunna reflektera kring dessa,
- känna till några framträdande verk och utövare inom området.

Bedömning

Bedömningens inriktning

Bedömningen av elevens kunskaper inom ämnet rörelse och drama skall ske på ett allsidigt sätt och ta hänsyn till elevens hela utveckling, också de personlighetsutvecklande och sociala aspekterna. Den skall ske utifrån tre centrala perspektiv: självständigt skapande, kritiskt granskande och kulturell allmänbildning.

Självständigt skapande omfattar färdigheter i rörelse, mim, drama och dans och förmåga att i rörelse och drama uttrycka känslor och tankar. Kritiskt granskande avser i vad mån eleven förmår att tolka, analysera och reflektera över olika gestaltningsformer, deras innehåll och betydelse. Elevens förtrogenhet med olika kulturella begrepp och uttryck som ett led i allmänbildningen, är också en bedömningsgrund. Vidare bedöms den enskilda prestationen och elevens förmåga till samspel och interaktion med andra i skapandet.

Kriterier för betyget Väl godkänd

Eleven arbetar medvetet med sitt komponerande och improviserande för att finna lämpliga uttrycksformer för sitt skapande.

Eleven reflekterar över egna erfarenheter och upplevelser av mimiska eller dramatiska uttryck.

Eleven använder begrepp och uttryck inom olika gestaltungsformer.
Eleven utövar danser från olika tider och kulturer.

Kriterier för betyget Mycket väl godkänd

Eleven använder sig obehindrat av olika uttrycksformer inom rörelse och drama.

Eleven använder gestaltande för att uttrycka tankar, åsikter och känslor och som ett redskap för kommunikation.

Eleven tar ansvar för skapande och improvisation i grupp.

Eleven ger exempel på några konstformer och relaterar dessa till olika historiska och kulturella sammanhang.

Samhällsorienterande ämnen

Geografi, historia, religionskunskap, samhällskunskap

Gemensam kursplanetext

Den gemensamma kursplanetexten, utformad i ett samhällsorienterande perspektiv, utgör tillsammans med kursplanerna för de olika ämnena en helhet vars delar skall stödja och komplettera varandra. De olika delarna bildar tillsammans det nationella uppdraget för utbildningen i de samhällsorienterande ämnena. I den gemensamma texten behandlas ämnenas gemensamma innehållsliga perspektiv, vad som utmärker processen vid arbete med frågor inom perspektivet och den handlingsberedskap som avses bli effekt av utbildningen. Texten för varje enskilt samhällsorienterande ämne utgör en fördjupning av den gemensamma so-texten utifrån det enskilda ämnets aspekt och specifika innehåll.

Studier inom det samhällsorienterande kunskapsområdet skall kopplas samman med kunskaper och uttrycksformer inom skolans andra ämnen.

Ämnenas syfte och roll i utbildningen

Kunskaperna inom det samhällsorienterande området ger eleven möjlighet att se omgivningen i relation till sig själv och att förstå sig själv i relation till omgivningen, dvs. hur individen formar sin värld och formas av världen. Kunskaperna skall ge en grund för att delta, ta ansvar och agera som medborgare i ett demokratiskt samhälle och för att medverka till en hållbar samhällsutveckling.

Huvuduppgiften för de samhällsorienterande ämnena är att utveckla elevens kunskaper om människan och hennes verksamheter samt om förändringar i landskapet och i samhället på skilda platser och under skilda tider.

Syftet är att stimulera till reflektion över mänskligt tänkande och handlande och över företeelser i samhället, att stärka beredskapen att överblicka den egna och andras livssituation, att öka tryggheten i den egna identiteten samt att ge kunskaper om hur vårt samhälle är baserat på etnisk och kulturell mångfald.

Mål att sträva mot för de samhällsorienterande ämnena

Skolan skall i sin undervisning inom det samhällsorienterande kunskapsområdet sträva efter att eleven

- undersöker och förstår samhälleliga samband och sammanhang i nutid och förfluten tid samt reflekterar över vad dessa kan innebära för framtiden,
- förstår centrala begrepp som gör det möjligt att på ett självständigt sätt söka, bilda och använda kunskap om samhällsfrågor,
- utvecklar sin förmåga att använda olika informationskällor och ett kritiskt förhållningssätt till dessa,
- utvecklar en tilltro till sin egen förmåga att påverka och en vilja att hävda demokratiska värden samt blir förtrogen med sina rättigheter och skyldigheter som medborgare i ett demokratiskt samhälle,
- deltar aktivt i samhällsliv och samhällsutveckling samt tar ansvar för livsmiljön,
- förvärvar insikter om hur såväl naturgivna och materiella förutsättningar som centrala idéer och livsåskådningar formar samhällen,
- utvecklar förståelse av grundläggande existentiella och etiska synsätt och kan använda sin förståelse vid egna ställningstaganden,
- utvecklar kunskap om och förmåga till inlevelse i olika livsmönster och ser orsaker till variation i tid och rum men även det gemensamma i olika kulturer,
- utvecklar respekt för andra människors ställningstaganden men uppmärksammar och tar avstånd från sådana som innebär förtryck och kränkningar,
- gör det till en vana att i sitt handlande ta hänsyn till allas lika värde och rättigheter, oberoende av exempelvis kön, klass och etnisk tillhörighet,
- utvecklar förmåga att se konsekvenser av sina och andras ställningstaganden och handlingar,
- utvecklar förståelse för ekologiska sammanhang och olika sätt att fördela och använda resurser,
- utvecklar förståelse för hur verksamheter och kulturer avspeglas i och påverkas av konst, litteratur och musik.

Det samhällsorienterande kunskapsområdets karaktär och uppbyggnad

De samhällsorienterande ämnena behandlar människor, deras omvärld och livsbetingelser samt relationer dem emellan. Omvärldens och livsbetingelsernas betydelse för tänkande, självuppfattning, livskvalitet och framtidstro är en väsentlig aspekt. En annan är människans verksamhet och kulturella utveckling över tid som politisk, ekonomisk och kulturell varelse, som resursutnyttjare och som människa bland andra människor.

Demokrati som livsform och politiskt system

De samhällsorienterande ämnena lyfter fram makt- och konfliktperspektiv såväl i förfluten tid som nutid och betonar värdet av samtal och argumentation mellan företrädare för skilda åsikter. Den demokratiska värdegrunden utgör utgångspunkt för det svenska samhällets besluts- och rättssystem.

De demokratiska värdena är inte en gång för alla givna. Samhällets medborgare måste tillsammans tolka, förankra, försvara och ständigt utveckla demokratin. Det är viktigt att varje människa utvecklar ett personligt förhållningssätt och en tillit till demokratins värdegrund som utgångspunkt för sitt tänkande och handlande i politiska, ekonomiska och existentiella frågor. I de samhällsorienterande ämnena är det ett viktigt inslag att låta eleverna urskilja och bearbeta etiska valsituationer, argumentera för och se konsekvenserna av olika ställningstaganden och tillvägagångssätt.

I ämnena ingår att diskutera och reflektera över begrepp som identitet, sexualitet, kärlek och jämställdhet. Inom kunskapsområdet behandlas också samlevnad och relationer, människosyn och språkbruk så att möjligheten att diskutera värdefrågor i detta sammanhang utnyttjas.

I det samhällsorienterande perspektivet ingår att orientera om olika uppfattningar, men klart ta ställning mot sådana som innebär kränkningar av andra människor. En grund för tolerans mot oliktankande skapas av förståelse för att företeelser kan uppfattas på olika sätt av olika människor, beroende exempelvis på kön, klass och etnisk tillhörighet.

Svensk lagstiftning om grundläggande fri- och rättigheter samt internationella överenskommelser om mänskliga rättigheter, såsom FN:s deklaration om de mänskliga rättigheterna och Barnkonventionen, skall uppmärksammas och ligga till grund för eftertanke och reflektion om gemenskap i nationellt och globalt perspektiv.

Kulturella mönster och kulturell variation

Grundläggande i de samhällsorienterande ämnena är beskrivningar och analyser av samhällssystem, kulturarv, religiösa och idémässiga traditioner som inslag i den väv som bildat och bildar människors livs- och referensramar.

De samhällsorienterande ämnena behandlar lokala och regionala miljöer som bakgrund och förklaring till variationer i olika gruppers och individers levnadssätt, vanor och livsåskådningar. I studierna inbegrips den kulturella mångfalden i det svenska samhället, där skilda traditioner, trossystem och livsuppfattningar lever sida vid sida och påverkar varandra. Perspektiv på dessa livsmönster och kännedom om grundläggande faktorer bakom dem kan tydliggöra drivkrafter,

som påverkar människors liv och tankar liksom individens möjligheter att påverka sitt eget liv. Grundläggande aspekter i ämnena är också hur livs- och samhällsförhållanden speglas i och påverkas av litteratur, konst och musik.

Lokala och globala miljö- och överlevnadsfrågor

De samhällsorienterande ämnena bidrar till förståelse av hur människan har utnyttjat och utnyttjar jordens resurser och av villkoren för hennes liv och arbete i förfluten tid, i dag och i framtiden. Genom att beakta skeenden som passerat samt studera och värdera skeenden i nuet utvecklas elevernas framtidsberedskap. I kunskapsområdet betonas lokala och globala fördelningsfrågor och ansvaret för att uppnå en rättvis och fredlig världsordning. Strävanden som sker i omvärlden för att finna lösningar och nå balans beskrivs och diskuteras.

Kunskaper om samspelet natur-teknik-människa-samhälle ger möjlighet till en insikts- och ansvarsfull syn på människans nyttjande av naturresurser och teknik samt hur människors liv och livsmiljö förändras genom teknik.

De samhällsorienterande ämnena delar ansvaret för arbetet med miljöfrågor med skolans övriga verksamhet. Förutom förståelse för det komplicerade samspelet mellan mark, vatten och luft är det viktigt att insikter skapas om hur förändringar i landskapet och i samhället sker som resultat av kamp och kompromisser mellan olika intressen som står i konflikt med varandra. Sådana kunskaper skall ge beredskap för ett konstruktivt förhållningssätt inför såväl lokala som globala förändrings- och överlevnadsfrågor.

Kunskapande i ett informationsrikt samhälle

Dagens samhälle erbjuder en närmast oändlig mängd av information, som kan inhämtas från olika mer eller mindre vederhäftiga källor via olika kanaler. Medier och mediers budskap spelar stor roll när människor bildar sina uppfattningar. I de samhällsorienterande ämnena skall eleverna bli förtrogna med olika sätt att kunskapa samt utveckla insikter i hur olika medier kan användas och hur de påverkar människan och samhället. Genom att orientera sig i olika informationsmiljöer och använda olika informationskällor får eleverna insyn i de möjligheter och problem som IT-samhället medför. Att söka, granska, välja, strukturera, kritiskt värdera, integrera och redovisa information på skilda sätt – i tal, skrift, bild, form, drama, musik och rörelse – är centralt i de samhällsorienterande ämnena. Det främjar elevernas orientering i tid och rum och deras konstruerande av egna mönster och bilder av omvärlden, vilka kan användas som redskap för analys och bedömning av såväl andras tolkningar som egna ståndpunkter.

Mål som eleverna skall ha uppnått i slutet av det sjätte skolåret

Eleven skall

- känna till och kunna resonera kring grundtankar i ett demokratiskt system och praktisera demokrati i vardaglig handling,
- känna till händelser och förhållanden som format och formar när-samhället och dess miljö,
- kunna jämföra de egna livsvillkoren med livsvillkor i andra miljöer och i olika tider,
- kunna samtala om viktiga livsfrågor som berör den enskilda individen och relationer mellan människor,
- kunna söka och bearbeta information samt göra sammanställningar för att belysa eller besvara frågor om människan och hennes verksamheter.

Mål som eleverna skall ha uppnått i slutet av det tionde skolåret

Eleven skall

- förstå grundläggande begrepp och företeelser i ett demokratiskt system och kunna problematisera demokratiska förhållningssätt i vardagen,
- kunna se samband i skeenden i samhället samt urskilja faktorer som påverkar dem,
- känna till förutsättningar för, pröva antaganden om och jämföra människors livsvillkor förr och nu och i olika delar av världen,
- förstå och kunna resonera kring möjligheter och svårigheter som uppstår i ett samhälle med kulturell mångfald,
- kunna samtala om och bearbeta etiska, estetiska och existentiella frågor och förstå hur de kan vara beroende av tid och kultur,
- förstå och pröva ett ekologiskt tänkande och visa på konsekvenser av olika handlingsalternativ i miljö-, livs- och samhällsfrågor,
- kunna ur ett samhällsperspektiv söka information från olika källor, bearbeta, granska och värdera uppgifterna samt i olika uttrycksformer redovisa resultat och slutsatser.

Bedömning

Bedömningens inriktning

Bedömningen gäller elevens förmåga att utveckla och tillämpa kunskaper om människan, hennes verksamheter och omvärld. Den skall ske med utgångspunkt dels i de för ämnena gemensamt utformade texterna, dels i texterna för respektive ämne.

Elevens förmåga att utifrån sina kunskaper orientera sig i samhället och analysera skeenden såväl i förfluten tid som i nutid är en grund för bedömningen. Särskild vikt skall läggas vid förmågan att ur ett samhällsorienterande perspektiv uppfatta helheter och samband och vid förmågan att urskilja såväl likheter som skillnader i tid och rum.

Bedömningen gäller också elevens förmåga att bearbeta information till egen kunskap. Elevens förmåga att orientera sig i olika informationsmiljöer och använda olika källor för att söka, samla, sovra och strukturera information utgör en del i detta, liksom elevens kritiskt granskande förhållningssätt vid analys av olika källors sanningshalt och relevans.

Bedömningen skall vidare uppmärksamma elevens användning av sina kunskaper genom att i samtal, studier och handling ta stöd både i för ämnena relevanta begrepp och teorier och i sina egna tankar, känslor och erfarenheter.

Kriterier för betyget Väl godkänd

Eleven använder centrala begrepp och symboler inom det samhällsorienterande kunskapsområdet samt har insikter i den betydelse dessa har.

Eleven förstår demokratins principer och gör överväganden för att formulera egna ståndpunkter vid tillämpningen av dessa.

Eleven identifierar etiska frågor och problem, bearbetar dem, urskiljer olika synsätt samt diskuterar och reflekterar kring dessa.

Eleven ger exempel på hur lokala och globala händelser och förhållanden hänger samman samt hur de kan förklaras även i ett historiskt perspektiv.

Eleven använder olika källor, sammanställer material, granskar, värderar och jämför samt drar slutsatser och argumenterar utifrån dessa.

Kriterier för betyget Mycket väl godkänd

Eleven använder begrepp och modeller från det samhällsorienterande kunskapsområdet vid tolkning av nya sammanhang.

Eleven är väl orienterad i aktuella händelser och urskiljer faktorer som kan förklara dem.

Eleven exemplifierar hur människan såväl påverkas av som påverkar samhället och dess traditioner, kultur och materiella villkor.

Eleven ger förklaringar till hur skilda förutsättningar har betydelse för sättet att leva och agera i olika delar av världen och i olika tider.

Eleven argumenterar för ställningstaganden utifrån sina kunskaper inom det samhällsorienterande området.

Geografi

Kursplan

Ämnets syfte och roll i utbildningen

Utbildningen i geografi syftar till att utveckla kunskap, förståelse och handlingsberedskap i frågor som rör människan och hennes omgivning. Utbildningen stärker elevernas rumsuppfattning och skapar en referensram av kunskaper om olika platser och områden och deras belägenhet. Syftet är också att utveckla förmågan att se samband, sammanhang och helheter vad gäller överlevnad, resursanvändning och miljöpåverkan och förmågan att uppfatta möjligheter och bedöma konsekvenser av olika handlingsalternativ.

Geografiämnet syftar även till att utveckla kunskaper om såväl olika regioners naturbetingade, sociala och ekonomiska särart som människors skilda levnadsvillkor och deras ömsesidiga beroende lokalt, regionalt och globalt. Ämnet bidrar därigenom till en ökad förståelse av och respekt för kulturer, värderingar och sätt att leva.

Frågor om fördelning och användning av resurser, liksom andra frågor som rör människan och miljön, rymmer en mängd etiska överväganden och ställningstaganden. Utbildningen ger verktyg för analyser av samspelet människa–natur och skall leda till ansvarstagande för den gemensamma miljön och resursanvändningen för att möjliggöra en långsiktigt hållbar utveckling.

Mål att sträva mot

Skolan skall i sin undervisning i geografi sträva efter att eleven

- ökar sin förståelse för människans levnadsvillkor genom vidgade kunskaper om natur och samhälle och om sambanden däremellan i olika delar av världen,
- utvecklar kunskaper om de naturgivna processer som på såväl kort som lång sikt formar och förändrar naturlandskapet, ser människans påverkan på dessa processer och värderar dess konsekvenser,
- utvecklar kunskaper om hur landskapet har förändrats under olika politiska och ekonomiska betingelser och insikter om hur landskapet fungerar som resurs,
- utvecklar förmågan att reflektera kring och ta medveten ställning till olika alternativ för resursanvändning utifrån ett ekologiskt tänkande,
- vidgar sina kunskaper om människans olika ekonomiska, teknis-

ka, politiska, sociala och kulturella aktiviteter och hur de länkar samman platser och regioner samt reflekterar över följderna av sådana samband,

- utvecklar förmågan att formulera och arbeta med problem som avser lokala och globala miljö- och överlevnadsfrågor,
- utvecklar förmågan att dra slutsatser och generalisera samt förklara och argumentera för sitt tänkande och sina slutsatser.

Ämnets karaktär och uppbyggnad

I skolan omfattar ämnet geografi tre aspekter på förhållandet mellan människan och hennes omgivning. Ämnets beskrivande aspekt innebär att eleven successivt lär känna sin värld och blir förtrogen med likheter och skillnader vad avser levnadsvillkor och miljö i olika områden. Den analyserande aspekten innebär att förklara och förstå förhållanden och förändringar. Den konsekvensinriktade aspekten innebär att eleven med de två nämnda aspekterna som grund allt bättre kan förstå och bedöma möjliga konsekvenser av människors påverkan i naturen och av rumsliga samband. Hit hör också förmåga att bedöma olika handlingsalternativs konsekvenser för människor och miljö för att kunna fatta välgrundade beslut i ett demokratiskt samhälle.

Centralt inom ämnet är begreppet landskap i dess vida betydelse av både natur- och kulturlandskap. Andra begrepp är plats, läge och utbredning. Samspelet mellan människan och hennes omgivning studeras i olika landskap. Successivt utvecklas och kompletteras på så sätt kunskaper om såväl det egna landet som världen och jorden som helhet och om skillnader och likheter mellan olika delar. Detta är en nödvändig grund för en förståelse av människors skilda levnadsvillkor och hur olika kulturer har utvecklats. Globen är en modell av den helhet inom vilken alla typer av landskap har sin plats. Kartor är nödvändiga hjälpmedel i ämnet.

Kunskaper om olika regioner och områden ger underlag för studier av huvuddrag och strukturer som exempelvis identifiering av klimat- och vegetationszoner, jordbruksdistrikt och industriregioner. Begrepp som avstånd, utrymme, lokalisering och flöden är centrala i ämnets teorier och analysmetoder. De är nödvändiga hjälpmedel för insikter som inte bara är knutna till en unik plats och en speciell tid utan är generella och användbara för kommande tider, i nya situationer och i nya områden. Modeller av olika slag är liknande hjälpmedel för att förklara och förstå. Kretsloppstänkandet spelar en central roll i analysen av samband i naturen och mellan människa och natur.

Frågor om natur- och kulturlandskapens uppkomst, framväxt och förändringar är centrala inom ämnet, liksom frågor om befolkningsförändringarnas och urbaniseringens drivkrafter och konsekvenser.

Bakgrunden till sådana förändringar är vanligtvis regionala olikheter i fördelningen av bl.a. naturresurser, befolkning och verksamheter.

En analys av förändringar omfattar även faktorer som omvärldsuppfattning, människosyn, maktförhållanden, teknikens möjligheter, ekonomiska restriktioner, attityder och värderingar. Dessa faktorer ger upphov till flöden som flyttningar, handel och andra kontakter mellan olika områden och därmed till rumsliga samband. För att analysera sådana komplexa problemområden krävs samverkan mellan geografi och andra ämnen. Grundläggande för geografiämnet är att arbeta med en helhetssyn på omvärlden där centrala begrepp och fakta vävs in i ett större sammanhang.

I geografiämnet ges möjligheter att tillägna sig kunskaper och erfarenheter genom att iaktta, pröva, utforska, undersöka och skapa. Undervisningen i geografi ger också tillfällen till övning i att argumentera för egna ståndpunkter i tal och skrift. I dialog med andra kan etablerade tankemönster, föreställningar och fördomar utmanas.

Mål som eleverna skall ha uppnått i slutet av det sjätte skolåret

Eleven skall

- ha förvärvat sådana grundläggande kunskaper i geografi som behövs för att kunna reflektera över hur människans handlingar påverkar miljön,
- förstå vad en karta är och hur den kan användas, vara förtrogen med globen och känna till olika platsers och områdets lägen i förhållande till varandra samt kunna uppskatta avstånd,
- känna till några krafter som format jordytan och förändrar landskapet samt utifrån detta och egna iakttagelser och upplevelser i närmiljön kunna ge exempel på sådana förändringar,
- känna till några grundläggande egenskaper hos svenska landskapstyper och beskriva hur människor förr och nu lever och arbetar i olika miljöer,
- genom egna iakttagelser och mätningar förstå innebörden av begreppen väder, klimat och årstider och ha kännedom om och visa hur sådana förhållanden varierar mellan olika områden.

Mål som eleverna skall ha uppnått i slutet av det tionde skolåret

Eleven skall

- ha kunskaper om världskartan och känna till viktiga namn, läges- och storleksrelationer, hitta på globen och genom kartjämförelser kunna dra slutsatser om natur- och kulturlandskap och om människors levnadsvillkor,

- förstå vad som utgör resurser i naturen, kunna se samband mellan naturresurser och människors verksamheter, ge exempel på hur människors handlingar påverkar miljön och visa på olika alternativ i miljöfrågor,
- ha kännedom om hur människor lever och arbetar i skilda miljöer i världen och om faktorer som påverkar dessa förhållanden samt reflektera över möjligheter till förändringar,
- ha kunskaper om några av de viktigaste naturgivna processerna som formar och förändrar landskapet och känna till huvuddragen vad gäller klimat- och vegetationszonerna i världen,
- kunna med exempel visa hur viktiga förändringar i samhället såsom industrialisering, urbanisering och globalisering av kommunikationer, produktion och handel har påverkat och påverkar landskapet och människors levnadsvillkor samt reflektera och formulera frågor kring detta,
- kunna beskriva, jämföra, analysera och presentera områden och förhållanden genom att arbeta med geografisk information, göra mätningar och iakttagelser och själv göra kartor, bilder och diagram samt skriva texter.

Bedömning

Bedömningens inriktning

Bedömningen i ämnet geografi gäller elevens insikter i och förståelse av samspelet mellan människa och miljö. Den skall avse såväl samspelet i olika delar av världen som sambanden mellan olika naturgivna och samhällsliga processer. Detta avser hur människan använder och förändrar naturen och hur naturförhållanden ger möjligheter och begränsningar för människorna.

I bedömningen skall även innefattas elevens insikter i hur platser och regioner länkas samman och varför skillnader och beroenden mellan regioner växer fram och förändras. Vidare gäller bedömningen i geografi elevens förmåga att arbeta med globen och kartan och därifrån dra slutsatser.

Även elevens kunskaper om geografiska förutsättningar och konsekvenser med avseende på resurstillgångar och resursanvändning skall bedömas. Hit räknas också förmågan att bedöma olika alternativ för resursanvändning.

Bedömningen innefattar kunskapskvaliteter som kritiskt tänkande, värdering av konsekvenser och alternativ samt reflektion. Även förmågan att göra egna observationer och mätningar samt former för förmedling av tankar, kunskaper och slutsatser skall beaktas. Elevens förmåga att använda kunskaper och förståelse för att göra slutledningar i aktuella situationer ingår i bedömningen.

Kriterier för betyget Väl godkänd

Eleven känner väl till världskartans huvuddrag och hur världsbilden har utvecklats, har goda namnkunskaper och drar slutsatser om avstånd och lägesrelationer.

Eleven arbetar med specialkartor över natur och samhällen, jämför förhållanden, finner samband och drar slutsatser om människors levnadsvillkor i olika områden.

Eleven förklarar hur människor lever och arbetar i skilda miljöer, utifrån såväl naturförhållanden och resurstillgångar som samhällsliga förhållanden.

Eleven beskriver olika klimattyper samt olika händelseförlopp som bygger upp och bryter ner naturlandskapet.

Eleven ser växelspelet mellan mark, vatten och klimat vad gäller vegetation och odlingsmöjligheter och förklarar hur människans handlingar påverkar landskapets utseende.

Eleven beskriver och förklarar hur jordens resurser ger förutsättningar för olika näringar och visar med exempel hur industrialisering, kommunikation och handel påverkar landskap och levnadsvillkor i olika områden och länkar samman platser och regioner.

Eleven identifierar samband mellan befolkningstillväxt, urbanisering och användning av naturresurser samt reflekterar över konsekvenser av användning av alternativa resurser.

Eleven gör egna observationer och mätningar, använder centrala geografiska begrepp och sammanställer och presenterar egna studier med hjälp av geografiskt material.

Kriterier för betyget Mycket väl godkänd

Eleven jämför förutsättningar, ser samband och förklarar skillnader mellan olika platser eller områden vad avser överlevnad och miljöpåverkan.

Eleven studerar med hjälp av geografiska teorier och metoder lokala förhållanden i ett globalt perspektiv eller omvänt, och använder därvid sina kunskaper i nya sammanhang, definierar problem och drar slutsatser.

Eleven deltar och argumenterar i diskussioner om villkor för människors materiella liv, överlevnad och miljöansvar med stöd av geografiska kunskaper och ett geografiskt tänkande.

Historia

Kursplan

Ämnets syfte och roll i utbildningen

Historia är en viktig del i all kunskap. Såväl i ett längre perspektiv som i ett nutidsperspektiv har all mänsklig verksamhet och all kunskapsbildning en historisk dimension. Ämnet historia utvecklar kunskaper som gör det möjligt att se sig själv och företeelser i nutiden som led i ett historiskt skeende. Syftet med utbildningen i historia är att utveckla ett kritiskt tänkande och ett analytiskt betraktelsesätt som redskap för att förstå och förklara samhället och dess kultur.

Ämnet skall stimulera elevernas nyfikenhet och lust att vidga sin omvärld i en tidsdimension och ge möjlighet att leva sig in i gångna tider och de förutsättningar som funnits för män, kvinnor och barn i olika kulturer och samhällsklasser. Detta skall utveckla förståelse av nutiden och vara en grund för att anlägga perspektiv på framtiden. Utbildningen i historia bidrar till att utveckla såväl ett interkulturellt perspektiv som en kulturell identitet utifrån det kulturarv som överförs från generation till generation.

Mål att sträva mot

Skolan skall i sin undervisning i historia sträva efter att eleven

- förvärvar ett historiemedvetande, som underlättar tolkningen av händelser och skeenden i nutiden och skapar en beredskap inför framtiden,
- utvecklar förståelse av historiska företeelsers och skeendens bakgrund och samband och att dessa kan uppfattas, förklaras och tolkas ur olika perspektiv,
- tillägnar sig ett brett och djupt kunnande om kulturarvet, även så som det utvecklats i olika nationella minoritetsgrupper, samt utvecklar insikt om den identitet som detta ger,
- utvecklar förmåga att urskilja historiska strukturer, utvecklingslinjer och förändringsprocesser,
- tillägnar sig kunskaper om betydelsefulla historiska gestalter, händelser och epoker,
- utvecklar sin förmåga att använda historien som verktyg för förståelse av andra ämnen,

- blir medveten om att historiskt givna samhälls- och kulturformer är tidsbundna och att varje tids människor skall bedömas utifrån sin tids villkor,
- förvärvar förmåga att bedöma olika texter, medier och andra källor som tolkar och belyser historiska förlopp.

Ämnets karaktär och uppbyggnad

Skolämnet historia omfattar inslag av såväl politisk som ekonomisk och social historia samt kulturhistoria. Ämnet utgår från det som format den personliga och kollektiva historiska identiteten. Väsentliga delar i ämnet är därför den svenska och nordiska, inklusive den samiska, samt den europeiska kulturen.

I historieämnet är tiden och historiemedvetandet överordnade begrepp. Genom kunskaper om huvuddragen i den historiska utvecklingen tillförs bilden av omvärlden en tidsdimension. Kontinuitet och förändring är viktiga i detta sammanhang. Den historiska kartans utseende under olika tider ger medvetenhet om ständigt pågående processer i ett historiskt perspektiv. Historia är ett sätt att se tillvaron i perspektivet då–nu–sedan, och därmed också ett verktyg för förståelse av andra ämnen och områden.

Historien har präglats av insatser och skeenden, konflikter och spänningar som påverkat utvecklingen i olika avseenden. I ämnet ryms en mångfasetterad bild av skeenden och händelser. I den bilden ingår de sociala, ekonomiska, tekniska och kulturella framstegen, men också konflikter, spänningar och maktförskjutningar inom och mellan länder. Detta gäller inte minst historiens mörka och destruktiva sidor i form av etniska, religiösa och politiska förföljelser. Vår tids historia med framsteg och fredssträvanden men också folkmord, såsom Förintelsen, revolutioner och krig hör till det som alla elever skall ha kunskaper om.

Historia skapas varje dag i små och stora sammanhang. Eleverna har själva med sin familj, sin släkt, sin hembygd och sitt land en historia. Kunskaper om denna ger förståelse för människor och deras livsvillkor under skilda epoker och därmed referensramar för förståelse av skeenden i nuet och förväntningar inför framtiden. Genom att studera historia och knyta ihop generationers erfarenheter kan en djupare kulturell identitet utvecklas. I en gemensam referensram ingår kunskaper om den egna historien, hembygdens historia och grunderna i den svenska och nordiska historien. Betydelsefulla epoker, händelser och personer sätts in i sitt historiska sammanhang och relateras till människors liv och vardag. Ämnet belyser hur villkoren för kvinnor, män och barn – liksom för olika samhällsklasser och etniska grupper – har påverkats i historiska skeenden.

Ett interkulturellt perspektiv i historieämnet kan belysa likheter och skillnader mellan olika kulturer och utveckla förståelse för kultu-

rell mångfald. Insikter i olika länders historiska bakgrund och utveckling ger vid jämförelser med den egna kulturkretsen kunskap om och förståelse för vad som förenar och vad som skiljer. Detta gäller även studier av det mångkulturella inom landet och situationen för de nationella minoriteter som finns i Sverige.

Mängden av historiska fakta är näst intill oändlig och ämnet kräver därför ett genomtänkt urval. De företeelser som eleverna möter i skolan, närmiljön och samhället ges en historisk bakgrund och sätts in i ett övergripande sammanhang. Historieämnet har ett ansvar för att eleverna ges tillfälle att arbeta med historiskt material men också för att de orienterar sig i dagens informationskällor. Bedömning och värdering av källors tillförlitlighet är ett viktigt inslag.

Varje tid betraktar företeelser i ljuset av den egna tidens erfarenheter, framtidsutsikter och förhållanden. Genom att bli medveten om vad som påverkat utvecklingen under skilda tidsepoker och om sambanden mellan olika faktorer utvecklas en beredskap inför framtiden. Förskjutningar i perspektiven sker ständigt och ämnet speglar dessa förskjutningar. Detta innebär att centrala samhällsfrågor som miljö och migration behandlas i ämnet historia. Därmed blir aktuella händelser insatta i ett historiskt sammanhang.

Mål som eleverna skall ha uppnått i slutet av det sjätte skolåret

Eleven skall

- känna till hembygdens historia och hur denna har format kulturen,
- känna till grunddragen i valda delar av den svenska och nordiska historien samt kunna jämföra med några andra länder,
- kunna berätta om och jämföra hur män, kvinnor och barn levt och tänkt i några skilda miljöer och tider i Sverige och på några andra platser i världen.

Mål som eleverna skall ha uppnått i slutet av det tionde skolåret

Eleven skall

- kunna redogöra för viktiga händelser och känna till gestalter, idéer och förändringar i den historiska utvecklingen i Sverige, Norden och Europa samt kunna jämföra med andra länder,
- känna till utvecklingen i några ledande världsmakter under olika tidsepoker,
- ha insikt i hur stora samhälleliga omvälvningar har förändrat människors livsvillkor,
- kunna identifiera och reflektera kring några olika historiska hän-

- delser och skeenden med betydelse för vår egen tid,
- vara medveten om och kunna ge exempel på att historiska händelser och förhållanden kan betraktas på olika sätt,
 - kunna reflektera över hur information och propaganda har använts förr och används i dag som ett medel för påverkan.

Bedömning

Bedömningens inriktning

En grund för bedömningen i ämnet historia är elevens kunskap om de historiska förloppen och förmåga att diskutera deras orsakssammanhang och komplexitet som en utgångspunkt för förståelse av nutiden.

En annan bedömningsgrund är elevens förmåga att utifrån beskrivningar av historiska skeenden och förlopp reflektera över likheter och olikheter samt kontinuitet och förändring mellan skilda epoker.

Elevens förmåga att observera samband i förfluten tid mellan samhällsförändringar och människors livsvillkor är också en bedömningsgrund. Vidare skall elevens förmåga att granska och värdera olika framställningar av historiska händelser och förlopp ingå i bedömningen.

Elevens förmåga att själv studera något historiskt material och förmåga att analysera och bedöma detta skall vägas in i bedömningen.

Kriterier för betyget **Väl godkänd**

Eleven gör bedömningar om vad som kan ses som betydelsefulla historiska skeenden i några olika kulturer, placerar dem i tiden och beskriver några framträdande drag.

Eleven visar genom relevanta exempel hur historiska skeenden påverkat nutida politiska, ekonomiska och sociala förhållanden.

Eleven beskriver och reflekterar över likheter och olikheter mellan olika människors och gruppers livsvillkor idag och förhållanden för tidigare släktled.

Eleven ger exempel på hur olika kulturer har påverkat varandra i historisk tid, liksom hur sådan påverkan fortfarande sker.

Eleven reflekterar över historiska beskrivningar vad gäller deras ursprung och syfte samt relaterar dem till alternativa beskrivningar.

Eleven gör egna studier som bygger på historiskt källmaterial samt sammanställer resultaten, drar slutsatser och presenterar arbetet.

Kriterier för betyget Mycket väl godkänd

Eleven ger med ett urval av händelser en helhetsbild av ett betydelsefullt historiskt skeende.

Eleven bedömer och värderar historiska källor samt argumenterar för sina ställningstaganden.

Eleven diskuterar och förklarar utifrån olika historiska perspektiv viktiga händelser i nutiden.

Eleven utvecklar genom studier utifrån historiska begrepp egen ny kunskap och använder denna i det egna arbetet.

Religionskunskap

Kursplan

Ämnets syfte och roll i utbildningen

Religionskunskap bidrar till att utveckla förmågan att förstå och reflektera över sig själv, sitt liv och sin omgivning och utveckla en beredskap att agera ansvarsfullt. Att bearbeta existentiella frågor och trosfrågor och att betrakta tillvaron utifrån ett etiskt perspektiv ingår i en personlig utvecklingsprocess. Varje människa reflekterar över sådana frågor och behöver tillägna sig redskap i form av traditioner, språk och symboler för att söka mening i de frågor som hon ställs inför i livet.

Ett syfte med religionskunskap är att främja en öppen diskussion om frågor som rör tro och livsåskådning samt att skapa nyfikenhet och intresse för religion. Fördjupade kunskaper om religion och livsåskådning möjliggör detta. I ett internationaliserat samhälle baserat på etnisk och kulturell mångfald ökar betydelsen av att förstå hur människor tänker, handlar och formar sina liv. Ämnet bidrar till förståelse av traditioner och kulturer och ger därmed en grund för att bemöta främlingsfientlighet samt utvecklar elevernas känsla för tolerans.

Ämnet bidrar också till att fördjupa kunskaperna om och problematisera grundläggande demokratiska värden som människans egenvärde, människors lika värde och omsorg om de svaga. Ett syfte med ämnet är att öka elevers etiska medvetenhet och därmed skapa en handlingsberedskap inför exempelvis demokrati-, miljö-, jämställdhets- och fredsfrågor. Religionskunskapen syftar också till en ökad förståelse av sambandet mellan samhälle och religion i olika tider och på olika platser. En förståelse av det svenska samhället och dess värderingar fördjupas genom kunskaper om de kristna traditioner som dominerat i Sverige. Sådan kunskap ger också möjlighet till förståelse av västerländsk konst, musik och litteratur.

Mål att sträva mot

Skolan skall i sin undervisning i religionskunskap sträva efter att eleven

- reflekterar över etiska, existentiella och religiösa frågor som berör hans eller hennes liv,
- fördjupar sina kunskaper om religioner och andra livsåskådningar i vår egen tid och i historisk tid,

- utvecklar förståelse av samhällets och religioners ömsesidiga påverkan, såväl i nutid som i ett historiskt perspektiv,
- utvecklar förståelse av hur kristendomen påverkat det svenska samhället,
- utvecklar kunskap om olika religioners påverkan på det svenska samhället,
- blir medveten om likheter och olikheter mellan etablerade religioner, andra livsåskådningar och nya religiösa rörelser och fenomen,
- utvecklar förståelse av ställningstaganden i religiösa och etiska frågor samt en grundläggande etisk hållning som grund för egna ställningstaganden och eget handlande,
- får uppleva olika estetiska uttryck som musik, dans och konst och får möjlighet att gestalta sina kunskaper i ämnet med hjälp av sådana uttrycksformer.

Ämnets karaktär och uppbyggnad

I alla tider har människor sökt sin väg i tillvaron och reflekterat över dess villkor. Detta har tagit sig uttryck i symboler och riter, religioner och livsåskådningar. Omvärlden är i ständig omvandling och påverkas av människors ställningstaganden i religion och livsåskådning.

Religionskunskap har både ett individperspektiv och ett samhällsperspektiv. Det individuella perspektivet ger möjligheter att bearbeta de egna livsfrågorna. I det samhälleliga perspektivet bidrar ämnet till en förståelse av religion som ett mångfasetterat fenomen bland andra i samhället. Ämnet belyser religionens olika former och funktioner. Religion skall uppfattas i vid betydelse. I många kulturer är religion något allomfattande som hänför sig till människans relation till hela sin tillvaro. I ett historiskt perspektiv framstår tydligt hur religionen format individers och kulturers uttrycksätt.

Livsfrågor och livstolkning

Religionskunskapsämnet har som utgångspunkt människans frågor inför livet och tillvaron oavsett om dessa uttrycks religiöst eller inte. Att medvetet och metodiskt bearbeta livsfrågorna hör till ämnets kärna. Varje människa har en mer eller mindre uttalad strävan att finna sammanhang i, tolka och tyda tillvaron. Detta kommer till uttryck i traditioner, riter, berättelser och myter.

Etik

Att kunna betrakta tillvaron utifrån ett etiskt perspektiv ingår i en personlig, livslång process. Etiska frågor berör varje människa genom att hon i konkreta upplevelser möter frågor som har med gott och ont, rätt och orätt att göra. Vardagens etiska frågor är en utgångs-

punkt för reflektioner och diskussioner i ämnet religionskunskap. Diskussionen om de etiska frågorna kan fördjupas genom kännedom om etiska regler, tankar och system från olika religioner och livsåskådningar.

Tro och tradition

I olika religioner är begreppet tro centralt. Det kommer till uttryck i texter, kult, symboler, konst och etiska ställningstaganden. De traditioner eleverna själva bär med sig från olika kulturer utgör en del av ämnet. Jämförelser mellan religioner från olika världsdelar och tids-epoker ger viktiga bidrag till interkulturell och historisk förståelse. Ämnet ger möjligheter till ökad förståelse av såväl den egna som andras religioner, livsåskådningar, traditioner och kulturer.

Det finns likheter och skillnader mellan religioner. Likheterna kan skapa en samhörighet mellan religioner medan skillnaderna kan skapa motsättningar som ibland utmynnar i konflikter. En grundsten i ett mångkulturellt och demokratiskt samhälle är att människor är lika värda trots sina olikheter. Mot denna bakgrund ligger det i ämnets karaktär att såväl likheter som skillnader uppmärksammas.

Ett gemensamt ursprung finns för de tre religionerna kristendom, judendom och islam. Religionskunskapsämnet ger fördjupad kunskap om dessa religioner, som har haft och har stor betydelse för människor och samhällen. Västerländsk kultur och samhällsutveckling har under lång tid påverkats och påverkas av kristendomen och dess värderingar. Det svenska samhället är starkt influerat av kristendomen i värde- och normsystem, lagstiftning och rättssystem, kultur och traditioner. En viktig grund för denna förståelse är kunskaper om Bibeln och kyrkoåret. Psalmer, sånger, etiska principer och sedvänjor ger uttryck för kristen tro i olika tider. På liknande sätt har andra religioner och livsåskådningar sådana uttrycksformer. I ämnet studeras både de etablerade religionerna och nya religiösa rörelser och fenomen. Likaså ingår att studera hur kulturer och traditioner varierar i olika minoritetsgrupper i Sverige.

Ämnet belyser samlevnad och jämställdhet ur ett religions- och livsåskådningsperspektiv. I detta ingår även att behandla konsekvenser av ställningstaganden i religiösa frågor för livsbeslut och relationer mellan människor.

Estetiska uttryck och gestaltningar utgör en viktig del i religionen och därmed också i ämnet. Tolkning och erfarenhet av musik, konst, riter och högtider är komplement till mer teoretisk kunskap. Upplevelse- och känslodimensionerna i ämnet ger möjligheter till fördjupade insikter och personligt engagemang.

Mål som eleverna skall ha uppnått i slutet av det sjätte skolåret

Eleven skall

- kunna samtala om och göra personliga reflektioner kring livsfrågor utifrån vardagliga situationer eller med hjälp av bilder, sånger och texter från t.ex. barn- och ungdomslitteratur,
- kunna samtala om etiska problem och motivera sina ställningstaganden,
- kunna återge och levandegöra några grundläggande bibliska berättelser liksom berättelser från några andra religiösa traditioner och känna till vad de betyder för dem som brukar dem.

Mål som eleverna skall ha uppnått i slutet av det tionde skolåret

Eleven skall

- kunna reflektera över och formulera sig i för henne eller honom viktiga livsfrågor,
- kunna föra etiska resonemang och se konsekvenser av olika ställningstaganden,
- ha kunskaper om kristendomens påverkan på det svenska samhället, dess grundläggande värderingar, traditioner, konst och litteratur,
- ha kunskap om symboler, riter, centrala berättelser och trosuppfattningar i några världsreligioner samt om grundtankar och uttrycksformer i några andra livsåskådningar,
- ha kunskaper om hur estetiska uttryck som konst, musik och dans gestaltas i olika religiösa sammanhang.

Bedömning

Bedömningens inriktning

Elevens reflektioner angående frågor om rätt och orätt, rättvisa och relationer samt frågor kring livets ursprung, mål och mening, synen på människa och samhälle samt frågor om gudstro och gudsuppfattning skall ligga till grund för bedömningen av hans eller hennes kunskaper i ämnet.

Bedömningen skall också gälla elevens förståelse av vad religion innebär och vilka uttryck den tar sig. Elevens förståelse av sambanden mellan religionens olika dimensioner skall också beaktas. Ytterligare en bedömningsgrund är elevens kunskap om religionens funktion i samhället och religionen som en del av kulturen. Elevens kunskaper om hur några världsreligioner gestaltas samt hur den kristna

traditionen präglat vår kultur skall också bedömas. Dessutom skall bedömningen gälla kunskaper om andra religioner. Härvid skall särskilt förmågan att uppfatta och förstå grundläggande likheter och skillnader mellan olika religiösa traditioner beaktas.

Kriterier för betyget Väl godkänd

Eleven formulerar tankar i för honom eller henne viktiga livsfrågor och känner till andra synsätt än sitt eget.

Eleven upptäcker och bearbetar etiska frågor och problem.

Eleven reflekterar över symboler, riter, centrala berättelser och trosuppfattningar i kristendomen och några andra världsreligioner.

Eleven urskiljer såväl likheter som skillnader mellan olika religiösa traditioner.

Kriterier för betyget Mycket väl godkänd

Eleven jämför sina egna ståndpunkter i livsfrågor och etik med tankar och handlingar i olika religioner och livsåskådningar.

Eleven knyter samman religiös tro och tradition med företeelser som musik, litteratur och socialt liv samt ger exempel på hur tro och tradition har påverkat och påverkar människor och samhällsliv.

Eleven använder sina kunskaper för att reflektera över hur tro och värderingar förändras såväl för den enskilda människan som i samhället.

Eleven formulerar frågor inom området tro och livsåskådning, söker svar och gestaltar på ett insiktsfullt sätt sina kunskaper.

Samhällskunskap

Kursplan

Ämnets syfte och roll i utbildningen

Utbildningen i samhällskunskap skall ge grundläggande kunskaper om olika samhällen, förmedla demokratiska värden och stimulera till delaktighet i den demokratiska processen. Samhällskunskapsämnet levandegör och förklarar hur människor formar och formas av sina samhällen och hur de organiserar sig för att uppnå gemensamma mål. Ämnet syftar till att utveckla sådana kunskaper att eleverna skall kunna ta ställning i frågor som uppkommer i ett samhälle präglad av ömsesidigt beroende och kulturell mångfald.

Ämnet samhällskunskap bidrar till förmågan att förstå och leva sig in i egna och andras villkor och värderingar och därmed också till att kunna ta avstånd från och aktivt motverka olika former av förtryck och rasism. Utbildningen skall öppna för skilda uppfattningar och uppmuntra att de förs fram samt främja aktningen för varje människas egenvärde oavsett kön, klass och etnisk bakgrund. Pojkars och flickors, kvinnors och mäns lika rätt och möjligheter skall aktivt och medvetet tydliggöras.

I ett komplext samhälle med ett stort informationsflöde och snabb förändringstakt är förmågan att tillägna sig ny kunskap väsentlig. Utbildningen i ämnet ger möjlighet att göra observationer och att använda olika informationskällor. Syftet är att utveckla förmågan att söka, granska, strukturera och värdera fakta samt att integrera, redovisa och gestalta den nya kunskapen. Att analysera, dra slutsatser och göra egna ställningstaganden av information utgör en grund för att kritiskt granska samhället.

Mål att sträva mot

Skolan skall i sin utbildning i samhällskunskap sträva efter att eleven

- omfattar och praktiserar demokratins värdegrund,
- utvecklar kunskaper om skiftande samhällsförhållanden och deras relation till demokratiska principer,
- utvecklar kunskaper om rättigheter och skyldigheter i ett demokratiskt samhälle,
- förstår hur olika intressen, ideologier och traditioner påverkar sättet att se på individ och samhälle samt hur samhällets normer och värderingar påverkar och påverkas av individen,

- utvecklar kunskap om och förståelse av ett samhälle med etnisk och kulturell mångfald och betydelsen av detta för mellanmänskliga relationer,
- utvecklar kunskaper om förhållanden i andra länder och därmed förmågan att reflektera över internationella relationer och internationellt samarbete,
- tillgodogör sig kunskaper för att kunna agera i lokala och globala frågor som är viktiga för ett hållbart samhälle,
- utvecklar sin förmåga att kritiskt granska samhällsförhållanden och kunna se konsekvenser av olika handlingsalternativ,
- utvecklar sin förmåga att argumentera och uttrycka ståndpunkter samt en tilltro till den egna förmågan att aktivt delta i samhällslivet och påverka samhällsutvecklingen.

Ämnets karaktär och uppbyggnad

Ämnet samhällskunskap är till sin uppbyggnad och karaktär mång- och tvärvetenskapligt. Detta bidrar till ämnets möjligheter att ge överblick och sammanhang i de samhällsfrågor som behandlas i undervisningen. Sina kunskapsområden hämtar ämnet från flera vetenskapliga discipliner till exempel statsvetenskap, nationalekonomi, kulturgeografi och sociologi. Eftersom världen ständigt förändras måste även ämnets innehåll ständigt förändras.

Grunden för det svenska samhället är demokrati. Ämnet samhällskunskap har ett särskilt ansvar att ta upp och analysera de demokratiska värdena och i det sammanhanget utveckla förmågan att granska, värdera och ta ställning i samhällsfrågor och främja viljan att delta och påverka. Det etiska perspektivet ingår i all utbildning men får sin särskilda betydelse när det gäller frågor kring demokrati, mänskliga rättigheter samt makt och förtryck i olika former. Ämnet ger medvetenhet om och insikter i sådana frågor och ger tillfällen till reflektion om det personliga ansvaret. En viktig aspekt är kunskaper om nationella minoriteters och invandringens roll i samhället.

Globaliseringen innebär en sammanflätning av såväl ekonomier som kulturer och därmed ett ökat beroende mellan länder. Ämnet tar upp flera av de ödesfrågor som berör såväl den enskilde individen som hela det internationella samhället. Samhällskunskapsämnet behandlar frågor som rör rättvis fördelning och ett hållbart samhälle och ger därmed kunskaper om de globala sammanhangen. På så sätt belyses hur internationell förståelse och samverkan kan bidra till att lösa världsomspännande problem. Ämnets breda och mångfasetterade karaktär gör det möjligt att analysera och belysa de globala utvecklingsfrågorna ur ett helhetsperspektiv och ämnet kan därmed skapa ett naturligt utrymme för värdediskussioner.

Samhällskunskapens fokus är nutiden. Genom att vidga förståel-

sen för det som sker i både det lokala och det globala samhället bidrar ämnet med kunskaper som varje individ behöver för att bedöma och påverka såväl den egna som samhällets framtid. Ett historiskt perspektiv är ett stöd för att förklara händelser och förhållanden i nutiden och reflektera över framtiden.

Mål som eleverna skall ha uppnått i slutet av det sjätte skolåret

Eleven skall

- känna till de grundläggande demokratiska principer som samhället vilar på och kunna delta i en demokratisk beslutsprocess,
- känna till förhållanden och olika levnadssätt i det lokala samhället och de viktigaste rättigheter och skyldigheter som gäller varje enskild individ,
- ha kännedom om människors livsvillkor i olika kulturer,
- förstå hur de egna handlingarna påverkar miljön,
- kunna läsa, skriva och formulera sig om samhället utifrån olika källor.

Mål som eleverna skall ha uppnått i slutet av det tionde skolåret

Eleven skall

- känna till grundläggande mänskliga rättigheter och skyldigheter,
- kunna reflektera över människors villkor och hur dessa skiftar utifrån kön och social och kulturell bakgrund,
- förstå de gemensamma och grundläggande demokratiska värden som vårt samhälle vilar på samt kunna tillämpa ett demokratiskt arbets- och beslutssätt,
- ha grundläggande kunskaper om det svenska styrelsesättets framväxt och samhällssystemets uppbyggnad samt förstå innebörden av det grundläggande norm- och rättssystemet i Sverige,
- ha kunskaper om internationella förhållanden samt kunna diskutera relationer och samarbete i ett globalt perspektiv,
- ha kännedom om samhällsekonomi, hushållsekonomi och privatekonomi och kunna diskutera möjliga vägar som leder mot ett hållbart samhälle såväl lokalt som globalt,
- kunna använda olika kunskapskällor samt kunna sammanställa, bearbeta, granska och värdera uppgifter och åsikter från olika källor och opinionsbildare samt redovisa resultatet.

Bedömning

Bedömningens inriktning

Bedömningen i ämnet samhällskunskap skall utgå ifrån elevens förståelse av samspelet mellan människa och samhälle, det vill säga hur människor påverkar och påverkas av det samhälle de lever och verkar i. Bedömningen avser elevens förmåga att analysera och problematisera såväl samspelet mellan levnadsförhållanden och livsmönster inom landet och i olika länder som frågor som rör politik, ekonomi, rätt och rättigheter.

Vid bedömningen skall elevens kunskaper om demokratiska värden, traditioner och olika styrelseskick vägas in. Elevens kunskaper om hur olika idéer och sätt att organisera samhället vuxit fram och förändrats skall också beaktas.

I bedömningen skall även vägas in förståelsen av att uppfattningar om samhället kan vara beroende av olika kulturer och ideologier samt att olika uppfattningar kan stå i konflikt med varandra både mellan människor i det egna samhället och mellan människor i olika länder. Detsamma gäller elevens förmåga att beskriva och analysera olika lokala, nationella och globala frågor ur olika perspektiv.

Vidare skall i bedömningen ingå elevens insikt i hur olika människors normer och värderingar, kulturer och traditioner samt olika sätt att utforma sina liv, har historiska rötter.

Kriterier för betyget Väl godkänd

Eleven uppfattar innebörden i grundläggande demokratiska värden och hur dessa värden tar sig olika uttryck.

Eleven analyserar och resonerar med hjälp av centrala begrepp i ämnet viktiga samhällsfrågor och deras betydelse för den framtida utvecklingen.

Eleven resonerar om och anger samband mellan det demokratiska samhällets framväxt och individens rättigheter och skyldigheter.

Eleven beskriver hur individers och grupper normer är beroende av kulturformer och traditioner.

Eleven resonerar om och drar egna slutsatser om hur konsumtionsvanor har betydelse för utvecklingen av ett hållbart samhälle.

Eleven samlar in fakta om samhällsfrågor från olika kunskapskällor och värderar och drar slutsatser av dessa fakta vid en sammanställning.

Kriterier för betyget Mycket väl godkänd

Eleven urskiljer och reflekterar över samband mellan samhällsförändringar och olika politiska värderingar.

Eleven urskiljer viktiga händelser i samhället och ger förslag på vägar för individen att påverka beslut.

Eleven jämför individers och grupper normer och värderingar i relation till kulturformer och traditioner samt analyserar hur olika uppfattningar och konflikter kan uppstå.

Eleven analyserar och diskuterar internationellt samarbete och internationell solidaritet utifrån de principer som finns i de mänskliga fri- och rättigheterna och andra internationella konventioner.

Eleven använder och sammanställer fakta från olika källor, bedömer deras relevans, granskar uppgifterna kritiskt samt skiljer på fakta och värderingar.

Eleven ser samhällsfrågor ur olika perspektiv, visar på samband, gör överväganden och argumenterar för en ståndpunkt.

Slöjd

Kursplan

Ämnets syfte och roll i utbildningen

Slöjdämnet bidrar till elevernas allsidiga utveckling genom att öva upp deras skapande, manuella och kommunikativa förmåga.

Slöjd innebär manuellt och intellektuellt arbete i förening och utvecklar kreativitet, nyfikenhet, ansvarstagande, självständighet och förmåga att lösa problem. Detta kommer till uttryck i slöjdprocessen, som startar i en idé och resulterar i en färdig produkt. Slöjdarbete i textil, trä och metall syftar till att stärka elevens tilltro till den egna förmågan och utveckla kunskaper som ger en beredskap för att klara uppgifter i det dagliga livet.

Att kunna värdera och bedöma formgivning och funktion är ett återkommande behov i det dagliga livet. Utbildningen i slöjd syftar till att skapa medvetenhet om estetiska värden och att utveckla förståelse av hur materialval, bearbetning och konstruktion påverkar en produkts funktion och hållbarhet. Utbildningen inom slöjdämnet syftar även till att ge kunskaper om miljö- och säkerhetsfrågor och att skapa medvetenhet om vikten av resurshushållning.

Ämnet skall lägga en grund för nytänkande och nyskapande. Utbildningen skall också, genom kännedom om slöjdtraditioner både förr och nu, ge insikter i vardagshistoria och jämställdhetsfrågor. I ett vidare perspektiv syftar slöjdämnet även till att skapa medvetenhet om olika kulturers hantverkstraditioner.

Mål att sträva mot

Skolan skall i sin undervisning i slöjd sträva efter att eleven

- bygger upp sin självkänsla och tilltro till den egna förmågan att slöjda,
- utvecklar kunskaper och lust till ett kreativt skapande utifrån egna erfarenheter och intressen,
- utvecklar förmågan att självständigt planera arbeten och att på ett konstruktivt sätt lösa uppgifter,
- tillägnar sig praktisk erfarenhet av olika arbetsmetoder, verktyg, redskap och informationsteknik vid arbete i slöjdens olika material,
- utvecklar förmågan att ta eget ansvar för sitt lärande och för planeringen av slöjdprocessen utifrån såväl egna förutsättningar som tillgång på tid och resurser,

- utvecklar förmågan att reflektera över och bedöma arbetsprocesser och produkter,
- bygger upp en handlingsberedskap för det dagliga livets behov med beaktande av aspekter som jämställdhet, ekonomi och miljö,
- utvecklar intresse och förståelse för skapande och manuellt arbete genom kännedom om kulturarv och slöjdtraditioner i ett historiskt och kulturellt perspektiv,
- utvecklar förmågan att tillägna sig och använda nya kunskaper samt att överföra och befästa kunskaper från andra områden och kulturer i sitt skapande arbete,
- utvecklar förmågan att göra och motivera personliga ställningstaganden kring estetiska, etiska och funktionella värden,
- tillägnar sig kunskaper om god arbetsmiljö.

Ämnets karaktär och uppbyggnad

Kännetecknande för ämnet slöjd är elevernas delaktighet i en produktionsprocess från idé till färdig produkt. Detta helhetsperspektiv skapar förståelse för en produktionskedja ur många aspekter, där val av material och olika berednings- och behandlingsmetoder gör att även frågor om resursanvändning och miljö kommer in i ett naturligt sammanhang.

I slöjdprocessen, i vilken eleverna med egna initiativ och idéer deltar och påverkar arbetet, blir samverkan mellan tanke, handling, produkt och process naturlig. Ämnet ger eleverna möjlighet till hög grad av självständighet och det ligger en naturlig progression i att experimentera, lösa problem och göra medvetna val.

Slöjdarbetet börjar med idéer som på olika sätt bearbetas, åskådliggörs och formges. I slöjden kan eleverna prova sig fram till fantasi-fulla, okonventionella lösningar och våga pröva på nya sätt att ta sig an ett arbete, vilket stärker och utvecklar deras kreativitet och begreppsbildning. Att ha egna idéer, att kunna välja olika alternativ, att kunna påverka och vara delaktig i processen från början har stor betydelse för elevernas engagemang och allsidiga utveckling.

Ett slöjdarbete kräver planering och medvetna val, där faktorer som funktion, utseende, hållbarhet, ekonomi och miljöpåverkan har betydelse. Genom att välja material och metod för att genomföra ett arbete utvecklar eleverna sin förmåga att reflektera och tänka konstruktivt för att finna lösningar.

Under genomförandet utvecklar eleverna sin förmåga att arbeta manuellt och de blir förtrodda med olika arbetsmetoder inom slöjdområdet. Ämnet ger också kunskaper om material och om hur verktyg, redskap och maskiner fungerar samt om hur ritningar, mönster och instruktioner tolkas.

Värderingen ingår som en viktig del i slöjdprocessen. Eleverna re-

dovisar hur inspiration, idéer, formgivning och olika ställningstaganden har påverkat resultatet. Härigenom utvecklas förmågan att bedöma, värdera och dra slutsatser av arbetsinsatsen.

Slöjdämnet bidrar till begreppsbyggnad och begreppsutveckling inom såväl slöjd som andra skolämnen. Det ger exempelvis genom matematiska tillämpningar en grund för storleksuppfattning och förståelse för geometri. När eleverna tar del av instruktioner samt presenterar, dokumenterar och värderar sina arbeten bidrar detta till läs- och skrivutvecklingen.

Slöjden förmedlar också delar av kulturarvet. En utgångspunkt för detta kan vara lokala traditioner eller elevers olika kulturella bakgrund. I ämnet kan perspektivet på olika kulturer och förståelsen för olika kulturyttringar vidgas.

Mål som eleverna skall ha uppnått i slutet av det sjätte skolåret

Eleven skall

- kunna föreslå idéer till slöjdarbeten och med handledning kunna planera, välja arbetsmetoder och genomföra ett arbete,
- med handledning kunna välja färg, form och material samt motivera sina val,
- kunna hantera lämpliga verktyg och redskap och genomföra arbeten i såväl textil- som trä- och metallslöjd,
- kunna följa instruktioner och ta ansvar för arbetet,
- kunna beskriva sina arbeten och kommentera slöjdprocessen.

Mål som eleverna skall ha uppnått i slutet av det tionde skolåret

Eleven skall

- kunna i ord och bild presentera idéer samt planera slöjdarbetet,
- kunna välja material, färg och form och ta hänsyn till ekonomiska, miljömässiga och funktionella aspekter,
- kunna arbeta efter olika instruktioner, välja lämpliga arbetsmetoder samt hantera redskap och verktyg på ett funktionellt sätt vid genomförandet av arbetet,
- kunna ta initiativ och eget ansvar i slöjdprocessen,
- kunna beskriva slöjdprocessen och motivera de val som har gjorts under arbetets gång från idé till färdig produkt samt kunna värdera arbetsinsatsen och hur den påverkat slöjdarbetets resultat.

Bedömning

Bedömningens inriktning

Bedömningen i slöjd skall ta hänsyn till elevens förmåga att utveckla och genomföra egna idéer. Kunskaper från alla delar av processen, från idé och genomförande till presentation och värdering av produkten, skall vägas in i bedömningen. Förmåga att dra lärdom av erfarenheter och tillämpa kunskaper i nya situationer och sammanhang utgör en viktig bedömningsgrund. Elevens förmåga att ta sig an nya utmaningar eller mer avancerade arbeten, liksom självständighet och eget ansvarstagande i arbetsprocessen skall vägas in i bedömningen. Även elevens uthållighet med att slutföra arbetet skall ingå i bedömningen.

Bedömningen av elevens kunskaper skall också gälla förmågan att välja och hantera olika redskap, verktyg, material och arbetsmetoder för att lösa problem och uppgifter samt förståelsen av hur material och bearbetningsmetod är relaterade till varandra. Känsla för färg och form och andra estetiska värden, som kommer till uttryck under arbetet och i den färdiga produkten, skall också bedömas. Förmågan att bedöma det egna arbetet och se konsekvenserna av olika val ur exempelvis funktionell, estetisk, miljömässig, kommunikativ och ekonomisk synpunkt är också en grund för bedömningen.

Kriterier för betyget Väl godkänd

Eleven överväger olika alternativ att genomföra en idé och presentera egna skisser eller modeller till slöjdarbeten.

Eleven väljer material, färg och form samt motiverar sina val utifrån funktion, estetiska aspekter, miljö och ekonomi.

Eleven formger och framställer sina slöjdarbeten utifrån kunskaper om material, arbetsmetoder, tekniker och redskap.

Eleven arbetar efter instruktioner, ritningar, mönster eller andra arbetsbeskrivningar.

Eleven förklarar och motiverar olika led i slöjdprocessen.

Kriterier för betyget Mycket väl godkänd

Eleven tar initiativ till, planerar och tar ansvar för mer omfattande och avancerade moment under hela slöjdprocessen.

Eleven har en utvecklad kunskap om och visar känsla för formgivning och funktion.

Eleven finner konstruktiva lösningar i sitt arbete, omprövar vid be-

hov sina tidigare val samt tillämpar sina kunskaper och erfarenheter i nya situationer.

Eleven arbetar självständigt, målmedvetet och kreativt i olika slöjd-situationer.

Eleven värderar på ett realistiskt sätt sin arbetsinsats och sin produkt ur funktionella och estetiska aspekter.

Teckenspråk och svenska

Gemensam kursplanetext

Utbildningen i specialskolan präglas av att de båda språken teckenspråk och svenska används parallellt i olika funktioner och förstärker varandra ömsesidigt som verktyg för kommunikation och lärande. Den gemensamma kursplanetexten syftar till att lyfta fram och tydliggöra vad som karaktäriserar specialskolans tvåspråkighet och utgör tillsammans med kursplanerna i ämnena svenska och teckenspråk en helhet vars delar skall stödja och komplettera varandra. De olika delarna definierar tillsammans det nationella uppdraget för utbildningen i dessa ämnen.

De flesta av specialskolans elever utvecklar, i kommunikation med en teckenspråkig omgivning, teckenspråk som sitt förstaspråk. I en sådan miljö ges döva och hörselskadade elever en möjlighet att utveckla en fullvärdig tvåspråkighet i teckenspråk och svenska. Att föräldrarna oftast är hörande och därmed inte har teckenspråk som sitt förstaspråk ger specialskolan ett särskilt ansvar för elevernas tvåspråkiga utveckling. Den gemensamma texten uppmärksammar även tvåspråkighetens betydelse för utbildningen som helhet eftersom den utgör en grund för kunskapsutveckling inom skolans alla ämnen och är en förutsättning för dövas och hörselskadades möjlighet att tillgodogöra sig kunskap. Kursplanerna i svenska och teckenspråk är utformade så att de gäller för alla elever i specialskolan oavsett elevens övriga språkliga och kulturella bakgrund. Kursplanen för svenska i specialskolan tillämpas således även för den undervisning som i förordningen för specialskolan benämns svenska som andraspråk.

Tvåspråkighetens syfte

Specialskolan har till uppgift att ge eleverna en sådan beredskap att de kan leva och verka som tvåspråkiga individer i samhället. Språkförmågan har även stor betydelse för allt arbete i skolan samt för elevernas fortsatta liv och verksamhet. Eleverna möter de två språken i olika sammanhang och i olika former samt stimuleras till att utbyta tankar och erfarenheter kring språkens olika roll och struktur. En tvåspråkig utbildning syftar till att ge eleverna möjlighet att använda och utveckla sin förmåga att använda teckenspråk, tala, läsa och skriva i olika sammanhang samt att uppleva och lära av t.ex. litteratur, video, film och teater på båda språken. Utbildningens syfte är att skapa goda

möjligheter för elevernas språkutveckling så att språket blir ett fungerande redskap.

Språket har stor betydelse för den personliga identiteten. Utbildningen i de båda ämnena bidrar till att eleven kan känna tillit till sin förmåga att ta ansvar för sitt eget lärande och att hävda egna tankar och åsikter i kontakt med omvärlden. Därmed främjas elevernas utveckling till självständiga individer och skapas förutsättningar för dem att som vuxna orientera sig i en alltmer komplicerad omvärld.

Kultur och språk är oupplösligt förenade med varandra. Syftet med den tvåspråkiga utbildningen är även att stärka elevernas egen identitet och deras förståelse för andra människor och kulturer samt att uppmuntra och vidareutveckla en dubbel kulturtillhörighet.

Tvåspråkighetens karaktär och uppbyggnad

Teckenspråket är ett gestuellt-visuellt språk som saknar skriftspråk. För de flesta elever i specialskolan är andraspråket huvudsakligen den skrivna formen av svenska. De två språken används ofta i samma situationer men fyller olika funktioner. Teckenspråkets huvudsakliga funktion är den direkta kommunikationen genom vilken eleven får kunskap om omvärlden och utvecklas socialt, kognitivt och emotionellt. Svenskan krävs för full delaktighet i samhället, för att söka kunskap på egen hand, ta del av information samt kommunicera med andra.

Funktionell tvåspråkighet innebär att kunna använda båda språken för att kommunicera med omvärlden, söka ny kunskap, påverka sin situation och utveckla sin personlighet. Däri ingår att tillgodose individuella behov av att använda teckenspråk, tala, läsa och skriva. Alla lärare har ett gemensamt ansvar för elevernas språkutveckling samt för att känna till de båda språkens funktioner och betydelse för lärandet. Huvudansvaret för elevernas språkutveckling ryms dock inom ämnena teckenspråk och svenska.

Utvecklingen av tvåspråkighet i teckenspråk och svenska är beroende av mänsklig kommunikation samt av att språken levandegörs och används i meningsfulla sammanhang. Utbildning i ett tvåspråkigt perspektiv förutsätter en språkmiljö där eleven både kan göra sig förstådd och förstå andra. Genom aktivt språkbruk i samtal med andra, genom reflektion och bearbetning av information utvecklas eleven kognitivt, emotionellt, intellektuellt och socialt. Den tvåspråkiga miljön skapar förutsättningar för att utbyta erfarenheter kring de två språkens form, struktur och innehåll, att tillsammans med lärare och kamrater planera undervisningens innehåll och arbetssätt, att uttrycka åsikter, söka och förmedla kunskap samt utveckla nya idéer. Lärande sker genom båda språken. Tvåspråkigheten är således betydelsefull inte bara inom ämnena svenska och teckenspråk utan inom

skolans alla ämnen. Varje ämne har ämnesspecifika begrepp och en terminologi som eleven inte möter i skolans andra ämnen. Det är därför varje lärares ansvar att eleven behärskar dessa begrepp på båda språken.

Tvåspråkigheten ger delaktighet i både dövas kultur och det omgivande samhällets kultur. Därigenom förmedlas två kulturer som i många avseenden är lika men som ändå var för sig har sin särprägel. En tvåspråkig miljö erbjuder möjligheter till gemensamma upplevelser av och reflektioner kring olika kulturarv. Dövas tvåspråkighet är för många ett nytt och okänt begrepp. Ämnet behandlar därför språksituationen för döva i Sverige och världen förr och nu.

Mål att sträva mot

Skolan skall i sin tvåspråkiga undervisning sträva efter att eleven

- utvecklar sin fantasi och lust att skapa med hjälp av båda språken, både individuellt och i samarbete med andra,
- utvecklar sin förmåga att i dialog med andra uttrycka tankar och känslor som texter av olika art och med olika syften väcker,
- utvecklar en tilltro till den egna förmågan att kunna påverka sin situation och därvid välja uttrycksform efter behov – teckenspråk, skrift eller tal,
- utvecklar sin förmåga att söka information och tillägna sig kunskap genom de båda språken samt kritiskt granska och värdera olika källor och budskap,
- utvecklar ett personligt förhållningssätt till båda språken för att få perspektiv på och bredd i den egna tvåspråkigheten,
- utvecklar sin förmåga att analysera och diskutera skillnader och likheter mellan teckenspråk och svenska avseende struktur och funktion,
- förvärvar insikt i hur lärande går till och reflekterar över sin egen språkutveckling samt lär sig att både på egen hand och tillsammans med andra använda erfarenheter, tänkande och språkliga färdigheter för att bilda och befästa kunskaper.

Teckenspråk

Kursplan

Ämnets syfte och roll i utbildningen

Utbildningen i ämnet teckenspråk syftar till att ge eleverna möjligheter att använda och utveckla sin förmåga att samtala och lära av andra samt att uppleva och lära av texter på teckenspråk, film och teater. Texter på teckenspråk kan avse ett sammanhängande stycke teckenspråk i form av video, film eller teater eller via annat medium. Språkförmågan har stor betydelse för allt arbete i skolan och för elevernas fortsatta liv och verksamhet. En god behärskning av teckenspråk ger eleverna en nödvändig grund för att möjliggöra en utveckling till självständiga individer med en klar uppfattning om sina egna möjligheter och begränsningar i det hörande majoritetssamhället. Det är därför ett av skolans viktigaste uppdrag att skapa goda möjligheter för elevernas språkutveckling genom att erbjuda en rik teckenspråkig miljö och goda teckenspråkiga förebilder.

Språket och det teckenspråkiga kulturutbudet har stor betydelse för den personliga identiteten. Ämnet teckenspråk har som syfte att främja elevernas förmåga att uttrycka sig väl samt att med förståelse respektera andras sätt att uttrycka sig. Ämnet skall ge erfarenheter av teckenspråkiga text-, film- och teaterupplevelser och tillfällen att utbyta erfarenheter kring dessa.

Teckenspråket har en nyckelställning i skolarbetet. Genom språket sker kommunikation och samarbete med andra. Kunskap bildas genom språket och genom språket görs den synlig och hanterbar. Ämnet teckenspråk syftar till att i samverkan med andra ämnen i skolan utveckla elevernas kommunikationsförmåga, tänkande och kreativitet.

Dagens informations- och kommunikationsteknik skapar möjligheter för utveckling av och samtidigt förväntningar på språkförmåga hos alla. Även för specialskolans elever innebär informationsteknologin utvidgade möjligheter att också använda teckenspråk. I ämnet teckenspråk ryms därför också utvecklandet och stärkandet av elevernas förmåga att använda datorn.

Kultur och språk är oupplösligt förenade med varandra. I språket finns ett lands eller en minoritetsgrupps historia och kulturella identitet. Språket speglar också den mångfald av kulturer som berikar och formar samhället. Teckenspråkets historiska utveckling och plats i vår kultur utgör en viktig del av elevernas kulturarv. Skönlitteratur om

teckenspråkiga personer och texter av teckenspråkiga författare samt video, film och teater bär en del av kulturarvet och förmedlar kunskaper och värderingar. Skolans uppgift är att med utgångspunkt i elevernas kulturella skapande låta olika upplevelser, åsikter och värderingar mötas. Ämnet teckenspråk syftar till att stärka elevernas identitet och därmed även förståelse för människor med olika kulturell bakgrund.

Mål att sträva mot

Skolan skall i sin undervisning i teckenspråk sträva efter att eleven

- utvecklar sin fantasi och lust att skapa med hjälp av teckenspråket, både individuellt och i samarbete med andra,
- utvecklar en språklig säkerhet i samtal och kan, vill och vågar uttrycka sig i många olika sammanhang samt genom teckenspråket erövrar medel för tänkande, lärande, kontakt och påverkan,
- utvecklar sin förmåga att bearbeta sitt teckenspråk utifrån egen värdering och andras råd,
- utvecklar sin förmåga att i dialog med andra uttrycka tankar och känslor som olika typer av texter väcker,
- utvecklar förståelse av dövas och hörselskadades kultur genom att möta författarskap och berättelser från olika tider och i skilda former,
- tillägnar sig kunskaper om teckenspråket, dess ständigt pågående utveckling, dess uppbyggnad och historia samt utvecklar förståelse för varför människor uttrycker sig olika,
- genom egen teckenspråkig produktion fördjupar sin insikt i grundläggande mönster och strukturer i språket samt utvecklar sin förmåga att tillämpa dessa normer i olika sammanhang,
- får erfarenheter av teckenspråken i de nordiska grannländerna samt en orientering om teckenspråk i andra länder,
- förvärvar insikt i hur lärande går till och reflekterar över sin egen utveckling och lär sig att både på egen hand och tillsammans med andra använda erfarenheter, tänkande och språkliga färdigheter för att bilda och befästa kunskaper.

Ämnets karaktär och uppbyggnad

I ämnet teckenspråk behandlas språkets utveckling och dess användning som en helhet. Därför kan inte ämnet teckenspråk delas upp i moment som bygger på varandra i en given turordning. Det går inte att hitta en jämnt växande utveckling genom skolåren som innebär att små barn berättar och beskriver, medan äldre elever kan se sammanhang, utreda och argumentera. Redan det lilla barnet argumenterar och diskuterar, och tonåringen har inte upphört att berätta och

fantisera, men de gör det på olika sätt.

Språkutveckling innebär att elevernas begreppsvärld vidgas. Alla lärare har ett gemensamt ansvar och måste vara medvetna om teckenspråkets betydelse för lärande. Men inom ämnet teckenspråk ryms huvudansvaret för elevernas teckenspråkiga utveckling, vilket innebär ökad säkerhet att använda språket uttrycksfullt och tydligt och en ökad förmåga att förstå, uppleva och tillgodogöra sig teckenspråkiga texter. Det ingår i ämnet att beakta genusperspektivet, så att förutsättningarna för utvecklingen av språket i såväl samtal som eget skapande, eller möten med andras skapande, blir gynnsamma för båda könen.

Teckenspråket är av grundläggande betydelse för döva och hörsel-skadade elevers språk-, tanke- och personlighetsutveckling. Det är ett redskap för kommunikation och ett uttryck för elevens identitet. Arbetet med teckenspråket skapar möjligheter att tillgodose elevernas behov att uttrycka vad de känner och tänker. Det teckenspråkiga kulturutbudet ger gemensamma upplevelser att reflektera över och samtala om. Det kan innebära t.ex. drama, film, video och bilder. Ämnet utvecklar elevens förmåga att förstå, uppleva och tolka

Teckenspråket

Språket är av grundläggande betydelse för lärandet. Med hjälp av språket är det möjligt att erövra nya begrepp och lära sig se sammanhang, tänka logiskt, granska kritiskt och värdera. Därmed ökar elevernas förmåga att reflektera och att förstå omvärlden.

Språket utvecklas i ett socialt samspel med andra. Redan det lilla barnet kan ha stor praktisk erfarenhet av hela det komplicerade system som språk utgör. Barn kan exempelvis tidigt bli medvetna om att olika tecken har olika stilvalör och passar olika bra i olika sammanhang. Specialskolans elever kommer till skolan med olika erfarenheter av teckenspråk. Deras språkutveckling stimuleras ytterligare genom att de med hjälp av läraren och i samarbete med varandra upptäcker och vidareutvecklar de kunskaper de själva har i teckenspråk. Utifrån sina olika erfarenheter kan de gemensamt bygga upp kunskap om hur språket fungerar i samspel mellan människor. När eleverna använder sitt språk – samtalar, tar emot andras budskap och tänker – i meningsfulla sammanhang, kan de utveckla goda språkfärdigheter. Genom att använda teckenspråket lär sig eleverna att behärska situationer som ställer olika språkliga krav på inlevelse, utförlighet eller formell korrekthet.

Kunskaper om teckenspråkets struktur och uppbyggnad och om hur det historiskt har utvecklats fördjupar förståelsen. Språkkunskaper byggs upp genom att man använder språket, förstår hur man använder det och tillägnar sig nya kunskaper om språket.

Teckenspråkig litteratur, poesi, film och teater

Video, film, teater och poesi på teckenspråk öppnar nya världar och förmedlar erfarenheter och upplevelser av spänning, humor, tragik och glädje. Video, film, teater och poesi hjälper människan att förstå sig själv och världen och bidrar till att forma identiteten. Video, film, teater och poesi ger möjligheter till empati och förståelse för andra och för det som är annorlunda och för omprövning av värderingar och attityder. Därigenom kan motbilder formas till exempelvis rasism, extremism, stereotypa könsroller och odemokratiska förhållanden. När ungdomar möter detta kulturutbud innebär det också möjligheter för dem att tillägna sig teckenspråkigt litterära mönster och förebilder.

Skönlitterära verk av teckenspråkiga författare och litteratur om döva personer ger kunskaper om barns, kvinnors och mäns livsvillkor under olika tider och i olika länder. Det ger också perspektiv på det nära och vardagliga. Såväl det gemensamma utbytet som den individuella erfarenheten i arbetet kring denna litteratur bidrar till att ge svar på de stora livsfrågorna.

Mål som eleverna skall ha uppnått i slutet av det sjätte skolåret

Eleven skall

- kunna delta i samtal och diskussioner på teckenspråk,
- kunna producera teckenspråkstexter med olika syften som redskap för lärande och kommunikation,
- kunna berätta och redogöra för något så att innehållet blir begripligt och levande,
- kunna tillämpa de vanligaste reglerna för teckenspråket,
- kunna skapa egna berättelser på teckenspråk samt kunna, vilja och våga framföra dem inför andra.

Mål som eleverna skall ha uppnått i slutet av det tionde skolåret

Eleven skall

- aktivt kunna delta i samtal och diskussioner och sätta sig in i andras tankar samt kunna redovisa ett arbete inför andra så att innehållet framgår och är begripligt,
- kunna förstå till åldern avpassade teckenspråkiga texter, kunna återge innehållet sammanhängande samt kunna reflektera över det,
- kunna reflektera över och sätta in i ett sammanhang några skönlitterära verk och författarskap med betydelse för döva männi-

- skors sätt att leva och tänka,
- kunna ta del av, reflektera över och värdera innehåll och uttrycksmedel i bild, film, teater och poesi på teckenspråk,
 - ha kunskaper om teckenspråket som gör det möjligt att göra iakttagelser av eget och andras språkbruk samt av likheter och skillnader mellan teckenspråk och svenska,
 - kunna, vilja och våga skapa egna teckenspråkiga texter samt kunna framföra dem,
 - kunna använda tolk i olika situationer.

Bedömning

Bedömningens inriktning

Bedömningen i ämnet teckenspråk gäller hur långt eleven har kommit i sin språkliga utveckling och sin kulturella medvetenhet. Bedömningen gäller således elevens förmåga att nyanserat och preciserat *uttrycka* egna åsikter, känslor, kunskaper och idéer med den variation som varje situation kräver, på egen hand och i samspel med andra människor *vidga* sin erfarenhet genom mötet med teckenspråkiga texter samt upplevelser via andra medier samt medvetet *reflektera* över språkliga erfarenheter och uttryckssätt.

Elevens skicklighet i att hantera språket och själv uttrycka sig, i att förhålla sig till vad andra uttrycker i samtal samt att reflektera över sammanhang och förstå sin omvärld ligger också till grund för bedömningen.

Den språkliga och kulturella kompetensen, graden av självständighet i att pröva och använda olika språkliga uttryck liksom förmågan att språkligt behärska olika situationer är också utgångspunkter för bedömningen.

Elevens förmåga att reflektera över dövas livssituation i ett historiskt och internationellt perspektiv är ytterligare en grund för bedömningen.

Kriterier för betyget Vål godkänd

Eleven arbetar medvetet med sitt språk för att göra det mer uttrycksfullt, korrekt och tydligt.

Eleven argumenterar i diskussioner och grupparbeten för den egna åsikten, ställer frågor som hör till ämnet, lyssnar på andra och granskar sina egna och andras argument.

Eleven anpassar sitt sätt att analysera en teckenspråkig text efter textens art samt anpassar sitt eget uttryckssätt till mottagare och syfte.

Eleven gör enkla analyser av innehåll och form hos olika slags texter och

visar medvetenhet om likheter och skillnader mellan teckenspråk och svenska.

Eleven tar del av olika kulturyttringar på teckenspråk och analyserar dem utifrån innehåll och stil.

Eleven använder med handledning video, multimedia och annan teknik för att öka sina kunskaper om teckenspråk.

Kriterier för betyget Mycket väl godkänd

Eleven uttrycker sig säkert, välformulerat och med tydligt sammanhang i samtal, diskussioner och redogörelser på teckenspråk.

Eleven har bredd i sitt intresse för litterära texter som t.ex. poesi, teater och film på teckenspråk, gör jämförelser och relaterar det upplevda till egna tankar och erfarenheter av olika slag.

Eleven tolkar och värderar med originalitet och precision teckenspråkiga texter av olika slag.

Eleven ger exempel på likheter och skillnader mellan teckenspråkets och det svenska språkets uppbyggnad, struktur och funktion.

Eleven är lyhörd för och reflekterar över stilistiska variationer och olika sätt att uttrycka sig på teckenspråk och ger exempel på teckenspråkets utveckling och historia, i Sverige och internationellt.

Eleven analyserar och diskuterar döva personer beskrivna i litteraturen och döva författares verk samt reflekterar över dövas situation i världen förr och nu.

Svenska

Kursplan

Ämnets syfte och roll i utbildningen

Syftet med utbildningen i ämnet svenska i specialskolan är att eleverna skall uppnå en sådan behärskning av det svenska språket att de kan använda det som ett funktionellt komplement till teckenspråket. Utbildningen i svenska skall främja elevernas utveckling till tvåspråkiga individer, vilket för de flesta elever i specialskolan innebär teckenspråk som förstaspråk och skriven svenska som andraspråk. Därmed får de förutsättningar att kunna studera och delta aktivt i samhällslivet.

Skriften utgör ett medel för kommunikation mellan människor och mellan människor och samhälle. Dagens informations- och kommunikationsteknik skapar möjligheter för utveckling av och samtidigt förväntningar på språkförmåga hos alla. Utbildningen i ämnet svenska syftar till att utveckla elevernas förmåga att använda sig av ny teknik för att kommunicera och hämta information. Det svenska skriftspråket utgör också en väg till kunskap för specialskolans elever. I skolarbetet blir skriften ett efter hand allt viktigare komplement till teckenspråket när eleverna inhämtar och bearbetar kunskaper. Utbildningen i svenska syftar till att stärka elevernas tilltro till sin egen förmåga att använda det svenska språket i skrift. Grundläggande kunskaper om tal ingår också i ämnet svenska.

Kultur och språk är oupplösligt förenade med varandra. Den kulturella identiteten uttrycks bl.a. i språket och litteraturen. I skriften återspeglas likheter och skillnader mellan människor i olika tider och med olika livsvillkor. Ämnet syftar till att eleverna genom möte med skönlitteraturen grundlägger goda läsvanor och lär känna en del av kulturarvet. Skolans uppgift är även att med utgångspunkt i elevernas egna kulturella skapande och med anknytning till deras läs-, bild- och teatererfarenheter låta olika upplevelser, åsikter och värderingar mötas.

Mål att sträva mot

Skolan skall i sin undervisning i svenska sträva efter att eleven

- utvecklar sin fantasi och lust att lära genom att läsa litteratur samt gärna läser på egen hand och av eget intresse,
- utvecklar sin fantasi och lust att skapa med hjälp av det svenska

- språket, både individuellt och i samarbete med andra,
- utvecklar en sådan språklig säkerhet att hon eller han vill, vågar och kan uttrycka sig i många olika sammanhang och genom skrivandet erövrar ett medel för tänkande, lärande, kontakt och påverkan,
 - utvecklar sin förmåga att bearbeta sina texter utifrån egen värdering och andras råd,
 - utvecklar sin förmåga att läsa och förstå, tolka och uppleva texter av olika slag och med olika svårighetsgrader,
 - tillägnar sig kunskaper om det svenska språkets uppbyggnad, dess särart i förhållande till teckenspråk, dess ständigt pågående utveckling, ursprung och historia samt utvecklar förståelse för varför människor uttrycker sig olika,
 - tillägnar sig ett rikt ordförråd och förstår och använder sig av grundläggande mönster och strukturer i det svenska språket samt utvecklar sin förmåga att tillämpa skriftspråkets normer,
 - utvecklar sin förmåga att skriva läsligt för hand och att använda datorn som hjälpmedel,
 - utvecklar sin förmåga att utnyttja olika möjligheter för att söka information samt att tolka, kritiskt granska och värdera budskap i olika källor,
 - ökar sin förståelse för kulturell mångfald genom att möta skönlitteratur och författarskap från olika tider och i skilda former från Sverige, Norden och andra delar av världen,
 - utvecklar kunskaper om hur det egna lärandet på ett andraspråk går till och lär sig att använda sina erfarenheter, sitt tänkande och sina språkliga färdigheter för att inhämta och befästa kunskaper,
 - inser att dövas villkor för att lära sig svenska skiljer sig från hörandes och lär sig ta ansvar för den egna fortsatta svenskinläringen.

Ämnets karaktär och uppbyggnad

Språk och litteratur är ämnets centrala innehåll. Språkutveckling innebär att elevernas förmåga att förstå och tillgodogöra sig texter av olika slag successivt ökar och att eleverna blir allt säkrare i att själva uttrycka sig. Språkutveckling innebär också att elevernas begrepps värld vidgas. Alla lärare har ett gemensamt ansvar och måste vara medvetna om språkets betydelse för lärande. Men inom svenskämnet ryms huvudansvaret för elevernas svenskspråkiga utveckling. Det ingår i ämnet att beakta genusperspektivet, så att förutsättningarna för utvecklingen av språket blir gynnsamma för båda könen.

Arbetet med språket och litteraturen skapar möjligheter att tillgodose elevernas behov att uttrycka vad de känner och tänker. Det ger kunskaper om det svenska språket, om olika kulturarv och är en källa till kunskap om världen runt omkring oss. Att tillägna sig och be-

arbets texter behöver inte alltid innebära läsning utan kan ske även genom drama, rollspel, film, video och bildstudium. Ämnet utvecklar elevens förmåga att förstå, uppleva och tolka texter.

Språkutveckling – kunskapsutveckling

Utbildningen i svenska i specialskolan karakteriseras av att det svenska skriftspråket är centralt för ämnet. Språkkunskaper byggs upp genom att man använder språket, förstår hur man använder det och tillägnar sig ny kunskap om språket. Ett kontrastivt perspektiv ökar elevernas insikter om det svenska språkets struktur och användning.

Genom att ta del av svenska texter och använda svenska språket i meningsfulla sammanhang bygger eleverna upp sina kunskaper om hur det svenska språket är uppbyggt samt utvecklar sin läs- och skrivförmåga. Elevernas språkutveckling stimuleras ytterligare genom att de med hjälp av läraren och i samarbete med varandra upptäcker och vidareutvecklar de kunskaper de själva har om svenska språket. Utifrån sina olika erfarenheter kan de också gemensamt bygga upp kunskap om hur språket fungerar i samspel mellan människor.

I och med att elevernas svensk kunskaper ökar kommer också deras skrivande att bli en allt viktigare del av svenskämnet. I nära samspel med arbetet kring texter av olika slag lär sig eleverna att använda sina ökade språkliga insikter och kunskaper då de själva skriver. Kraven på grammatisk korrekthet relateras till skriftens olika användningsområden, som medel för kommunikation eller för att tillgodose elevernas behov av att skapa eller av att bearbeta och befästa tankar och kunskaper. Genom att eleverna görs uppmärksamma på de olika krav som ställs i olika språksituationer får de perspektiv på den egna språk-användningen. Detta ökar deras möjligheter att utveckla sitt skrivande och därmed också sin språkliga säkerhet.

Utbildningen i svenska innefattar även kunskaper om det svenska talade språket och hur det används av den hörande omgivningen. Utveckling av elevens kunskap om tal och förmåga att använda talade svenska bygger på varje enskild elevs förutsättningar och utgår från de begrepp och det språk eleven behärskar.

Andraspråksundervisning och litteraturläsning

Skönlitteratur är ett viktigt kunskapsområde i ämnet och samtidigt ett medel för att förstå världen och sig själv. Litteraturen formulerar och förmedlar kunskaper och värderingar och bidrar till att forma identiteten. Arbete med texter, både skönlitteratur och sakprosa, in-tar en nyckelposition. Litteraturen tillhandahåller språk med meningsfullt innehåll och möjliggör en allsidig övning i språket. Med lärarens hjälp kan den tillgodose barnets behov av att möta språk som förmedlar något och som ger upplevelser och skapar nyfikenhet och intresse för svenska. Litteraturläsningen hjälper eleverna att formule-

ra tankar och känslor som de känner igen, men som de har saknat ord för på sitt andraspråk. Den ger också möjligheter att formulera nya tankar som väcks genom litteraturen. Litteraturläsningen vidgar omvärldskunskaperna och utgör en grund för ord- och begreppsinsläring i meningsfulla sammanhang. Litteratur om och av döva personer ger arbetet med litteratur, film och teater en särskild dimension.

Efter hand blir också texter av andra slag – faktatexter, tidningstexter, informationsmaterial etc. – allt mer väsentliga. Genom ett rikt och varierat skriftspråksutbud byggs språkkunskaper och insikter om det svenska språkets struktur och användningsområden upp. Genom att utnyttja textmönster och sammanhang i texter utvecklas förmågan att självständigt söka information och inhämta nya kunskaper. Att tillägna sig och bearbeta texter behöver inte alltid innebära läsning utan innefattar även t.ex. film, video och bilder.

Mål som eleverna skall ha uppnått i slutet av det sjätte skolåret

Eleven skall

- kunna läsa barn- och ungdomslitteratur och faktatexter skrivna för barn och ungdom med förståelse av innehållet i stort,
- kunna skriva olika sorters texter i de sammanhang som behövs för arbetet och så att mottagaren kan förstå,
- kunna föra en enkel dialog och framföra enkla meddelanden t.ex. via texttelefon och dator.

Mål som eleverna skall ha uppnått i slutet av det tionde skolåret

Eleven skall

- kunna läsa och tillgodogöra sig till åldern anpassad skönlitteratur och förstå faktatexter av den art som behövs för skolarbetet,
- kunna skriva olika sorters texter så att innehållet framgår tydligt och med en sådan språkriktighet som syftet med skrivandet kräver, både vid skrivande för hand och med dator,
- kunna kommunicera på ett ändamålsenligt sätt med olika mottagare och med olika syften,
- kunna läsa och reflektera över några skönlitterära verk och författarskap.

Bedömning

Bedömningens inriktning

Bedömningen i ämnet svenska gäller elevens förmåga att använda svenska språket för olika syften i enlighet med sina egna behov och omgivningens krav. Bedömningen gäller således elevens förmåga att uttrycka egna åsikter, känslor, kunskaper och idéer med den variation som varje situation kräver, på egen hand och i samspel med andra människor vidga sin erfarenhet genom läsning både av skönlitteratur och andra texter samt genom upplevelser via andra medier medvetet reflektera över språkliga erfarenheter och uttryckssätt.

Elevens medvetenhet om språkets betydelse för inläring, elevens skicklighet i att hantera språket i olika situationer samt elevens ökande formella säkerhet ger en inriktning för lärarens bedömning.

En aspekt i bedömningen är elevens insikt om hur språkinläring och språkutveckling sker samt förmåga att använda denna insikt i arbetet med den egna svenskspråkiga utvecklingen.

Kriterier för betyget Väl godkänd

Eleven uttrycker sig tydligt i skrift i många olika sammanhang.

Eleven rådfrågar vid behov språkliga handböcker och använder sig av grundläggande regler för språkets bruk och byggnad.

Eleven anpassar sitt sätt att läsa efter textens art och diskuterar dess budskap och syfte.

Eleven använder sig av flera olika källor för att skaffa sig kunskap och har utvecklat tekniker för att sammanställa och göra resultatet tillgängligt för andra.

Eleven använder skrivandet för att gestalta tankar, åsikter och känslor och som ett redskap för kommunikation.

Kriterier för betyget Mycket väl godkänd

Eleven använder sitt skriftspråk på ett medvetet och uttrycksfullt sätt.

Eleven har bredd i sin läsning både ifråga om skönlitteratur och saklitteratur och upplever, tolkar och värderar det lästa på olika sätt.

Eleven gör enkla analyser av innehåll och form hos olika slags texter och behärskar härvid ord för vanliga grammatiska termer samt gör jämförelser mellan svenska och teckenspråk.

Eleven gör jämförelser och relaterar det lästa till egna tankar och erfarenheter av olika slag samt visar ett personligt förhållningssätt till texterna.

Eleven uppmärksammar hur människors sätt att uttrycka sig varierar över tid och med hänsyn till bl.a. geografisk hemort, kön samt social och kulturell tillhörighet.

Teknik

Kursplan

Ämnets syfte och roll i utbildningen

Människan har alltid strävat efter att trygga och förbättra sina livsvillkor genom att på olika sätt förändra sin fysiska omgivning. De metoder hon då använt är i vidaste mening teknik. Utbildningen i ämnet teknik utvecklar en förtrogenhet med teknikens väsen. Syftet är att öka förståelsen av hur produktionsförhållanden, samhället, den fysiska miljön och därmed våra livsvillkor förändras. Teknisk verksamhet har påtagliga konsekvenser för människa, samhälle och natur. Särskilt tydligt blir detta när tekniken är stadd i snabb utveckling.

Samhället och våra livsmönster präglas i allt högre grad av användandet av tekniska föremål, som i sin tur ofta ingår i tekniska system. Att så långt som möjligt göra vardagstekniken begriplig och synlig är därför ytterligare ett syfte. Detta innefattar alltifrån de enklaste redskapen i hemmet till moderna apparater och komplicerade transportsystem. Tekniska kunskaper blir i allt högre grad en förutsättning för att kunna bemästra och använda den teknik som omger oss. Som medborgare i ett modernt samhälle behöver man en grundläggande teknisk kompetens, som man dessutom ständigt måste kunna utvidga och anpassa. I denna kompetens ingår såväl kunskap om den tekniska utvecklingens roll i ett historiskt perspektiv som viss vana att reflektera över och praktiskt lösa tekniska problem. Därutöver krävs förmåga att analysera och värdera samspelet mellan människan, tekniken och våra möjligheter att existera. Nyttjandet av teknik reser nämligen en rad etiska frågor som berör grundläggande värderingar, till exempel vad gäller teknikens konsekvenser för miljön. Också många andra sidor av tillvaron, som arbetsliv, boende och fritid, påverkas av tekniken. Individens och gruppernas möjligheter att utöva inflytande och makt är i stor utsträckning beroende av hur tekniken utformas och utnyttjas i samhället.

Flickors och pojkars förhållningssätt till teknik skiljer sig ofta åt – så också omgivningens syn på flickors respektive pojkars roller i tekniska sammanhang. Ett syfte med teknikämnet är att alla ges tillfälle till ett medvetet och allsidigt kunskapsökande i utbildningen.

Mål att sträva mot

Skolan skall i sin undervisning i teknik sträva efter att eleven

- utvecklar sina insikter i den tekniska kulturens kunskapstraditioner och utveckling och om hur tekniken påverkat och påverkar människan, samhället och naturen,
- utvecklar förtrogenhet med i hemmet och på arbetsplatser vanligt förekommande redskap och arbetsmetoder av skilda slag samt kännedom om den teknik som i övrigt omger oss,
- utvecklar förmågan att reflektera över, bedöma och värdera konsekvenserna av olika teknikval,
- utvecklar förmågan att omsätta sin tekniska kunskap i egna ställningstaganden och praktisk handling,
- utvecklar intresset för teknik och sin förmåga och sitt omdöme vad gäller att hantera tekniska frågor.

Ämnets karaktär och uppbyggnad

Människans tekniska förmåga har under årtusenden förvaltats och utvecklats av praktiskt verksamma kvinnor och män. Denna process vilar på tradition och praxis, observationsförmåga, nyfikenhet, uppslagsrikedom, företagsamhet, inflytande från andra kulturer – och lärorika misslyckanden. Enkel och ofta snillrik teknik är ett viktigt inslag i våra liv och utgör därför en viktig del av teknikundervisningen. En allt större del av den nya tekniken är resultatet av naturvetenskaplig forskning och ett systematiskt utvecklingsarbete.

Den tekniska kulturen vilar i hög grad på det praktiska arbetets kunskapstraditioner. Dessa har utvecklats i hem och hushåll, hantverk och industri och en rad andra sammanhang. Genom att följa teknikens historiska utveckling ökar ämnet möjligheterna att förstå dagens komplicerade tekniska företeelser och sammanhang. Att själv praktiskt pröva, observera och konstruera är ett fruktbart sätt att närma sig teknikens primära frågor om mål och möjligheter och att erövra en förståelse som är svår att nå på annat sätt. Sådana aktiviteter tillför också en känslomässig dimension som knyter an till andra former av kreativ verksamhet.

För att man skall kunna förstå tekniken och dess betydelse måste den också relateras till kunskap från andra områden, såsom naturvetenskap och samhällsvetenskap. Samtidigt finns tydliga skillnader. Naturvetarens drivkraft är nyfikenhet på naturen och samhällsvetarens är nyfikenhet på samhället, medan teknikerns utmaning är människors olösta praktiska problem. Teknikens historia öppnar vägen till en djupare förståelse såväl av teknikens villkor som – ibland på ett mycket påtagligt sätt – av många skeden i den övriga historien. Teknik utvecklas också i samspel med de sköna konsterna. Överhuvud-

taget är tekniken en mötesplats för idéer och kunskaper av de mest skiftande ursprung, något som har karakteriserat den sedan äldsta tider.

Utifrån ett praktiskt och undersökande arbete åskådliggörs både den tekniska utvecklingsprocessen – problemidentifiering, idé, planering, konstruktion, utprövning och modifiering – och hur den teknik som omger oss är länkad till olika och ofta inbördes beroende system.

Några centrala frågeställningar och perspektiv inom ämnet teknik lyfter fram vad som är specifikt för tekniken:

Utveckling

Den tekniska utvecklingen har olika drivkrafter. Förändringar i naturen, som t.ex. torka och översvämningar, och de ofta oförutsedda effekterna av tekniska metoder, har ställt människan inför utmaningar, som hon sökt hantera. På samma sätt har samhällsliga omvandlingar och behov av skilda slag påverkat den tekniska utvecklingen. Det kan t.ex. gälla förändringar i befolkningssammansättningen, värderingsmönster, ekonomi, politik och miljökrav. Men teknisk utveckling drivs inte bara av nyttosträvanden utan också av människors nyfikenhet och skaparglädje.

Vad tekniken gör

Tekniska problem och lösningar kan kategoriseras på olika sätt. Det gäller bl.a. vad man önskar uträtta. Man kan identifiera följande grundläggande funktioner: omvandla, lagra, transportera och styra. Genom att dessa tydliggörs och systematiseras får eleven verktyg att själv kunna analysera teknikens roll och funktion.

Exempel på teknikens omvandlande funktion är bearbetningen av sten till yxor, sammansättningen av fibrer till tyg, uppförandet av ett tegelhus och krypteringen av ett hemligt meddelande. Tidiga exempel på lagringsteknik är lerkrukan och hieroglyferna; betydligt senare är kylskåpet och datorns hårddisk. Transporttekniken kan illustreras med fordonstrafik men också med kraftledningar och fiberoptik. Slussar, pacemakers och termostater är exempel på hur teknik utnyttjas vid olika slag av styrning.

Konstruktion och verkningssätt

I ämnet ingår att pröva olika tekniker och tekniska lösningar för att bygga upp en teknisk repertoar, såväl praktiskt som begreppsmässigt. Grundläggande och vanliga lösningar inom centrala områden, exempelvis material och form, rörliga delar, elteknik och styrning, intar en särskild plats i ämnet.

Komponenter och system

Föremål med teknisk funktion ingår nästan alltid, mer eller mindre nära sammanlänkade, som komponenter i större system. Exempel på stora system är de nät som förmedlar gods, energi eller information medan vagnar, kraftledningar och datorer är komponenter i dessa system. Ibland är det också meningsfullt att definiera delsystem, dvs. mellannivåer i systemhierarkin. Genom att studera enskilda tekniska lösningar och deras infogning i större system kan eleverna få viktiga insikter i teknikens speciella karaktär och villkor.

Tekniken, naturen och samhället

För att förstå teknikens roll och betydelse måste växelspelet mellan mänskliga behov och teknik behandlas. Detta perspektiv belyser konsekvenser och effekter för individ, samhälle och natur av en viss teknikanvändning. Ämnet tar också upp värderingsfrågor, intressekonflikter, förändrade livsvillkor och ekonomiska konsekvenser som kan uppkomma i samband med olika typer av teknikanvändning.

Mål som eleverna skall ha uppnått i slutet av det sjätte skolåret

Eleven skall

- kunna redogöra för, inom några väl bekanta teknikområden, viktiga aspekter på utvecklingen och teknikens betydelse för natur, samhälle och individ,
- kunna använda vanligt förekommande redskap och tekniska hjälpmedel och beskriva deras funktioner,
- kunna med handledning planera och utföra enklare konstruktioner.

Mål som eleverna skall ha uppnått i slutet av det tionde skolåret

Eleven skall

- kunna redogöra för viktiga faktorer i den tekniska utvecklingen, både förr och nu, och ange några tänkbara drivkrafter bakom denna,
- kunna analysera för- och nackdelar när det gäller teknikens effekter på natur, samhälle och individens livsvillkor,
- kunna göra en teknisk konstruktion med hjälp av egen skiss, ritning eller liknande stöd och beskriva hur konstruktionen är uppbyggd och fungerar,
- kunna identifiera, undersöka och med egna ord förklara några tekniska system genom att ange de ingående komponenternas funktioner och inbördes relationer.

Bedömning

Bedömningens inriktning

Bedömningen gäller elevens förmåga att handskas med och förstå teknik från skilda verksamhetsområden. Härvid är förståelsen för hur teknik fungerar i förhållande till olika mänskliga behov och önskemål viktig. Förtrogenhet med den tekniska kunskapstraditionen, det vill säga hur teknik utvecklas och har utvecklats inom några olika områden, är också en grund för bedömningen, liksom förmågan att praktiskt lösa problem. Elevens förmåga att välja och använda relevanta redskap och material beaktas, liksom den manuella skickligheten och kapaciteten när det gäller att fullfölja en större uppgift.

Bedömningen avser också elevens förmåga att se samband och processer i en teknisk konstruktion eller i ett tekniskt system samt att åskådliggöra och förklara teknik med hjälp av relevanta begrepp, principer och bilder. Även förmågan att identifiera teknikens estetiska och sociala aspekter skall vägas in i bedömningen.

Dessutom gäller bedömningen förståelsen av det ömsesidiga förhållandet mellan teknik och människors livsvillkor, såsom relationen mellan teknik och mänskliga behov, drivkrafter bakom teknisk utveckling samt dennas konsekvenser.

Elevens kunskaper om hur samhällsfaktorer påverkat teknikens utveckling och hur tekniska landvinningar påverkat samhället, liksom hur teknik genererat ny teknik ingår i bedömningen. Elevens förmåga att analysera och värdera relationer mellan teknisk utveckling och andra villkor för vår existens skall också vägas in.

Kriterier för betyget Väl godkänd

Eleven undersöker praktiskt teknik av något slag och väljer därvid relevanta redskap och hjälpmedel samt använder dessa på ett säkert och ändamålsenligt sätt.

Eleven genomför en egen konstruktionsuppgift, beskriver med relevanta begrepp och termer konstruktionen och dess komponenter och motiverar sina val av material, redskap och utformning.

Eleven undersöker hur tekniska lösningar fungerar i förhållande till olika mänskliga behov samt jämför med tidigare teknik inom området.

Eleven beskriver hur något eller några tekniska system utvecklats genom att redovisa förändringar i konstruktion och grundläggande principer samt förändringarnas betydelse när det gäller funktioner, egenskaper och användningsmöjligheter.

Eleven ger exempel på samband mellan teknik, natur, samhälle och individ.

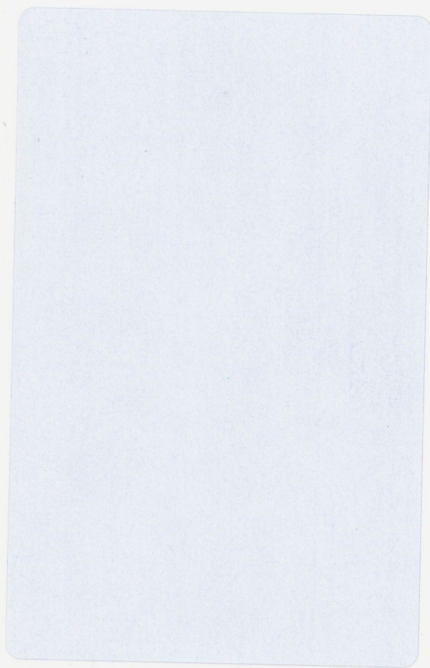
Eleven analyserar också utifrån sådana exempel självständigt hur olika faktorer påverkat varandra, också över en längre tidsperiod, samt gör värderingar ur till exempel etiska, sociala och globala perspektiv.

Kriterier för betyget Mycket väl godkänd

Eleven redogör, på basis av egna undersökningar, i viss detalj för uppbyggnad och funktion även hos mer komplexa anordningar, där de bärande idéerna inte är uppenbara.

Eleven visar förtrogenhet med teknikens och teknikämnets särart, till exempel genom att identifiera samband mellan tekniska frågeställningar och tillämpligt stoff i andra ämnen och sammanhang.

Eleven ger alternativa förslag även då det redan finns instruktioner eller färdiga lösningar samt utvärderar sitt eget arbete.

FRITZES
OFFENTLIGA
PUBLIKATIONER

POSTADRESS 106 47 STOCKHOLM
FAX 08-690 91 91, TELEFON 08-690 91 90
E-POST order.fritzes@liber.se
INTERNET www.fritzes.se
ISBN 91-38-31907-1